

Színház.net

Játéka költészet
Bodrogi Gyula a *Színházban*

Születésnapjára elektronikus kötetben gyűjtöttük össze a *Színházban* megjelent, Bodrogi Gyuláról szóló vagy őt említő írásokat.
Isten éltesse, Bodrogi Gyula!

Szerkesztette:
Kutszegi Csaba és Varga Kinga

Színház.net, 2014. április 15.

Tartalomjegyzék	2
Szántó Judit: Klasszikus szín-mű - klasszikus élmény? (Részlet)	4
Majoros József: Rómeó, Júlia és a rendezői lelemén (Egy színházi koprodukcióról: Részlet)	5
Gábor István: Budapesti szabadtér 1970; Lehet-e tanítani a Charley nénjét? (Részlet).....	7
Szántó Judit: Szmirnai impresszárió vagy olasz komédiások? Gondolatok a József Attila Színház bemutatója kapcsán (Részlet)	8
Márton Vera: Svejik - Bodrogi Gyula	9
Osztovíts Levente: Hagyományos vagy új dramaturgia? Elfogult rögtönzések aktuális témákra (Részlet)	12
Luka Pavlovic: Estéről estére; Budapesti színházi krónika (Részlet)	13
Mihályi Gábor: A kutya testamentuma két változatban A kaposvári és a budapesti előadásról (Részlet)	14
Spiró György: A két, sőt három bumfordi a József Attila Színházban (Részlet)	15
Berkes Erzsébet: Számvetés Angyalföldön (Részlet)	18
Gábor István: Jegyzetek a Vidám Színpad elmúlt évadjáról (Részlet)	19
Bogácsi Erzsébet: M. V. - Beszélgetés vendégszereplő színészekkel (Részlet)	20
Gábor István: Budapesti szabadtér '74 (Részlet)	22
Mészáros Tamás: Amikor unatkozik a néző lelke; Beszélgetés Bodrogi Gyulával	24
Révy Eszter: Húsz év - húsz évad Visszatekintés a József Attila Színház múltjára (Részlet)	29
Almási Miklós: Szerelmi praktikák A salemi boszorkányok a József Attila Színházban (Részlet)	31
Földes Anna: Négyzögek üres térben Két magyar bemutató a József Attila Színházban (Részlet)	32
Vinkó József: A színház és a homokfestészet; Beszélgetés Bodrogi Gyulával.....	33
Szekrényesy Júlia: Leláncoltuk az LSD-t ! Csurka-bemutató a József Attila Színházban	39
Csáki Judit: Beszélgetések a profilról (Részlet)	42
Pályi András: Napló színészekről (Részlet)	44

Gábor István: A mulattatás változatai Jegyzetek a Vidám Színpad előadásairól (Részlet)	46
Gábor István: A brettlitől a magánszámig (Részlet)	47
Vass Zsuzsa: Új korszak kezdete? A pécsi évadról (Részlet)	48
Csáki Judit: Kis lépés – de előre; Beszélgetés Bodrogi Gyulával	49
Tarján Tamás: A víz az Úr; Madách Imre: Az ember tragédiája (Részlet).....	52
Stuber Andrea: 1075; Horváth Péter: Kilencen, mint a gonoszok (Részlet).....	53
Csáki Judit: Iskola, színház, raktár; Három Kabaré-előadás (Részlet)	54
Perényi Balázs: Az égi és földi szerelemről; Weöres Sándor: Holdbeli csónakos (R.)....	55
Perényi Balázs: Gigantikus babaszoba; Arthur Miller: Az ügynök halála.....	56
Urbán Balázs: Társak; Molnár Ferenc: Játék a kastélyban (Részlet)	59
Szántó Judit Egy talpraesett este; Gerhart Hauptmann: A bunda (Részlet).....	60
Karuczka Zoltán: Szép volt, fiúk! Fenyő Miklós - Tasnádi István: Aranycsapat	62
Kővári Orsolya: A néző is játszik; Beszélgetés Bodrogi Gyulával.....	64

Szántó Judit: Klasszikus szín-mű - klasszikus élmény?
(Részlet)

[...]

Eleven tempó, könnyed játékosság, a helyzetkomikumok és a hálás szerepek jó kihasználása biztosítja az egy estére terjedő, de annál tovább nem ható élményt; a közönség jól érzi magát. *A Huncut kísértet* esetében még többletet is kap: Calderón költői veretű nyelvét, amelynek révén nem érdemtelenül hasonlítják Shakespeare-hez; ez esetben azonban ez a nyelv inkább irodalmi, semmint igazán színházi élményt nyújt. Kap továbbá a néző maradandó emlékként három valóban elsőrangú színészi alakítást: Sinkó Lászlóét, Sztankay Istvánét illetve Bodrogi Gyuláét.

[...]

Goldoni: Két úr szolgája (József Attila Színház). Rendezte: Szirtes Tamás, díszlet: Wegenast Róbert, jelmez: Witz Éva. Szereplők: Voith Ági, Ujréti László, Bodrogi Gyula, Kaló Flórián, Pálos Zsuzsa fh., Szabó Ottó, Benkő Péter fh., Örkényi Éva, Turgonyi Pál, Zoltay Miklós, Kristóffy György, Csók István, Zámori László, Sugár László.

Színház, 1969. augusztus

Majoros József: Rómeó, Júlia és a rendezői lelemény (Egy színházi koprodukcióról: Részlet)

Ivan Radoev két játékában (*Rómeó, Júlia és az autóstóp*) rokonszenves fiatalok arra vállalkoznak, hogy bemutassák a nemzedéküket. Joggal tehetik, hiteles amit csinálnak, minden szavukat elhisszük - úgy általában. S ennek oka elsősorban az, hogy egyénileg, karakterisztikusan meglehetősen kevés színnel árnyalják azt a képet, amely a fiatalságot - úgy általában - ábrázolja. A konvencióktól való elrugaszzkodás, az örökségből való kirekesztettség, a tervek és álmok megkapóan gyors és kedvesen szertelen madárröptéje elmaradhatatlan és állandó színei ennek a képnek. Csakúgy, mint az érzelmek pöre kiélése, a sokoldalú tájékozódás igénye, párosulva az azonnali állásfoglalásokkal, formára nem tekintő reakciókkal. Az első játék címszereplői (*Rómeó és Júlia*) játékosan tudósítanak minderről; élményskálájuk széles, mindenféle hangra asszociatív módon érzékeny. A shake és a rock and roll önfelédrt ritmusa nem feledteti velük a század tragédiáinak mind gyorsuló ritmusát; viszonyaik külszíni zsargonjai alatt valóban Rómeó és Júlia naiv, légi romantikája rejlik. Mindezeket túl azonban nem élnek önálló életet a színpadon: mondataikban, mozdulataikban inkább követői, „transzparensei” ennek a fiatalságnak, semmint - valamilyen formában - tipikus képviselői. Következésképpen aligha beszélhetünk jelen esetben tiszta műfajú drámai élményről - amit kapunk, az egy sajátos elemekkel komplex módon dolgozó színpadi látványosság: egy nemzedék magatartásának külszíni, formai megnyilatkozása.

A másik játék (*Az autóstóp*) már konkrétabb szituációkkal dolgozik, közelebb kerül helyhez, időhöz, karakterhez. Legalább a Fiú esetében. Ez a Fiú is szentimentális, romantikus érzelmeket hordoz a munkaruhája alatt, csak róla mindezeket felül kiderül még az is, hogy tudja: a benzinkút, a 9-es kilométerkő, ahol az életét éli, valahol *félúton* van, s legalább a Lánynak adott tanács erejéig azt is, hogy nem szabad megállni a *Tengerig*. Ezúttal tehát a nemzedék magatartásformáját egy konkrét típus, karakter közvetíti. S még tovább: a korrump Vadőr, az érzelmeiben felszínes Cicus, a naivan őszinte Lány, ha csak vázlatos szituációk erejéig is, de valós színekkel árnyalják, húzzák alá a Fiú felismerését. Ezért hiteles ez a játék.

A két játékot *Aszen Sopov*, bolgár vendégrendező állította színpadra. Művészetét főleg akkor érhetjük tetten igazán, ha megismerkedünk a *nyersanyaggal* is - ha tehát elolvassuk a darabot. Említettem már, hogy *Az autóstóp* című játék a típusok, jellemek felől is megfogható; a *Rómeó és Júliához* viszont csupán egy magatartásforma általános elemei felől közelíthetünk. *Az autóstophoz*, hogy valós színházi élményt nyújtson, elegendő a rendező *beleérző* fantáziája is - a *Rómeó és Júliához* ugyanakkor alakító, teremtő fantáziára van szükség. Sopov rendezői munkájának legfőbb érdeként elmondhatjuk, hogy képes volt a didaktikus, szárazan illusztratív első részt is eleven, pergő ritmusú élménnyé alakítani. A két fiatal dialógusai a szövegkönyvben - a körülhatárolt szubjektum fedezete és így megfelelő költői ihlet nélkül - „üresen” futnak, mindvégig megmaradnak a tucatfordulatokat produkáló tényközlés szintjén. A hosszabb monológoknak sincs kötött funkciójuk - általánosan jellemző, meghatározó érvényűek. Sopov a színészek mozgásának pontos, precíz kimunkálásával oldja fel a szöveg ellenállását. A rendezés olyan játéktípust szuggerál itt, amely komplex módon egyesíti a pantomim, az akrobatika és a modern táncok elemeit. S nem csupán jelzésszerűen, mert itt a sűrűn felhangzó rock and rollnak és shake-nek nem a hangulati értéke a döntő, de a ritmust meghatározó inspirációja.

A rendezői lelemény állandó mozgásba hozza, „foglalkoztatja” a tárgyakat is; az „önműködő” kötelek hol Júliát hintáztatják, hol konyakot, rezsót vagy éppen a bilét hozzák „funkcióba”. S habár a különböző mozgáselemek sűrűn váltakoznak ebben a játékban, mégis, a színészek gesztusai sohasem tévesztenek határt: különösen *Koncz Gábor* és *Bodrogi Gyula* játékában mutatkozik meg tiszta formájában a rendezői elképzelés. Koncz árnyalatnyi ritmusváltásokkal lendül át az akrobatikából a pantomimba, a „dallamos járásból” a rock and

rollba, de valcerre is futja erejéből. Játéka mindjárt az elején nagy kezdősebességgel indul, s örömmel nyugtázhatjuk, hogy lendületét mindvégig teljes intenzitással tartani tudja. *Bodrogi Gyula* - amellet, hogy most is kacagtató mókamesternek bizonyul - jól érzi a szituációk sokféle hangulati értékét. A nosztalgikusabb, lágyabb tónusok kedvéért jeles ökonómiával tompítja le a jól bevált gesztusok élet. Emlékezetes lehet kimunkált némajátéka az utolsó jelenetben - a búcsút és a „tanulást” is eszköztelenül, belülről közvetíti a nézőtér felé. S ha van ennek az előadásnak „titka”, akkor az a rendező és a színészek szellemes, szívós együttműködésében érhető tetten, amely képes volt eredeti színekkel átvilágítani, színpadra fogalmazni Ivan Radoev játékeit.

[...]

Színház, 1969. november-december.

Gábor István: Budapesti szabadtér 1970
Lehet-e tanítani a Charley nényét?
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyula azért nem tetszett, mert önmaga előtt sem hitte el, önmagának sem játszotta el - hát még nekünk -, hogy ő a nagynéni. Nem valami különleges művészi átlényegülésre, valami elsodró erejű „játék a játékban” stílusra, óriási alakításra gondolunk, csupán arra, hogy ha valamivel kevesebb bohózati súlyt tesz rá szerepére, ha valamivel fölértékeli szövegét és rangos partnereit, ha ritkábban mutatja szőrös lábát, és ha nőiesebb kissé a női szerepben, akkor egész játékában nem a közönséggel való összekacsintás uralkodik. És mert a rendezésnek sem ez volt, nem is ez lehetett a célja, utat téveszt ez a máskor és másutt kitűnő komikus. Bodrogi oxfordi diákként elragadóan kedves, elegáns és mulatságos, itt tehetséges színészi lényét adja; magára öltve Charley nagynéjének ruháját és pózát már más utakon jár, mint a többi szereplő.

[...]

Egyhangú nyár

Biztosan akadnak majd bírálóim, akik túlzottnak tartják véleményemet a *Charley nénye* szabadtéri előadásáról, és ugyancsak erősnek kritikámat az általam is sokra becsült Bodrogi Gyuláról. Azonkívül ellentmondást is vélhetnek fölfedezni az általános dicséret és a főszereplő „lehúzása” között. Azt hiszem, nincs itt különösebb ellentmondás: ez a nagyon mulatságos, bájosan derűs, csaknem mindig egységes stílusú játék még azzal is megbirkózott, hogy a főszereplő fölfogása eltért a többiekétől.

[...]

Színház, 1970. október

Szántó Judit: Szmirnai impresszárió vagy olasz komédiások?
Gondolatok a József Attila Színház bemutatója kapcsán
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyulánál jobban kevesen értettek valaha is Magyarországon a soha célt nem tévesztő vígjátéki effektusokhoz; az effajta virtuóz, pontosan kiszámított, mesterien tempórozott komédiázáshoz, mint köztudott, kivételes személyes „*présence*” és ritka színészi intellektus szükségeltetik - Bodrogi rendelkezik mindkettővel. Ám ez a nagy tehetségű színész az évek során show-művésszé vált, aki egy, a színház és közönsége közötti hallgatólagos megállapodás értelmében, minden darabon belül szállítja a maga többé-kevésbé azonos magánszámát, olyan személynek szóló nyílt színi tapsok ellenében, amelyek a többi fővárosi prózai színházban rég divatjukat múlták és illetlenségnek számítanak. E színésztípusnak megvan a maga - zsenik által is igazolt - színháztörténeti létjogosultsága, ám ma nincs összhangban se színházaink műsorstruktúrájával, se a számukra kívánatos korszerű színjátszás elveivel. Aki emlékszik Bodrogi *II. Richárdjára*, aki hallotta Antoniusát és nemrég, a *Rózsák háborújában*, remekművű, költői és hátborzongató *III. Richárdját*, nem tehet mást, mint hogy óvatosan megpendítse titkos vágyát: nem lenne-e a művésznak és magyar színházunknak egyaránt üdvére, ha Bodrogi, legalább átmenetileg, kilépne a lehetőségeit immár bénító *genius loci* köréből, és egy más társulat új feltételei között lenne nem pusztán vezető színész, hanem az a modern ensemble-színész, aki lehetne?

[...]

Goldoni: Szmirnai komédiások (József Attila Színház). Rendezte: Szirtes Tamás; díszlet Wegenast Róbert; jelmez: Witz Éva. Szereplők: Koncz Gábor, Bodrogi Gyula, Bujtor István, Márton András, Voith Ági, Szemes Mari, Kállai Ilona, Kaló Flórián, Szabó Ottó, Bárány Frigyes, Zoltay Miklós, Csók István, Sugár László.

Színház, 1970. december

Márton Vera: Svejek - Bodrogi Gyula

A József Attila Színház Bodrogi Gyula dramatizálásában és főszereplésével mutatta be az évad végén a *Svejket*. Bár e cikkben nem a dramatizáló, hanem a színész Bodrogi teljesítményét szeretném méltatni - mégis kell néhány szót ejtenem a dramatizálásról is. Az előadást elemző kritikák elég részletesen foglalkoztak az új színpadi feldolgozás erényeivel és hibáival. Én elsősorban olyan értelemben szeretnék ehhez hozzászólni, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdenie a színésznek, milyen különleges feladatokat jelentett a „közreműködés” az új színpadi változatban.

Epikus mű színpadi feldolgozása általában nem tudja teljes mélységében és sokrétűségében visszaadni az eredeti alkotást. Ennek ellenére születet sikeres színpadi mű - főleg akkor, ha a színpadi feldolgozó egyenrangú tehetség (színdarabírói tehetség) az eredeti mű szerzőjével. De még ha a színpadi író az epikaival egyenlő értékű művet hoz is létre, akkor is elsikkadnak bizonyos motívumok, mások pedig nagyobb súlyt kapnak. A drámai műfaj törvényei mások, a színpad sűrítettebb, ökonomikusabb ábrázolást, zárt kompozíciót stb. kíván. Hašek regényének dramatizálása különösen nehéz feladat. A regény szerkezetileg laza, sok apró epizódból, „anekdotából” áll össze. Egységessé az író mondanivalója, szemlélete, sajátos stílusa teszi. Ez utóbbi nem érvényesülhet a színpadon úgy, mint a regényben. A jókedvű bőséggel ömlő anekdoták - amelyeknek mélységét és sajátos ízét épp az a mód adja meg, ahogyan az író elbeszéli - a színpadon szükségszerűen szüksézsavúakká és szürkébbé válnak. Mondhatnánk úgy is, hogy csak a „poénok” hangzanak el. És itt lép előtérbe a színész szerepe: amit a dramatizálás az előbb említett nehézségek miatt nem tudott megvalósítani, azt a színház „színházi” eszközökkel, elsősorban a színészi játékkal pótolja. A *Svejek* esetében a munka oroszlánrész természetesen a címszerepet alakító színésznek jut, aki állandóan jelen van a színpadon, és személyével, jelenlétével segít összefogni a produkciót.

Látszólag nem jelentős probléma, a *Svejket* játszó színész számára azonban az is nehézség, hogy Svejek, mint minden népszerű irodalmi hős, sokak kedvence, akit ki-ki a maga ízlése szerint képzel el, és a színész által teremtett színpadi alak mindenkinek meg kell feleljen. Svejek, a könyvbéli Svejek, egyébként is rendkívül bonyolult, sokrétű és sokféleképpen értelmezhető figura. Hašek megteremtett, teljes ellentmondásosságában ábrázolt egy tipikus cseh kispolgárt, azokat a tulajdonágait túlozva el a szatíra eszközeivel, amelyek legalkalmasabbak voltak arra, hogy gyilkos gúnyval mondhasa el véleményét a rendszer kegyetlenségéről, korlátoltságáról, idejétmúltságáról.

Hašek a regényben ezt zseniálisan oldotta meg. A színpad azonban leegyszerűsít. A színésznek is választania kell, hogy mit hangsúlyoz, mit játszik el ebből: a típust - ez esetben elhalványul az irónia, a gyilkos gúnyt; vagy a túlzó, szatirikus elemeket emelje ki, akkor viszont a figura veszíti el szeretetreméltó naivságát, együgyűségét. Bodrogi alakításának legfőbb erénye az, hogy ezt a dilemmát sikeresen oldja meg. Az ő Svejke elsősorban és mindenekelőtt ember: egyszerű, őszinte, kiszolgáltatott kisember. Az a hašeki emberke, akiről a darab befejező szavai így szólnak: „A prágai utcán járva találkozhattok egy, ütött-kopott férfival, aki maga sem tudja, milyen jelentős szerepet játszott a nagy idők történetében. Ha megkérdeznétek, *hog*y hívják, egyszerűen így felelne: Svejek vagyok.”

De amíg ezek a befejező és összegező szavak elhangzanak, sok mindent kell Bodroginak eljátszania, hogy az általunk is ismert és kedvelt *Svejket* lehetőleg a legteljesebben és legmeggyőzőbben állítsa elének. És hogy még egy színészi-színpadi problémát említsek: Svejek nem drámaian fejlődő, hanem „visszatérő” figura. Minden epizódban önmagát ismétli. Bodrogi Svejke sem változik alapvetően a jelenetek során, de minden új szituációban, minden új szereplő fellépésekor arra törekszik, hogy a figura *egy-egy* tulajdonságát felmutassa, és ezzel az ábrázolást mélyebbé, sokoldalúbbá tegye. Az első két epizódban megfontoltan korlátolt, saját bölcsességében megingathatatlan kispolgárként lép,

illetve kacszázik elénk. Mindenről megvan a maga véleménye, s ez derűvel, együgyű optimizmussal tölti el. Ruházata is erről árulkodik: egy fokkal „méltóságosabb”, mint egy facér kutyakereskedőhöz illik. A lassú, kimért mozdulatok, a határozottan csengő mondatok - amelyekben bődületes marhaságok keverednek a népi bölcsességgel - saját személyének fontosságát hangsúlyozzák: „Ha én a Kehely vendéglőben azt mondom, hogy két korszával hozzanak, akkor nekem kettővel hoznak. Mert a Svejek névnek hitele van.” A mozdulat, ahogy kalapját, botját kézbe veszi, ahogy a széken ül, vagy a sörét issza - mind egy-egy jellemző vonás a békebeli cseh kispolgár portréjához.

A bevezető jelenetek után következnek a Svejek igazi kalandjai a háborús háttérben. Ragaszkodása a megszokotthoz, a civil formákhoz, békebeli közhelyeihez - újabb és újabb konfliktusokba viszik a jámbor Svejket. A kispolgár természetes, együgyű logikája minduntalan szembekerül az uralmon levők rafinált, generációkon keresztül kimunkált logikátlanságával. A regénybeli jelenetek olyan ellenállhatatlan, markáns humorral vannak megírva, hogy az a színpadra egyszerűsített cselekményben sem tud elsikkadni. De fennáll a veszély, hogy leegyszerűsödnek szórakoztató kabarétréfákká. A színész alakítása adja ezekhez azt a többletet, melynek révén a jelenetek és a figura mélyebb értelmet kapnak.

Bodrogi a nevetségesen túl meg tudja éreztetni a kislembert teljes kiszolgáltatottságát, megalázottságát is. A rendőrkapitánysági és a törvényszéki kihallgatásokon a készséges, túlbuzgó beismerés, a „hülyeség” túljátszása az ő játékában a védekezés, a túlélés egyetlen módját is jelenti. Emlékezetes pillanat, amikor a kidobások, a tettlegességek után zavartan porolgtatja, igazgatja ruháját, megpróbálja menteni, nem a helyzetet, saját méltóságát. A néhány gyilkosan gúnyos mondat - „kicsit ordítanak az emberre, aztán kirúgják. Régen sokkal kellemetlenebb volt az ilyesmi. Mert tüzes vasakon kellett járni ...” Bodrogi játékkal kiegészítve kap tragikomikus hangsúlyt.

A Helyőrségi Kórházban, a katonaságnál (Katz, Lukas) játszó jelenetekben Svejek-Bodrogi lelkes buzgósága, teljes és odaadó szolgálatkészsége minden karikírozás, tudatos gúnyolódás, leleplező szándék nélkül válik ellenállhatatlanul humorossá és leleplezővé. Szemében teljes ártatlansággal, arcán őszinte buzgalommal hajtja végre a kapott parancsokat, melyekről, minél hívebben és odaadóbban teljesíti őket, annál inkább kiderül, *hogy* mekkora marhaságok.

Színészi remeklás a ministrálás gyakorlása Katz lelkésznel. Bodrogi arcán feszült figyelem, valósággal szorongás ül, mozdulataiban ugrásra kész feszültség, hogy a komplikált feladatot (azt ugyanis, hogy Katz füttyére a lelkész jobb oldaláról átmenjen bal oldalára) minél tökéletesebben hajthassa végre. S mikor ez sikerül: teljes a feloldódás és boldogság, ragyog örömeiben és büszkeségében.

A szenilis és bornírt Kraus von Zillergut ezredes legbárgyúbb szavainál a szalutálás fontosságáról („Miért háborúzunk? Azért, hogy szalutálhassunk!”) is ékebben és leleplezőbben beszél az a teljes, mindent elsöprő odaadás, ahogy Bodrogi szalutál, menetel, jobbra és balra át csinál. A lelkét adja bele.

A második felvonás záróképében Bodrogi megint teremt egy olyan pillanatot, amikor a vígjátéki szituációban a darab és a figura mélyebb, tragikusabb értelmét is megmutatja. Katz lelkész zavart közlésére, hogy végérvényesen elkártyázta őt, Svejek néhány jelentéktelen, hétköznapi, szinte bocsánatkérő mondatot mond csak: „Legalább jó kövér volt a bank? Vagy csak az első betevőnek tetszett lenni?” Zavartan, Katz helyett is szégyenkezve, szemérmesen néz maga elé, aztán észrevéve, hogy Katz közben elaludt, arcán végigvonul a teljes kétségbeesés, a megalázottság, a tehetetlenség és végül a belenyugvás: hiába minden buzgósága a szolgálatban, törekvése, hogy emberi kapcsolatra tegyen szert - nem ember, csak egy puccer, akit el lehet kártyázni. Aztán feszesen szalutálva az alvó Katz lelkésznek, elkacsázik az újabb szolgálat felé. S ezzel a „svejki” elvonulással és egy könnycsepp jelzésével azt is eléri, hogy a jelenet nem válik giccsesen érzelmessé.

Még jó néhány részletet fel lehetne idézni Bodrogi átgondolt, elmélyült, okosan elemzett Svejk-alakításából, amely bizonyíthatná, hogyan igyekezett a színész minél teljesebb képet adni a jól ismert figuráról. És ha mindet felidéznenk, még mindig maradna hiányérzetünk, mert a regénybeli Svejk így is gazdagabb, sokrétűbb. Azt szerettem volna kiemelni, hogy Bodrogi hogyan ragadta meg és ábrázolta a figura legfontosabb, legáltalánosabb mondanivalót hordozó tulajdonságait; hogy nem a könnyebb megoldást választotta, nem Bodrogi-Svejk volt, a közönség kedvelt vígjátéki színésze, hanem „egyszerűen Svejk”.

Színház, 1971. szeptember

Osztovits Levente: Hagyományos vagy új dramaturgia?
Elfogult rögtönzések aktuális témákra
(Részlet)

[...]

Azok közé sorolom magam, akik egy vidéki színház tájelőadásán véresre tapsolják a tenyerüket egy valóban ügyes táncoskomikus miatt. Akik a József Attila Színházban szinte megható lelkesedéssel törnek ki tapsviharban, ha Bodrogi Gyula a színen megjelenik. Amíg a közelébe nem költöztem, egyszer sem voltam a József Attila Színházban. Színpadon egyszer sem láttam Bodrogit. Csak a hírét hallottam - nem a legjobb hírét. Mióta láttam, a híve vagyok. Kritikusa, de híve is. Mert azok, akik körülöttem a nézőtéren ülnek, rákényszerítenek arra, hogy higgyek benne. Láttam már kitűnőnek, láttam ripacsnak. De az utóbbiként is szerettem. Valami ősi, lényegi egységbe fogott, kényszerített - most ő - azokkal, akik clownkodását gyermeki örömmel, boldogan, hálásan befogadták. Jól tudom, az ilyen siker, hatás, nem feltétlenül kritériuma a „mély és igazi” színházművészetnek, de azt is tudom, *hogyan* nélkül aligha lehet meg a színház.

[...]

Színház, 1972. február

Luka Pavlovic: Estéről estére; Budapesti színházi krónika
(Részlet)

[...]

Svejk

Hašek *Svejkje*, századunk remekbe sikerült tragikus-groteszk figurája a kitűnő színész, Bodrogi Gyula személyében még egy megszemélyesítőjére talált. Bodrogi, aki a József Attila Színház számára szín-padra alkalmazta a regényt, a legtöbb gondot a címszerepre - saját magára fordította. Az előadás a népies színház érdekes körvonalait mutatja az *egyes* helyzetek képzeletgazdag megoldásával.

[...]

Színház, 1972. augusztus

Mihályi Gábor: A kutya testamentuma két változatban
A kaposvári és a budapesti előadásról
(Részlet)

[...]

Seregi Lászlónak, a József Attila Színház rendezőjének persze eleve könnyebb dolga volt, hiszen érettebb, rutinosabb színészekkel dolgozhatott. De nemcsak ezzel magyarázható a két rendezés közti különbség. Mert azért nincs olyan szembetűnően nagy eltérés a két társulat színészi színvonalában. Igaz, Joao Grilo szerepében Koltai Róbert halványabb volt, mint Bodrogi Gyula, aki már eleve színészi személyiségének teljes súlyával, múlt szerepeinek dicsfénytől övezve lép a színpadra.

[...]

Ariano Suassuna: A kutya testamentuma (József Attila Színház) Fordította: Lázár Magda, rendezte: Seregi László, díszlet: Csinády István, jelmez: Ék Erzsébet. Szereplők: Bodrogi Gyula, Haumann Péter, Csákányi László, Soós Lajos, Horváth Gyula, Tóth Judit, Kaló Flórián, Paudits Béla, Kránitz Lajos, Szendrő Iván, Téry Árpád, Ujréti László, Szemes Mari, Lóránd Hanna, Bánffy György, Láng József, Márton András.

Színház, 1973. május

Spiró György: A két, sőt három bumfordi a József Attila Színházban (Részlet)

[...]

A két péklegény Bodrogi Gyula és Haumann Péter. Nagy szerencse, hogy az intellektuálisnak elkönyvelt Haumann kapta a bugyutább szerepet, és ennél is nagyobb szerencse, hogy a rendező Bodrogit az agyafürtabb kópé szerepében bölcs mérsékletre intette. Ettől aztán Haumann úgy bohóckodhat, ahogyan még nem láttuk tőle, Bodrogi pedig szerepének túlságosan tág lehetőségeiről lemondva, megmarad Haumann stílusában. Egészen ritka dolog, hogy két összetartozó szereplő ennyire kiegészítse egymást. Erre akkor jövünk rá, amikor a második részben Bodroginak Haumann jelenléte nélkül kell megbolygatnia a túlvilági bírsági tárgyalást, és egyedül kell a statikus és didaktikus jelenetet komédiába lökdösnie. Bodrogi persze egyedül is képes erre, meg is teszi becsülettel, de szemmel láthatólag ő is örül a közönséggel együtt, amikor az utolsó jelenetben rövid időre ismét Haumann-nal együtt rophatja az előadást mindvégig belengő és frissítő dél-amerikai ritmusú táncot. Mert végig táncolnak, végig mozognak és egymást kopírozva izgetik-mozgatják a tagjaikat, amelyek szinte önálló életet élnek, itt a zene ritmusa az élet, és ők, akár akarják, akár nem, kénytelenek a zene ütemére mozgó végtagjaik utasításait követni. A mesterkelt komédiázáshoz és kifundált színpadszerűséghez képest Bodrogi és Haumann mozgása maga az élet és maga az őszinteség.

Bejön az előadás elején két csaknem egyformán öltözött péklegény a triciklin, és pillanatokon belül elkezdenek táncolni, miközben a szöveg szerint egymást ugratják. Mindkettejük nadrágja vékony, silány anyagból készült, a vége rojtos, csak éppen Haumann nadrágja egy hajszállal rövidebb, mint Bodrogié. Bodrogin jól áll a nadrág, Haumannon a hajszálnyi rövideg miatt kínosan lóg. Ráadásul Haumann egy fehér köténnyel is rendelkezik, amely aztán végképp eldönti, hogy itt Haumann fog csetleni-botlani. Tehát az első pillanatokban eldől, mit látunk és ki kicsoda, a jelmez és a zene megadta az alaphangot, most már végig ezt fogjuk látni. Ezt is látjuk.

Üde fuvallat éri a nézőteret, tudjuk, hányadán állunk. Azért is tisztában vagyunk vele, mert Bodrogi és Haumann arcjátékban is következetesek, az első pillanattól fogva. Bodrogi már úgy jön be, hogy szemöldökét álcosodálkozva, ravaszságát leplezni akarván nagy ártatlanul, nagy csodálkozva felvonja. Ártatlan és szendén vigyori arckifejezés ez, de nem lehet neki hinni. Ezért jó. Haumann ezt a szende arckifejezést kopírozza, kihasználva saját arcának lehetőségeit, és az első pillanattól elhisszük neki. Haumann ugyanis Bodrogi szendességét komolyan értelmezve veszi át, túlozza, alapgrimasza sírósbabbá válik, hiányzik belőle a ravaszság, azonnal mosolygunk rajta, mert Haumann péklegénye valóban olyan szende, ahogyan mutatja, csak éppen ezt ő tudja a legkevésbé. Táncolnak. Bodrogi úgy, mint akinek eleme a tánc, bumfordiságában is elegánsan és nagyvonalúan. Haumann csámpázik. Ő úgy bumfordi, hogy másolja az elegáns táncot, vagyis kifordítja, mert neki nem ez az eleme, de őt is magával ragadja. Két őszinte legény ropja a táncot, nyoma sincs ripacskodásnak vagy erőltetett vigalomnak, Bodrogi köpcösebb teste természetes módon kigyózik, Haumann felsőteste a legszélsőségesebb lábkaszálások közepette is merev marad. Ez a viszonyuk az élethez, és ezt nem próbálják palástolni. Hogy mit beszélnek egymással és a többiekkel, az teljesen lényegtelen. Még az is érdektelen, hogy egyáltalán részt vesznek a cselekményben. Ott vannak a színpadon, és valamit tényleg élnek. Őszintén élnek. És itt álljunk meg egy pillanatra.

Amit eddig mondtunk, az még nem művészet. Az őszinteség csak a művészet feltétele, de nem több ennél. Művészetté akkor válik, amikor az őszinte ember, adott esetben az őszinte művész már nemcsak önmaga, vagyis az alak felmutatásában őszinte, de a közönséget is fel

tudja mutatni önmagában, általános érvénnyel, túl az ábrázolandó alak szűk körű tipikusságán. Amit a közönség az első pillanattól megérez, az csak a hangulat viszonylagos frissessége. Haumann csámpázik, de máshol és máskor is csámpáznak a színpadon. Bodrogi kedves, furfangos kópé, de ilyet máskor és máshol is játszanak. Ők érezhetően őszintén csinálják, amit máshol művi módon hoznak létre, ezt érzi meg a közönség, és tulajdonképpen azért marad meg mindvégig frissen a székén, mert öntudatlanul vár valamit, ami több mint az egyszerű bájoság, valamit, aminek az őszinteség csak feltétele.

És a két bumfordi is vár valamit. Időnként annyira várják, hogy még az őszinteségből is kiesnek. Bodrogi például olykor vakarózik. Tudatos vakarózás ez, jellemezni akar általa, csak éppen nagyon triviálisan. Haumann időnként elveszti alapgrimaszát, és fölöslegesen vág buta képeket. Olykor leheverednek vagy legurulnak a földre, teljesen funkciótlanul. Bodrogi életörömsően hempereg, Haumann gátlásosan, hempergésük azonban funkciótlan, mert célja az volna, hogy még jobban fölszabaduljanak, miután azonban már eleve fel voltak szabadulva, hempergésük kéretlen ráadásá válik.

Haumann-nál időnként feltűnik, hogy hangja mélyebb fekvésével nem tud úgy játszani, mint a magasabbakkal. Ráadásul az is érezhető, hogy nem figyel mindig egyenlő intenzitással partnerére, vannak percei, amikor nem fordítja le a maga nyelvére Bodrogi gesztusait. Egyszóval a várakozásban üresjáratok is vannak. Amiért alakításuk leírásra méltó, az éppen az, hogy érdemes várni a többet, mert az előadás három mozzanatában megvalósul.

Egyszerre sokan vannak a színen, Haumann megjed, hogy kiderül cselesebb társának cselekményt mozgó turpissága, bebújik egy házat jelképező létra alá, összekuporodik, és jobb kezét a füléhez emelve hallgatódzik, mi történik odakint. Ez önmagában is kedves, hiszen nemhogy ház nincs, de fal sincs, amelyen át hallgatódzni lehetne. Haumann úgy tesz, mintha lenne fal, és ezzel nyilvánvaló struccpolitikát folytat: elhitei magával, hogy ő kívül van a dolgokon, hogy ő az adott esetben sérthetetlen. Váratlanul azonban valaki behatol Haumann felségterületére, a létra alá, mire Haumann felháborodva és mély meggyőződéssel eddig fültölcsernek befogott kezével gyors függőleges mozgásokat végez, szóval jelzi a háborgatónak, hogy ott fal van, és a jelzéssel egyúttal magát a falat is megteremti. A mozdulat emlékeztet az egy padban ülő kisiskolások mozdulatára, amikor sértődötten és durcásan kijelölik a kettejük között húzódó képzeletbeli határt, amelyen a másiknak a gyerekes harag időtartamára nincs joga átnyúlnia. A falépítő kézmozdulattal egyidőben Haumann arcán mély és őszinte felháborodás jelenik meg, egészen el van képedve, hogy valaki figyelmen kívül merte hagyni az ő képzeletbeli sérthetetlenségét. Ez a felháborodás egy pillanatra olyan erős, hogy a háborgató visszaretten, szinte elpattan a kézmozdulatokból felépített faltól, visszaverődik róla. A jelenet talán két másodperc alatt zajlik le, szinte észrevehetetlen, de hatalmas jelenet. Már-már azt írnám, hogy ebben a két másodpercben van egy hatalmas lázadás, de inkább visszafogom magam, kár egy remek mozzanatba bármit is belemagyarázni, mert az csak a művészi élmény szűkítéséhez vezetne.

Haumann másik nagy pillanata hasonlóképpen cirkuszi jellegű. Haumann köténye alá egy vérrel töltött kutyahólyag van elrejtve, aminek rendeltetését Haumann nem sejtí, Bodrogi tanácsolta neki, hogy a kutyahólyagot rakja oda, mert lehet, hogy valamire még jó lesz. (Ez a darab egyik s talán egyetlen mély ötlete: a cselesebb péklegény tegező viszonyban van a tárgyakkal, mert szegény, és nem engedheti meg magának, hogy el legyen idegenedve a tárgyaktól. Minden kis műtyürt eltesz, mert hátha jó lesz valamire. Minden kis vacak jó lehet valamire, csak elég szegénynek kell lenni ahhoz, hogy ezt valaki tudja.) Haumann köténye alatt tehát ott van a hólyag, amikor jön a rabló, és mindenkit kiírt, már csak a péklegények vannak hátra. Bodroginak eszébe jut a hólyag, és felajánlja a rablónak, hogy a barátját ő maga fogja kinyírni. A rabló élvezi a helyzetet, Haumann kétségbe van esve (és nem azért, mert éppen a barátja ajánlkozik gyilkosául, arcán nem vád, nem kiábrándulás, nem a barátság gyöngeségének felismerése tükröződik, mert ő is szegény, és a lelke mélyén nagyon jól tudja,

mit ér a barátság, ha önfenntartásról van szó). Haumann azért van kétségbeesve, hogy még a szükségesnél is kevesebb perce van hátra. Könyörög a néhány másodpercnyi életért. Bodrogi kénytelen barátját huzamosabb ideig hólyagnak nevezni, hogy Haumann értsen a szóból. Amikor végre kapcsol, egyszerre fölragyog, addigi meghatóan nevetséges halálfélelmét eltűzve, immár megjátszva szinte repdes a színpadon, és még akkor is röpdös, amikor a kés már régen belevágódott a vérrel töltött hólyagba, és neki már rég el kellett volna nyúlnia. Nagy nehezen megint észbe kap, az örömtáncot haláltáncgássá változtatja át, persze megint túlozva, úgyhogy a kettő között szinte semmi különbség sincs. Ebben megint sok minden benne van, amit nem kell magyarázni. Hosszú időt vesz igénybe, amíg a vidám táncgássá a földön ér véget. A jelenet hatása óriási. A halállal ki van babrálva, legyőzte a kis emberi turpisság. Ez a jelenet azért is jó, mert nem sokkal utána megismétlik, de komolyan. Bodrogit ugyanis tényleg lelövik, és akkor megismétlődik Haumann haláltánca, de már minden játék nélkül.

A haláltánc Haumann-nál játék volt, széles, szögletes gesztusokból, bájosan idétlen mozgásból, komikus rángatózásból összerakva, ahogyan az ember elképzeli a halált, amikor fogalma sincs róla. Bodrogi szinte nem is tántorog, csak nagyon lassan mozog, csak egy kicsikét görnyed össze, csaknem egészséges, az arcára azonban kiül valami nagy-nagy csodálkozás. Nincs az arcán kétségbeesés, felháborodás vagy fájdalom, egyszerűen csak csodálkozás van rajta, amely ott ült Bodrogi arcán mindvégig, csak éppen kópéságból. Most válik igazán őszintévé. Ezért az őszinteségért volt érdemes várni. Eppen most, éppen itt, éppen így? - kérdezi Bodrogi arca, és ez a reakció amennyire kézenfekvő, annyira mély és igaz is. Haumann most kétségbeesetten csámpázik barátja körül, de ez a csámpázás most a tragikum forrása lesz. Ők ketten azonos világ szülöttei és résztvevői voltak különbözőségük ellenére is, most azonban hirtelen fal emelkedett közékük, Haumann rángatózó kétségbeesése az életé, Bodrogi nyugodt és egyszerű csodálkozása a halálé. A nézők most is mosolyogni vagy nevetni akarnak, mert az eddigiek során világossá tették előttük, hogy ez az egész csak játék, hangsúlyozottan játék, a nézők most is játékot akarnak, mégis halálos csönd van a színházban, és ahhoz képest, hogy vígjátékot látnak, a nézők szinte illetlenül megrendülnek. Ez a jelenet sem tart sokáig, ez is csak néhány másodperc, de néhány pillanat valódi élet, egy röpké tragikus és igaz fuvallat.

[...]

Ariano Suassuna: A kutya testamentuma (József Attila Színház). Fordította: Lázár Magda, rendezte: Seregi László, díszlet: Csinády István, jelmez: Ék Erzsébet. Szereplők: Bodrogi Gyula, Haumann Péter, Csákányi László, Soós Lajos, Horváth Gyula, Tóth Judit, Kaló Flórián, Paudits Béla, Kránitz Lajos, Szendrő Iván, Téry Árpád, Ujréti László, Szemes Mari, Lóránd Hanna, Bánffy György, Láng József, Márton András.

Színház, 1973. május

Berkes Erzsébet: Számvetés Angyalföldön
(Részlet)

[...]

[...] a Suassuna-vígjáték, *A kutya testamentuma* hozta meg az évad igazi felforrósodását. „Tudtuk, hogy a darab nagyon mulatságos, és azt is, hogy a két főszereplő, Bodrogi Gyula és Haumann Péter remekül fogja megoldani feladatát. Abban azonban nem voltunk biztosak, hogy a dél-amerikai vallásosságnak adott fricskákat hogyan érzékeli majd a közönség. Reméltük, hogy érteni fogják a darabból sugárzó iróniát és mindent legyőző derűt. Reményünk tökéletesen beigazolódott.” Valóban. S nem elsősorban színházi szempontból, de bizonyára hasznos lenne akár ennek a darabnak a kapcsán is lemérni, hogy a vallási hiedelmek meghaladása szempontjából mennyire fejlett már közönségünk. Eredeti környezetében ugyanis a darabnak volt egy erőteljesen antiklerikális attitűdje. Nálunk ezt nem kellett kijátszani. Ez a közönség tudta és mesébe illő motívumként könyvelte el Jézus megjelenését, s igen derűsen nyugtázta Szűzmária színre lépését is. Így a mitológia játékos-könnyed abszurdba fordult, ami azért is örvendetes, mert korábban ez a színházi közönség teljesen érzéketlenül reagált a bonyolultabb, az abszurdításra hajlamos humorra.

[...]

Színház, 1973. szeptember

Gábor István: Jegyzetek a Vidám Színpad elmúlt évadjáról
(Részlet)

[...]

Kétségtelen, hogy új programot régi beidegződésekkel nem lehet valóra váltani. Megbecsülendő eredmény, hogy a Vidám Színpad vezetése többféle módon is igyekezett az elmúlt évadokban támadást indítani a rutin, a sablon, a nézőnek „így is jó lesz”-szemlélet ellen. Szerződött néhány fiatal, tehetséges művészt - mindenekelőtt egy fiatal és tehetséges rendezőt, Léner Pétert -, és megfelelő feladattal látta el őket. Közülük Tordai Teri játéka a *Polly*ban külön is meglepetés. Tetszetős porcelánbaba helyett fanyar humorú, keménykötésű bandita-feleséget játszik el, a bájnak és az elszántságnak valamiféle különleges, ironikus ötvözetével. Ez valóban brechti fogantatású stílus, ahogyan a vendég Bodrogi Gyuláé is az, csak talán kissé ellágyított kivitelben. Bodrogi halálai és feltámadásai azonban mindenképpen a színészi remeklés jó példái Bicska Maxi szerepében.

[...]

Színház, 1974. szeptember

Bogácsi Erzsébet: M. V. - Beszélgetés vendégszereplő színészekkel
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyula

- Ön társulatának legnépszerűbb művésze. Az elmúlt évadban két főszerepben lépett fel a József Attila Színházban. Az egyik, a *Ma éjjel megnősülök Pétere megelőzte*, a másik, a *Táncoló kísértetek Traniója* követte a Polly Amerikában bemutatóját. A *Plautus*-művet szintén Ön dolgozta át mai színpadra. Ilyen mértékű elfoglaltság mellett miért vállalta, hogy eljátssza a *Vidám Színpadon Bicska Maxi* szerepét?

- Másfél hónappal a próbák megkezdése előtt hívott meg Léner Péter rendező. Hacks számomra ismeretlen író volt. Ungvári Tamás átdolgozása ekkor még nem volt készen. Mivel nem tudok németül, meg kellett várnom a fordítást. Mégis, úgyszólván látatlanban, azonnal igent mondtam. Miért? Abody Béla igazgató új célokat tűzött ki társulata elé. A színházak változása mindig indokolt, hiszen a világ is formálódik - és én szeretek a születő dolgoknál ott lenni. Abody Béla fogalmazta meg ezt a mondatot, amely döntésemben és később is meghatározó volt. „Nemcsak azt kérem, hogy ezt a szerepet játszd el, hanem azt is kérem, hogy játszd el mindazt, ami erről a szerepről eszedbe jut.” A szerepet egy héttel az első próba előtt kaptam kézhez. Amikor elolvastam, nem is tűnt igazán jónak. De Abody felszólítása már teljes szívvel hozzáfűzött. Bennem is rejtőzik önkifejezési vágy. Egy zártan szerkesztett drámában ez kevésbé nyerhet kielégülést. Itt hittem a lehetőségben.

- Önt saját színházában többnyire zenés vígjátékokban láthatja a közönség. S úgy látom, általában e műfajon belül vendégeskedik. Az ilyen vendégszereplők helyett, hogy eltérő feladatokhoz segítenék, nem szűkítik-e le szerepkörét?

- Arra gondol, hogy az ilyen vendégszereplő még jobban beszorít a skatulyába? Én úgy tartom, nincsenek skatulyák. Vagy ha vannak, előbb bennük kellene lenni, hogy azokból ki akarjanak törni. Hányan sóhajtozzák: csak be ne skatulyázzanak! Valamilyen címkét csak kell adnunk: nevezzük egyéniségnek, ne skatulyának. Ezt kell kialakítania mindenkinek. Ki mondaná, hogy Chaplin „skatulyában” volt egész pályája alatt? Vagy ha ez a skatulya, ám legyen, akkor én skatulyapárti vagyok. Hasonló szerepeket is lehet változatosan játszani. Széles skálán.

- A vendégszerepléssel együtt járó új helyzet sugall-e új színészi megoldásokat?

- Talán mindennél inkább ösztönöz az eltérő szerepformálásra. Természetesen ehhez olyan légkör szükséges, amelyet itt, a *Vidám Színpadon* tapasztaltam. Ha naponta csak ketten-hárman beültek volna a próbára azzal, hogy - na, nézzük, mire hívták! - megkeseríthették volna az életem. Engem befogadtak, és én otthon éreztem magam. Az itteni szellem, a közeg, nagyon jól hat rám - ebben benne foglaltatik Abody Béla indító mondata. Léner Péter instrukciói, a partnerek játéka, a színpad nagysága, a nézőtér akusztikája, a műszak, minden. Az ilyen légkörtől valamiféle művészeti munkahelyzetbe kerülök. Más közegben az egész szerepet másképpen játszottam volna. Ez bizonyos.

- *Hogyan?*

- Nem tudom megmondani, de egy példát hozhatok. Az utolsó énekszámom, a *Bicska Maxi*-dal szövegét kérésemre G. Dénes György háromszor írta újra. Otthon, a József Attila Színházban, az első változatot is elfogadtam volna. Itt azt akartam, hogy ebben a furcsa műfajú darabban, annyi humoros jelenet után, néhány pillanatra „megálljon a levegő”. Tudtam, hogy a *Vidám Színpadon* ritkábban élnek az ilyenfajta feszültségteremtéssel, „csavarással”. A közeg adott ehhez bátorságot.

- A vendégszereplők adta lehetőséget tehát minden szempontból előnyösnek tartja?

- Annak a színésznek, akit meghívnak, a vendégfellépés mindenképpen előnyös. A vendéglátó társulat szemszögéből pedig akkor helyes, ha minden szerephez megtalálták a megfelelő szereplőt, csak egyhez nem, a legfontosabbhoz. A meghívás csak művészi elképzelésből jogosult. De mindebben - ami eszmeileg gyönyörű, és most, szerencsés csillagzat alatt, csodálatos - visszaélési lehetőség is rejlik. Nem lenne jó, ha különösebb indok nélkül hívnának meg művészeket, és személyes rokon-, illetve ellenszenvet szabályoznák, hogy társulaton belül vagy kívül oldják-e meg a szereposztási kérdéseket. Látja, tudok aggályoskodó is lenni.

Színház, 1974. szeptember

Gábor István: Budapesti szabadtér '74
(Részlet)

[...]

Bolond vasárnap

Valentyin Katajev aranyos humorú, szolidan karikírozó bohózata, a *Bolond vasárnap* régóta népszerű nálunk. Jogos is ez a népszerűség, mert annyi minden történik és kuszálódik össze ennek a vígjátéknak a színhelyén egy Moszkva környéki luxus-szanatóriumban egyetlen napon, hogy a nézőnek percnyi unalmas ideje sem marad. És mert a *Bolond vasárnap* ügyesen megfricskázza a sznobságot, az újjgazdagokat, a tudálékosságot, a bürokráciát, ezért a könnyed szórakozáson kívül még gondolatokat is ébreszt. Magyar színpadra és külön most a szabadtérre Barta András dolgozta át a bohózatot, leleményesen kitalált beszélő nevekkel, kedves és kellemes poénekkal, jól eljátszható szituációkkal. A *Bolond vasárnap*hoz Romhányi József írt a bohózati stílusba kitűnően illeszkedő verseket, amelyeket jó perszifláló hajlammal, ügyesen és tehetséggel zenésített meg Aldobolyi Nagy György. A játékos és a cselekménybe is belejátszó díszletet Fehér Miklós, a jellemekhez igazított, a típust hűségesen ábrázoló ruhákat Schäffer Judit tervezte. Bogár Richárd készítette a koreográfiát, de meg kell őszintén vallani, hogy láttunk már tőle ennél invenciózusabb munkát is.

A *Bolond vasárnap* bohózati hangulatát, fergeteges ritmusát, gyorsan változó helyzeteit Sík Ferenc rendezése határozta meg. A tehetséges művész gondosan eligazította a művészeket a cselekmény fontosabb mozzanatai között, fölvezolta számukra az előadás lényeges mondanivalóját, aztán élni hagyta őket a színpadon. Hogy ez a színpadi élet milyen minőségű, arról még szólok, most csak a rendezés egyik gyöngye pontját szeretném megemlíteni.

A *Bolond vasárnapban*, amely az említett luxus-szanatórium előcsarnokában játszódik, szerepel egy szállodai pult. Sík Ferencnek annyira megnyerte tetszését ez a díszletelem, hogy azután szinte mindent erre az emelvényre rendezett: ott szerelmeskednek, ott ájulnak el, veszekednek és békülnek ki a szereplők, noha a színpad még sok egyéb alkalmat kínált volna ezekre a célokra. Olyan, egészen kimagasló alakításokkal, mint a *Luxemburg gróffjában*, itt, a Városmajorban nem találkoztam, ellenben a gondos és szatírába hajló rendezés alapján láthattam egy nagyon jó átlagszínvonalú előadást.

Haumann Péter a legkiemelkedőbb a színészek közül. Nevéhez méltóan - Bujkáló - reszketeg, gyáva féreg, aki félelmében nemcsak különböző helyekre bujdosik el, hanem előjövetelekor játékaival valósággal magára is ölti annak a helynek - ruhásszekrénynek, régi ingaórának - jellegét, térfogatát. Összetöpörödött hatalmasság ő, már-már gogoli méretekben, és ha néha elidőz is a szükségesnél hosszabban és a kelleténél többször egy-egy sikeres gesztusnál, játéka így is kiváló.

Nem marad el tőle színvonalban Bodrogi Gyula sem, aki mértéktartó öniróniával exponálja és gabalyítja össze később már-már kibogozhatatlanul a cselekményt. A gyáva, de jó szándékú kishivatalnok prototípusa ő, aki a bürokrácián és az üres formalitásokon sok furfanggal kerekedik felül. Pesti slemil is lehetne egy hazai modern vígjátékban, az élettől megrugdalt, most már semmitől vissza nem riadó kisember. Jelleméhez sokat hozzáad a második részben Faragó Vera: a gondoktól üzött, fáradt asszonyt, Zürcsev feleségét alakítja fűszeres humorral, Bodrogi Gyula figuráját utólag új vonásokkal gyarapítva.

[...]

Valentyin Katajev: Bolond vasárnap (Városmajori Szabadtéri Színpad) Fordította: Barta András, zeneszerző: Aldobolyi Nagy György, rendezte: Sík Ferenc díszlet: Fehér Miklós, jelmez: Schäffer Judit. Szereplők: Bodrogi Gyula, Haumann Péter, Psota Irén, Balázs Péter, Voith Ági, Sztankay István, Andai Györgyi, Mányai Zsuzsa, Káldi Nóra, Faragó Vera, Szirmai Péter.

Színház, 1974. november

Mészáros Tamás: Amikor unatkozik a néző lelke Beszélgetés Bodrogi Gyulával

Még az elmúlt színházi évad végén, a nyári szünet elején beszélgettem Bodrogi Gyulával. A plakátok a Városmajori Szabadtéri Színpad *Bolond vasárnap* című zenés játékát hirdették. Bodrogi láthatóan elégedetten, örömmel készült szabadtéri fellépésére.

- *Elégedett-e az elmúlt évaddal is, kedvvel tud-e beszélgetni róla?*

- Igen, mert ebben az évadban is bebizonyosodott számomra, hogy a jó előadásért a közönség mindig eljön a színházba. Évekig féltünk, hogy a színháznak nagy konkurenciája a televízió. Mert önálló produkciókon kívül a színházak műsorát is bemutatja. De a *Ma éjjel megnősülök* előadásai például több ízben egybeestek a labdarúgó-világbajnokság mérkőzéseivel, mégis telt házak voltak. És hiába van bármi nagyszerű a televízióban, azon az előadáson mindig megtelik a nézőtér, amelyik a közönségnek tetszik. A közönség - nem tudom, milyen hírközlés útján - megtudja, hogy melyik előadást kell megnézni. Ez lehet tragédia, mint például az *Othello*, vígjáték, mint a *Ma éjjel megnősülök*, vagy még egy példa a színházunkból, a *Névnap*. Ezeket a sikereket senki nem tudhatta előre. Nem kapunk reklámot, a kritikák nem foglalkoznak a színház propagálásával - sőt. Az egyik plakát pedig olyan, mint a másik, különbséget abból sem érezhet a néző.

- *Sokan úgy tartják, hogy a József Attila Színház zenés vígjátékainak sikere szinte egy személyben Bodrogi Gyulán múlik, aki motorja ezeknek az előadásoknak. A színház legnépszerűbb művésze, s ha belép a színpadra, a közönség, ahogy mondani szokás, „eszi a darabot”.*

- Ez nagyon hízelgő, de sajnos vissza kell utasítanom, még hozzá érvekkel. A *Névnap* című darabban például nem játszom, és mégis óriási sikere volt, ugyanott, ugyanabban a színházban. A közönség bizonyos embereket megszeret, bizonyos embereknek megjegyzi a nevét, de ez inkább a népszerűség kategóriájába tartozik, és nem elegendő a sikerhez. Lehetséges olyan előadás is, amelyben nem vesznek részt népszerű színészek, de ha az igazán jó, akkor a közönség megnézi és siker lesz. Nem igaz, hogy a közönség igénytelenségére számítani lehet, mert ha valami csak igénytelen, akkor a közönség nem nézi meg. A nézőnek mindig igényei vannak. Olykor könnyebb szórakozási igényei, lehet, hogy súlyosabbak, de mindig azt akarja kapni, amit ígértek. Ha azt mondják, hogy drámát láthat, ahelyett hiába játszanak vígjátékot, nem fogja szeretni, mert nem arra ült be.

- *Véleménye szerint befolyásolja-e egy-egy előadás a közönség magatartását az előadás minőségén kívül, valami más és valami, ami nem fogalmazható meg pontosan?*

- Feltétlenül. Vannak bizonyos napok, amikor a nézők valahogy gyengébbek, és ilyenkor az előadás is gyengébb lesz. Volt szerencsém egyszerre három színházban is játszani, a József Attilában, az akkori Petőfiben és a Kamara Varietében. És azt a furcsa tapasztalatot szereztem, hogy azonos napokon a közönség mindhárom helyen azonosan viselkedett. Lehet, hogy a frontátvonulás volt az oka, hogy misztikusabb dologra ne gondoljak, de tény, hogy így volt. Egy vígjátékban, mondjuk, a tizedik mondat poén. Abból, ahogy a nézők erre reagálnak, mi színészek már tudjuk, hogy aznap a közönség milyen.

- *És ez változtat a továbbiakon, befolyásolja a játékokat?*

- Sajnos, azt hiszem, igen. De ilyenkor az a bizonyos manó vagy légkör vagy frontátvonulás már eleve rosszul hat a színészekre is. Sokszor előfordul, hogy ott ül a színházban XY a szakmából vagy „fentről”, de hiába szedi össze magát az ember, hiába teszi ki a lelkét, aznap este akkor *sem* lesz jobb.

- *Ez valóban kissé misztikusan hangzik, nem lehetséges, hogy a hangulat mégis a színpadról terjed a nézőtér felé, és a közönség az első percek hatására alakul?*

- Nem lehetséges, mert mint az előbb említettem, mindig kapunk egy olyan első jelzést a nézőtérrel, amiből le lehet olvasni, hogy milyen lesz az egész este. Ez már akkor eldől.

- *Pontosan azt vitatom, hogy ez az első jelzés a nézőtérrel érkezik.*

Az utóbbi évadok műsorrendjét figyelve, feltűnő, hogy Ön jószerivel csak vígjátékokban játszik. Pedig Önnel kapcsolatban mindmáig mértékadó emlékem például a Julius Caesar amerikai filmváltozatában Antonius szinkronhangja, vagy a Körszínházban a II. Richárd, a József Attilában az Üvegfigurák. És ha a szakmabeliek között szó esik Önről, ezek és más példák mindig visszatérnek: a kollégák is sajnálkozva emlegetik, hogy hosszú idő óta nem látják hasonló igényű szerepekben.

- Megmondom őszintén, sokszor szeretném magam rávenni, hogy kiteljesedjen bennem a vágy a komoly, az úgynevezett drámai feladatok után. De ha ennek a váagnak a mélyére nézek, észre kell vennem, hogy ez nem más, mint a könnyebben elérhető megbecsülés, a kisebb erővel megszerezhető siker vonzása. Hiszen köztudott, hogy a komoly darabok mennyivel hálásabbak, mennyivel magasabb rangot adnak főként a szakmai és hivatalos közvélemény előtt, mint a vígjáték. Sajnos, alapvető nézetem, hogy a színész számára nem létezik műfaj. A színésznek a színészet a műfaja. Én nem játszhatom a szerepemet viccesen vagy „vígjátékian”. A vígjátékra a néző ül be. Nekem egy figurát kell életre keltenem, akinek különböző tulajdonságai vannak. Hogy ez a figura drámai vagy vígjátéki, komoly vagy mulatságos, az a helyzetektől függ, amelyekbe kerül. És elképzelhető, hogy drámai helyzetekben egy vígjáték figurája drámai szereppé változik. Meg vagyok róla győződve, hogy énrám a vígjátékokban nagyobb szükség van. A szakmai tudás, amit tízegynéhány év alatt összeszedtem, itt fontos csak igazán. Bár elég szomorú, hogyha az ember kemény, nehéz munkával megtanulja a pályát, bizonyos idő múltával épp emiatt szólják meg.

- *Úgy érti tehát, hogy a rutint nem megszerzett tudásként számolják el, inkább szemére vetik a színésznek?*

- Valahogy így. Az ember elér valamit, úgy érzi, hogy eredmény, és akkor számon kérik tőle egy másik ember lehetőségeit.

- *Vagyis a megújulás képességét, nem?*

- Ha a megújulás képességét kérnék számon, az nagyon jó volna, mert akkor látná az ember, hogy a megszerzett tudásával rendkívüli módon foglalkoznak; ha a különböző intézmények lehetőséget teremtenének a színésznek tudása és tehetsége csiszolására, és ha egyre magasabb szinten használnák fel azokat a képességeit, amelyekkel rendelkezik. Ó, az nagyon jó volna! De hát ehelyett többnyire sablonokban gondolkodnak, vagy - mint mondtam - egy másik alkat lehetőségeiben.

- *Ezt a kritikára is vonatkoztatja?*

- Igen. Mert a kritikus ne azt írja, hogy Bodrogi Gyulát X és Y szerepe után most már másban is szeretném látni. Írja meg, hogy miben. Ez óriási segítség volna, és nemcsak a színésznek, hanem a színháznak is, mert a kritikus mégiscsak egy néző; de ha ennek a nézőnek eszébe jut, hogy ez a Bodrogi most már játszhatna másfélét, akkor nevezze meg, mire gondol, legyen határozott javaslata, mert ebben azért mégis különböznie kell az egyszerű nézőtől.

- *Ha Ön ezt a javaslatot a kritikusoktól várja, akkor a színház részéről nyilván nélkülözi a kellő figyelmet.*

- A színháznak arra van szüksége, hogy színészeinek pillanatnyi legjobb képességeit használja ki. És közben esetleg nem veszi észre - nem rossz szándékból vagy figyelmetlenségből -, hogy mi az, amit a kritikusok vagy a nézők elvárnak. Hiszen mindenki az adottságokhoz mért legjobb színházat igyekszik csinálni, és valószínű, hogy például én a zenés vígjátékban tudom a legjobban szolgálni a színház érdekeit.

- *De nem mindegy, hogy milyenek ezek a darabok. Az utóbbi évekből egyedül A kutya testamentumának Chicójáról vannak kellemes emlékeim. Talán azért is, mert méltó partnerre talált Haumann Péterben. Egy nagyszerű komikus páros lehetősége került egyszer csak a*

színpadra. Aztán Haumann elment a színháztól, és Ön ismét egyedül maradt sajátos játéktílusával - és megfelelő darab híjával. Például a József Attila Színház számára készített átdolgozásai nem abból a vágyból születnek, hogy igényes vígjátéki feladatokat találjon magának?

- De igen, még ha nem sikerültek is mindig úgy, ahogyan szerettem volna. Hiába, az ember nem ugorhat nagyobb, mint amekkorát tud. De akkorát mindig próbáljon ugrani. Ezt még annak idején, amikor a SZOT-együttesben táncoltam, megtanultam Molnár István koreográfustól. Ha úgy érzem, hogy az ugrálásaim egyszer csak unalmasak az adott mércén, akkor igyekszem nekimenni a magasabbnak. Haumann Péternek például könyörögtem, hogy ne menjen el a színháztól. De én ehhez kevés voltam.

- Csak közbevetésként: ha a színház nem tudta megtartani ezt a párost, akkor még mindig itt van a televízió, a filmgyár.

- Persze, még sok lehetőség van, de hát ahogy én látom, a magyar filmek úgy készülnek, mintha teljesen mindegy volna, hogy a közönség megnézi-e vagy sem. Az ember nem tudja, kinek csinálják a filmeket. Ha a szakemberek egymásnak, az kevés, mert legfeljebb húsz ember, akik ráadásul nem is váltanak jegyet. Én azt a mozit szeretem, amelyekben szórakozhatok. Ezt a szórakoztatási igényt bennem is mindig lebecsülik, azt mondják, igénytelen vagyok. Igaz, nekem az a vágyam, hogy a közönség szórakozzon a nézőtéren, mindegy hogy sírva, komolyan vagy nevetve; de idegbeteg vagyok, ha unatkozik a közönség. Egyszerűen nem tudom elviselni.

- Ha jól értem, a szórakozást nem teszi függővé a műfajtól?

- Persze hogy nem. De a produkció, legyen az tragédia vagy könnyű bohózat, nem untathatja a nézőt.

- És hogyan határozza meg a színházi unalmat?

- Egyszerű példával. Egyik előadásunk unalmasra sikerült. Tudtuk. A közönség jó része el is ment a szünetben. Erre lassan már számítottunk is. Ám egyszer olyasmi fordult elő, ami valóban megdöbbentett. Az első sorban egy fiatalember előadás közben nyugodtan föállt, elővett a farzsebéből egy fésűt, rendbe hozta a frizuráját, gondosan kiszedte a haját a fésűjéből, majd visszaült, mintha mi sem történt volna. Nyugodtan nézte tovább az előadást. De kiderült, hogy nincs ott a színházban. És a többi néző is hasonló állapotban lehetett, csak még nem jutott el odáig, hogy megfeledkezzen arról, hol ül. Mindenesetre bebizonyosodott: semmit nem tudtunk a lent ülőknek elmondani. Ezt jelenti az unalom. Az eset egyébként egy vígjáték előadásán történt.

- Mivel űzhető el az unalom egy produkcióból?

- Elsősorban a mesterség magas fokú ismeretével. Természetesen az egyes színészek kvalitásai között mindig vannak különbségek, de az együttes munkát mégis a kiváló tudásnak kell jellemeznie. Hiszen a színház egyazon darabból óriási sikert vagy bukást csinálhat, a különböző szakmai tudásszintek szerint.

- A szakmai tudást azonban nemcsak a bírálók tévesztik össze a rutinnal, mint az imént mondta, hanem gyakran maguk a színészek is, és ez olyan megoldásokhoz vezet, amelyeknek semmi köze a színművészethez. Jóllehet, hatásukra nem unatkozik a közönség, sőt: nevet és tapsol.

- Amikor a néző nevet, ugyanúgy képes unatkozni, mint amikor komolyan néz maga elé. Hogyha - hazai színésznyelven szólva - ötpercenként letolom a nadrágomat, ezen minden alkalommal nevetni fognak, de aztán sokáig nem jönnek el ismét a színházba, végül pedig elmaradnak. Az olcsó siker jellemzője, hogy a nézők sokat nevetnek, amikor ott vannak az előadáson, aztán egyre kevesebben jönnek vissza.

- Tehát hisz abban, hogy az ízléstelen előadás leszoktatja közönségét a színházról?

- Igen, de az ízlésesen unalmas előadás is ilyen hatást tesz. Lehet egy vígjáték ízléses, kulturált, nincsenek benne bántó sablonok és rossz viccek, a közönség lassan mégis elmarad.

Mert nem csináltunk előadást a szó gondolatközlő értelmében. Tapsolnak, nevetnek, de unatkozik a lelkük. És színházi unalomnak én azt nevezem, amikor a közönségnek a lelke unatkozik, nem a szája. Az igazság az, hogy nálunk nagyon kemény páncélt kell hordani ahhoz, hogy az ember tartani tudja magát, hogy ragaszkodni merjen az igényeihez. Én ragaszkodtam, és úgy látszik, ezt mások is észrevették, hiszen tavaly megkaptam az Érdemes Művész címet. De sokszor már-már felmentem az igazgatómhoz, hogy ne játszasson velem több vígjátéki szerepet.

- *Végül is miért mondott le erről a kérésről?*

- Mert látom, hogy egy-egy hazug mondattal milyen elismerést lehet kiváltani az úgynevezett társaságban. Elég egy közhelyet mondani a művészetről, hogy valakit okos, felkészült, komoly embernek tartsanak. És ez a színházi „társaságban” is így van. A komoly darabokra és előadásokra akkor is odafigyelnek, ha unalmasak, laposak, semmitmondóak. Ez a kritikákon is lemérhető. Pedig nem győzöm hangsúlyozni, éppen arra volna szükség, hogy felismerjük és felismertessük: a nevetés nem mossa össze a jót és a rosszat. És elérhető, hogy az embereket egyre jobb, színvonalasabb dolgok szórakoztassák. Én hiszek abban, hogy ha sikerül elfogadtatnom, amit csinálok, akkor holnap, a következő lépéssel is velem jön a közönség.

- *Tehát az a kérdés, hogy alkalmas-e az izlésfejlesztésre, amit ma csinál? Vagy a kultúra „árukapcsolásos” terjesztésében is hisz?*

- Amit ma csinálok, arról legelőször a pénztár felett lógó tábla igyekszik lebeszélni a nézőt. Ugyanis azon láthatja, hogy felárral büntetik, ha vidám darabokra vált jegyet. Persze, mert a színházat giccsadóval sújtja a minisztérium a vígjátékért, a színház pedig ráhárítja ezt a közönségére. Jóllehet, az előadás kitűnő a maga nemében. És az egészben az a komikus, hogy a felár természetesen nem tartja vissza az embereket, de egy különös értékszámlelet kialakulására vezethet. A *Szókimondó Kata* drágább, tehát értékesebb, mint például Shakespeare *A makrancos hölgye*.

- *Ha már Shakespeare-t említi, a József Attila Színház játszott és játszik klasszikus vígjátékokat is - az Ön részvétele nélkül. Pedig ezek a darabok képességei méltó mércéjeként szolgálhatnának, és a Bodrogi név vonzereje olyan közönségrétegeket vinne be az előadásokra, amelyeknek eddig a Motel a hegyen vagy a Ma éjjel megnősülök jelentette a színházat. Talán ez lehetne az a bizonyos következő lépés?*

- Talán igen, de Shakespeare-nél is jobban szeretném, ha magyar írók lennének házi szerzőink. Például Moldova György. Biztosan tudom, hogy a közönség remekül szórakozna, és igényes gondolatokkal találkozna.

- *Nem próbált írókkal közvetlen kapcsolatot találni? Elképzelhető, hogy valaki az Ön kedvéért, önnel együtt dolgozna a színháznak?*

- Az én személyem ehhez túl kevés, nem elég biztosíték. Az ilyesfajta kezdeményezés csak a színháztól indulhat el.

- *Hasek- és Plautus-átdolgozásairól szólva a kritika megállapította, hogy írói és dramaturgiai hiányosságai ellenére kétségtelen közönségsikert arattak.*

- Igen, de borzalmas, hogy a közönségsikert szinte elmarasztalásként emlegetik. Ugyanakkor egyik-másik kritikából kiderült, hogy szerzője az eredeti művet el sem olvasta, csak feltételezte, hogy ez a komikus biztosan valami marhaságot csinált abból a remekműből. Én is ki tudnám zsigeregni a saját munkámat, van abban elég hiba. De én ismerem az anyagot, amiből dolgoztam. Aki bírál, az megengedheti magának a tárgyi tévedéseket? Ezt nemcsak velem, hanem Plautusszal szemben is illetlenségnek tartom.

- *Általában nincs jó véleménye a kritikusokról?*

- Figyelem egyik-másik kritikus pályáját. Először elkezdenek vagdalkozni, amire mindenki megsértődik, és felszalad a falra - de a kritikus nevét már megismerték. Akkor lassan megszelídül, és ilyen-olyan kapcsolatokat talál a színházakkal, végül jobbra-balra megdicséri mindazokat, akiket korábban támadott. *Persze, tartozom az igazságnak azzal, hogy nemcsak a*

kritikusokban van a hiba, hanem a munkájuk fogadtatásában is. Mert ha egyetlen színház csak egyszer is változtatott volna valamit egy kritika hatására, akkor biztos vagyok benne, hogy a kritikusok azóta is igyekeznének jelentős és igaz dolgokat mondani.

- *Találkozott már olyan kritikával, amelyben megszívlelendőt talált?*

- Én valamennyi kritikára odafigyelek, és ha valaki kellő magyarázat nélkül leránt, nem gondolom azt, hogy micsoda marha, hiszen valószínű, hogy van véleménye, csak nem tudta megfogalmazni. Nagyon elszomorít, ha olyanokat olvasok, *hogy megfelelt*, nem *felelt* meg, papírizú figurájában erőlködött, sablonjait használta és a többi. Ezekért kár a papír.

- *Színházától, a kollégáitól várhat alapos, elemző kritikát?*

- Feltétlenül. Nem is tudják elkerülni. Ha valaki szeretne nem segíteni - bár nem tudok ilyenről -, az se tudja megtenni, hiszen a közös munka rákényszeríti, hogy véleményt mondjon.

- *„Jól értesült szakmai körök” úgy tartják, hogy a József Attila Színházon belül két tábor van. Az egyiket, amelyhez főként a régebbi tagok tartoznak, ön vezeti, és az úgynevezett sikerdarabok mellett törnek lándzsát. A másik tábor - úgymond - tartalmasabb műsorpolitikát, egy kevésbé biztonsági színházat szeretne.*

- Ez a hiedelem a klikkekről kétségtelenül létezik a szakmában. És nyilvánvalóan azokból az el nem mondott mondatokból táplálkozik, amelyekkel még adósai vagyunk egymásnak a színházban. De szó sincs arról, hogy bárki a könnyebb feladatokat, a rutinyakorlatokat védené. Mindnyájan jó színházat akarunk. Más dolog, hogy egyik ember a másikról azt hiszi, hogy az nem tud róla eleget. Én is azt hiszem például, hogy nem tudnak rólam eleget a kollégáim. És persze látszólagos táborok alakulnak annak következtében is, hogy a rendezői diploma a hazai színházakban színházvezetői posztot is jelent, míg a színész csak beosztott. Ezek a hatalmi kérdések lehetetlen helyzeteket teremtenek, de nem valóságosakat, mert amikor a függöny felmegy, a játékon kívül minden más mellékes. Egyébként most létrehoztunk egy úgynevezett művészeti tanácsot, amelynek színészek is tagjai lettek. Meg is mondtam, hogy nem fogok titkolózni, mert tartom minden kollégámat legalább olyan értelmes és komoly embernek, mint önmagamat. A rendezők, akik soha nem vesznek részt a fizikai munkában, kimaradnak a színházi alkotás egy részéből, mert nem ismerik azt a kínt, azt a fáradtságot, azt a keservet, és persze azt az örömet sem, amit a színpadi jelenlét okoz. Ezen nem lehet változtatni, de akkor legalább annyira becsülnék a színészeket, amennyire önmagukat. Változtatni kellene azon a lehetetlen helyzeten, hogy a rendezők a színház vezetői, a színészek pedig a vezetettek. Csak színházi munkatársak tudnak előadásokat létrehozni.

- *Valamiféle vezetésre, művészeti irányításra mégis szükség van.*

- Természetesen. Vannak is igazgatók, gazdasági igazgatók, főrendezők. De a próbákon nem lehet főrendezni vagy igazgatni. Ott csak rendezni, vagyis együttműködni lehet. És az együttműködésnek már a szerződés megkötésekor kellene kezdődnie. Kétoldalú kötelezettségvállalásra van szükség. A színészt nem volna szabad úgy „felvenni”, hogy „nem tudom még, mit játszol majd, öregem, de nyugodj meg”. Ha mindenki tudná a színházban, hogy mire szerződött, akkor félelem nélkül várna az új produkciókat, hiszen azokra kérték fel. Volt idő a mi színházunkban, amikor semmi más nem volt fontos, csak az előadás. Nem esett szó klikkekről, sérelmekről, bánatokról. Akkoriban ugyanis nem lehetett tudni, megszüntetik-e a színházat vagy sem. De hát nem jó dolog az, ha csak a halálfélelem tartja össze az embereket. Úgy kellene csinálni, hogy a munka is össze tudja őket kovácsolni.

Színház, 1974. november

Révy Eszter: Húsz év - húsz évad
Visszatekintés a József Attila Színház múltjára
(Részlet)

[...]

A „felemelkedés” szakasza: 1958-62

Az 1956-62 közötti időszakot, ha érdemes és lehet húsz esztendőn belül periodizálni, az első virágzás vagy felemelkedés korának nevezném. Ez persze nem jelent felhőtlen periódust, ellenkezőleg, a ma is gondot okozó jelenségek egy része már akkor is sok fejtörést okozott. Elsősorban a vígjátékválasztás és -játszás terén. Mindenesetre az 1958-as évadban indul meg az eleinte igen sikeres, később színtelenebbé váló Rozov-sorozat, melynek kezdő darabjában - *Boldogság merre vagy?* Bodrogi Gyula első kirobbanó sikerét aratta. Az igényes szórakoztatás jegyében klasszikus művekkel is sikeresen próbálkozik a színház: Lope de Vega *A kertész kutyája* című vígjátéka Egri István rendezésében emlékezetes sikert aratott. A vígjáték női főszerepét játszó Komlós Juci Füst Milán jegyzetei szerint ez alkalommal Bajor Gizi alakításának emlékével is felvette a versenyt. Ugyancsak Komlós Juci és Sinkovits Imre főszereplésével nagy siker [...] Sardou *Szókimondó asszonyság* című vígjátéka, Egri István rendezésében. Kállai István 1958 decemberében bemutatott újabb drámája, a *Kötéltánc* 70 előadást ért meg, József Attila-díjat kapott, és az egyik legsikeresebb produkcióként emlékezetes.

[...]

A közönség végérvényesen hozzászólt, hogy Angyalföldön nemcsak működik színház, de bármely más régi pesti színház kiemelkedő produkciói sorában rangosnak számító előadások is születnek itt. Ez a korszak több, már akkor közkedvelt vagy azóta megszeretett színészünknek nyújtott sokrétű lehetőségeket: Komlós Juci és Ráday Imre felejthetetlen színésszpárosa ezekben az évadokban vált igazán emlékezetessé, Gobbi Hilda gazdag pályafutása sok kedves szerepét játszotta el ezekben az években. És a fiatalok: Kállai Ilona, Szemes Mari, Örkényi Éva, Sinkovits Imre, Bodrogi Gyula mind-mind e társulat tagjaiként aratták első komoly sikereiket. Egri István és Ráday Imre rendezői minőségükben is kitűnő előadásokat produkáltak, de rendezett rajtuk kívül Szinetár Miklós, Máté Lajos, Lovas Edit, Seregi László - hogy csak néhányukat említsük. Fiatal társulat, koncepciózus rendezőgárda. Az első korszak - egy-egy bukás ellenére is - feltétlenül, egyértelműen pozitívan értékelhető. Bár már ebben az időszakban is mutatkoznak olyan darabválasztási gyengeségek, mint Hedda Zinner *Egy kis bécsi kávéháza* vagy Le Sage *A csalafinta bárónő* című vígjátéka. Persze baj még nincs, de ezek az első jelek egyenesen mutatnak a később nagyobb számban előkerülő „vígjátékkipari termékek” felé.

A virágzás szakasza: 1962-68

Az 1962-63-as évad a változás, a továbblépés évét jelentette. Az immár hat évada dolgozó színház társulata kipróbált, tehetséges, nagy ígéretet hordozó színészek sikeres együttesévé kovácsolódott. Kialakult a maga „külön” közönsége, de a „hagyományos” színházlátogató közönség is számon tartotta már. A színház az 1962-1963-as évadra bérletsorozatot hirdetett; az első alkalommal 5600 bérlettulajdonosra számítottak. Az elmúlt öt év mérlege kedvező volt: 1700 előadás zajlott le 25 különböző műből, több mint egymillió néző előtt. Ebből csak az 1961-es év 207 000 nézőt hozott. A színház minden szempontból túljutott a

gyermekéveken, a szervezés és tervezés első nehézségein, és eljutott ahhoz az időszakhoz, amikor kultúrpolitikáját kiteljesíthette, kapcsolatát közönségével elmélyíthette, az előadásra szánt műveket művészi szempontból tovább csiszolhatta, előadásait tökéletesíthette.

[...]

1962-1963: az évad mindjárt sikersorozattal kezdődik: Jaroslav Dudek vendégrendezésében Dumas-Planchon *Háram testőr* című vígjátékával. (Ez volt az a híressé vált előadás, melyben Dudek-Sinkovits sajátos, sokszínű tehetségére alapozva - 13 különböző szerepet játszatott el vele egy előadáson belül.) Kiemelkedő siker Kállai István új darabja, a *Férjek a küszöbön*, Kazán István rendezésében, élénk kritikai visszhangtól kísérvé. Az évad legnagyobb érdekessége és talán legszebb produkciója Tennessee Williams *Üvegfigurák* című drámája, szintén Kazán rendezésében. „Őszinte elismerés illeti a József Attila Színházat, hogy műsorára tűzte s még inkább azért, hogy a nagy művészi felkészültséget kívánó drámát szinte hibátlanul adta elő” - ez volt az általánosnak mondható kritikai vélemény. Az előadás nagy sikert hozott a két főszereplőnek: Örkényi Évának és Sinkovits Imrének - az *Üvegfigurák* kettejük felejthetetlen alakításának emlékében él. És végül az évad nagy zenés sikere: Deval *Potyautasa* Benedek Árpád rendezésében, Törőcsik Mari - vendégként - és Bodrogi Gyula főszereplésével, mely 152 előadást ért meg.

1963-1964: az évad folytatása az előző évi sikersorozatnak. Mindjárt az első bemutató Kazán rendezésében Osztrovszkij *Hozomány nélküli melyasszonya*, mely „a színháznak fennállása óta legmagasabb színvonalú megnyilvánulása” vélekedtek róla kritikusai. (Főszereplője Darvas Iván volt.) Az évad másik két, ehhez fogható sikere Szomory Dezső *II. József császára* - ugyancsak Kazán rendezése - Darvas főszereplésével. Mindkét előadásnál a rendező, a színészek és maga a darabválasztás egyaránt létrehozói az osztatlan sikernek. Harmadikként ismét egy zenés darab következik a sikerlistán: a 117 alkalommal játszott, *Imádok férjhez menni* című Maugham-vígjáték Benedek Árpád rendezésében. A kritikai vélemény itt már erősen megoszlott az ügyel kapcsolatban: megjósolták a darab vonzereje folytán a közönségsikert, erősen vitatva annak valódi értékét. Mindenesetre az előadás Váradi Hédi, Darvas Iván és Bodrogi Gyula főszereplésével művészi szempontból - legalábbis eleinte - nem volt komolyan kifogásolható, bár Bodrogit ebben az időben kritikusai már egyre többet figyelmeztetik bizonyos elkerülendő modorosságaira.

[...]

Az **1972-1973**-as évad két érdekessége az új Kertész Akos-mű, mely a *Névnap* címet viselte, és Suassuna furcsa, érdekes darabja: *A kutya testamentuma*. A Kertész-darab Berényi rendezésében, Suassuna műve Seregi László rendezői munkájaként közönség- és szakmai sikerként egyaránt elkönnyvelhető. *A kutya testamentuma* külön érdekessége volt Bodrogi Gyula és Haumann Péter remek színészkettőse, melynek Haumann Péter elszerződése miatt sajnálatos módon nem lett folytatása.

[...]

Színház, 1976. május

Almási Miklós: Szerelmi praktikák
A salemi boszorkányok a József Attila Színházban
(Részlet)

[...]

Bánsági Ildikó végre kilépett a hebrencs és gyors beszédű menyecske szerepköréből, és bonyolultabb emberábrázolást vesz célba. A szépség és démonikus romlottság, a céltudatosság és szenvedélyesség színeiből kell megalkotnia Abigailt. S ez sikerül is neki. Szemes Mari (Elisabeth) nagyszerű ott, ahol vakon tisztességesnek kell lennie - mikor férjét éppen szolidaritásával löki börtönbe. Fenntartásaink vannak viszont meghatódásaival szemben: Proctor és felesége között bonyolultabb viszony szövődött, amit nem tud átfogni ez a küszködő féltékenység és fájdalom. Szabó Éva teremti meg a rettegés atmoszféráját, ő az első vádlott ebben a hisztérikus perben, s mesebeliségével jól üti meg ezt az alaphangot. Bodrogi Gyula drámai szerepében képes a sokrétűsége, a le sem írt, csak sejtetett jellemtulajdonságok érzékeltetésére: „udvara” van játékának. Csak az előadás vége felé enged ki ebből a szorításból.

[...]

Színház, 1976. június

Földes Anna: Négyszögek üres térben
Két magyar bemutató a József Attila Színházban
(Részlet)

[...]

Tudatosan felejtettem ki Bodrogi Gyulát a felsorolásból. Mert az ő alakítása külön cikket érdemelne. Emlékezetes *II. Richárdja* és gyors felejtésre érdemes, számtalan tucatszerepe után Bodrogi most bebizonyítja, hogy könnyű kézzel szórt ötletei, mindig tapsot arató rutinja mögött komoly érzelmi tartalékokat gyűjtött. Hogy humorának aranyfedezete a minden esendőséget megértő emberi tapasztalat, amely nem tompítja le a kritikát, nem csorbítja az iróniát, csak éppen lehozza a fogalmi szférákból a hétköznapi ember közegébe. Az idegenként találkozó sorstársaknak, a megcsalt házastársaknak a Lovasné iskolájában lebonyolított dialógusa - a komédiás Bodrogi bravúrja. De túljátszott félszerepében már érződik a kisember később kibontott tragédiája is. Bodrogi Csurka szövegének nemegyszer szinte csehovi mélységeit képes felvillantani. Nevetünk rajta, és mégsem nevetjük ki, mert a harsány humorú jelenetekben is érzékelteti a komédia fonákját, a mindig kisemmizett kisember leplezett tragédiáját, kisszerűségének nagyon is reális (társadalmi) forrásvidékét. Csurka István máig legjobb darabjának az alapkérdése: ki lesz a bálanya, ki fizeti a parti - az élet, a veszteség - költségeit? A *Nagytakarításban* a megcsalt kispolgár lett a bálanya, aki azonban túlságosan egészséges és józan ahhoz, hogy golyót röptessen az agyába. Inkább ott folytatja az életét, ahol akár abba is hagyhatta volna. Talán neki van igaza. De azért a sorstól is, Csurka Istvántól is többet érdemelne egy házassági négyszög felnagyított dimenzióinál. Például egy Csurka legjobb szintjén megvalósított, homogén szatíra vagy dráma főszerepét. De addig mindenesetre örüljünk a *Nagytakarításnak*.

[...]

Csurka István: Nagytakarítás (József Attila Színház) Rendezte: Benedek Árpád. Díszlet: Csányi Árpád m. v. Jelmez: Kemenes Fanny. Dramaturg: Vinkó József. Szereplők: Fülöp Zsigmond, Szemes Mari, Bodrogi Gyula, Voith Ági, Örkényi Éva, Horváth Gyula, Dávid Ági, Telessy Györgyi.

Színház, 1977. december

Vinkó József: A színház és a homokfestészet Beszélgetés Bodrogi Gyulával

Van Csurka István *Nagytakarítás* című szatírjában egy jelenet, ahol Borsós Gábor, a semmibe vett, megcsalt kisember felkeresi felesége szeretőjének, a nagymenő Lovasnak a feleségét, s aprólékosan tájékoztatja mindenről. Lovasné először egy szót sem hisz el az egészből, később meghajol a tények súlya alatt, s Borsósnak szegezi a kérdést: „Nem vagyok kíváncsi semmi másra, csak arra, mit tehetek én ebben a piszkos ügyben.” „Sokat, nagyon sokat, sokkal többet, mint én - válaszolja Borsós -, pedig én már úgyszólván mindent megtettem, ami emberileg lehetséges.”

A próbák során Bodrogi Gyula ezt a mondatot eleinte úgy mondta, hogy lehajtotta a fejét, s megpróbált némi részvétet kicsikarni magának. Majd később cinikusan széttárta karjait, s fél szemmel Lovasnéra sandítva, a hatást leste. Mindkét mozdulat csak egy-egy vonását fejezte ki az alaknak. Aztán a bemutatón Bodrogi nem csinált semmit, csak szárazon, szenttelenül „beszúrta” a mondatot. A néző mégis rögtön megérezte Borsós Gábor alapvető tulajdonságát, azt, hogy minden konfliktusát valaki másra akarja áthárítani, s mindig más a hibás, pedig ő már úgyszólván mindent megtett, ami „emberileg lehetséges”. Bodrogi akkor mondta ezt a mondatot először így, amikor már a teljes szöveget tudta. Amikor a gesztusok átengedték helyüket a szavaknak, s amikor a színész (Bodrogi) elvesztette a színpadi alakot (Borsóst).

Nem sokkal később Bodrogi két színházi előadást is rendezett. Az egyiket *Volt egyszer egy kabaré* címmel a Radnóti Miklós Irodalmi Színpadon, s egy másikat, Georges Feydeau *Zsákbamacska* című vaudeville-jét a József Attila Színházban. A Feydeau-rendezéskor Bodrogi eleinte percenként felugrott a színpadra, fel-alá rohangált, gesztikulált, s eljátszotta az összes szerepet. Aztán már csak néha-néha mondott egy-egy szót, instrukciót. Mozdulatlanul. A színész a *Nagytakarításban* egy estére átadta az alakot a közönségnek. A rendező a bemutatón egyszer s mindenkorra átadta a darabot a színészeknek, akiket ettől fogva már a közönség rendezett tovább.

- *Lehet, hogy ez az alapvető különbség a színészet és a rendezés között?*

- Ez az alapvető hasonlóság. Szerintem a bemutató környékén a rendező átadja a színésznek a darabot, a színész a közönségnek, illetve mind a kettő a közönségnek. Talán nincs is köztük különbség. Vagy ha van, mindössze annyi, hogy a rendező a bemutató után hazamehet, a színész viszont minden este játszik. De ha a rendező igazi rendező, akkor ő is ott marad, s előadásról előadásra javítgatja a színészeket. De hát a színészet és a rendezés között legfeljebb annyi különbség lehet, mint az ember feje és a teste között, egyik sem lehet meg a másik nélkül. Azt már nem tudom, hogy melyik szerepemben vettem először észre, hogy minden viszonylag jól megírt darabban van egy alapmondat, amelyet, ha felismerek, lényegesen közelebb kerülök a szerep megértéséhez. A *Nagytakarításban* az a mondat valóban jellemző egy bizonyos fajta emberre, a Borsós-típusra. S bármennyire lenézik is egyesek a *Nagytakarítást*, Csurka István ebben a darabban valami nagyon szükségeset, nagyon mait írt meg, amit nevezhetnek ugyan kommersznek, de egy biztos: olyan problémákat fogalmaz meg, amelyek a nagyközönséget nagyon érdeklik, amelyek ritkán kapnak színpadi megjelenítést. Hiánycikknek számítanak, miként hiánycikk a *Volt egyszer egy kabaré* is. Azt a két világháború közti pesti humort próbálja meg bemutatni, amelyről ma már csak emlékeink vannak. A Feydeau-vaudeville-ban ugyanaz a modernség ragadott meg, ami a *Nagytakarításban*. A pontosság, az egyértelműség; a közönség szórakoztatásának tiszta vágya. Semmi más célunk nem volt ezzel az előadással, mint az, hogy a közönség éppoly remekül szórakozzék az előadásokon, mint mi a próbákon.

- *Nem túlságosan kisszerű célkitűzés ez?*

- Minden dologba annyi munkát kell belefektetni, amennyi szükséges. Se többet, se kevesebbet. Ha egy közönségsikerre számító bohózatból - minden áldeológia nélkül - közönségsikert arató előadást készítünk, akkor megtettük a maximumot. Ha a színdarab igénye több, akkor természetesen magasabbra kell állítani a mércét. De hogy eleve magasabbra állítsuk, s utána óvatosan átbújjunk alatta, az nemcsak igénytelen, de ízléstelen is. Ha egy kovács tüzes vasat kalapál, akkor irdatlan erővel emeli fel a kalapácsot. Természetesen másképpen ütne, ha kenyértésztát tennének eléje. S fordítva is igaz, a tüzes vashoz nem lehet kenyérgyúró kézzel hozzányúlni. Alapvető dolgok, mondhatná akárki, mi mégis nemegyszer összekeverjük őket.

- *Úgy érte, hogy sokan, miközben kenyeret gyúrnak, be akarják bizonyítani, hogy acélt edzenek?*

- Bizonyos kifejezéseket lejárattunk. Azt mondjuk például, hogy a közönségnek kell színházat csinálni. Ám ha valaki véletlenül a közönségnek csinál színházat, a szakma lenézi, lekicsinyli. Kommersznek minősíti. Egyáltalán, manapság divat felülbírálni a közönség igényét és ízlését. Azt az igényt és ízlést, melyet nem is ismerünk. Lenézzük a közönséget, ha tolong a pénztárnál, amikor western- vagy horrorfilmet vetítenek. De nekünk az az első dolgunk, ha nyugatra utazunk, hogy mindezeket a filmeket megnézzük. Ami itthon a közönségnek kedves, arra hamar rásütjük, hogy igénytelen. Emlékszem, amíg Irwin Shaw *Oroszlánkölykök* című könyvét csak a bennfentesek olvasták angolul, ódákat zengtek róla. Aztán lefordították, elkelt százezer példányban, s rögtön igénytelen lett. Bestseller.

- *A közönség ítélete mégsem lehet mindig helytálló! Gondoljon például Bartók esetére. Nem Bartókban volt a hiba, hanem a közönségben.*

- Persze hogy nem Bartókban volt a hiba. De róla a tökéletesen hozzáértők között is vita dúlt. Bartók megelőzte a korát, egy színházi előadás ezt nem tudja megtenni. Az a közönség, amely beül egy előadásra, az egyszerre az utókort is képviseli. De szolgálók én ellenpéldával is. Jaroslav Hašeket, amikor németből lefordították, ponyvának minősítette a hivatalos kritika. A közönségnek nagyon tetszett. Furcsamód, ma már megint csak a szakértők „értik”, a közönség nem.

- *És nem lehet, hogy valóban ők értik igazán?*

- Egykor voltak főurak, akik a saját pénzükön, a saját kastélyukban saját maguknak színházat csináltak. Állítólag nem is rosszat. Én elfogadom, ha valaki esténként mindössze ötven vagy kétszáz nézőnek akar színházat csinálni. De akkor elégedjen is meg az állami támogatás reá eső részével. Így megengedhetőnek tartom még az ötven nézőre számító színházat is. Van olyan színházjegy, amelyhez az állam közel hetven forintot ad hozzá minden este. Ha tehát színházi csemegét készítünk, miért nem adjuk ingyencáron: az az ötven fogékonyabb néző nyilván zokszó nélkül kifizetné a színházjegy teljes árát is. Hiszen az a produkció kifejezetten neki készült.

- *És ha mégsem fizetné ki?*

- Akkor ezt a kérdést alaposan meg kellene fontolni. Mert mindenképpen furcsa helyzet, hogy az úgynevezett nagyközönséget vonzó kommersz előadásra giccsadót vetünk ki, a kisebb közönséget vonzó, színvonalasabb műsort pedig olcsóbban adjuk; az „olcsót” adjuk drágábban, az „értékesebbet” pedig olcsón. Mintha csak a közönség nagyvonalúságát akarnánk próbára tenni.

- *Mégis, a Zsákbamacska mintha túlzottan is a közönségnek készült volna. Nem elfogult Ön a közönség irányában?*

- Elfogult vagyok. Szerintem ugyanis nem az a feladatunk, hogy az európai színjátszás élvonalával versenyezzünk, s a nagy nyugati filmeseket megdöbentsük, hanem hogy onnan folytassuk a magyar színművészetet, ahol tart, ahová egyszer már elért.

- *Vagyis Molnár Ferencről és a Csárdáskirálynőtől?*

- Molnár Ferenc és a *Csárdáskirálynő* jóval háború előtti ügy. Azon már túlléptünk. Mégis, arra csak büszkék lehetünk, hogy Molnár Ferenc magyar szerző. Eszmeileg túlhaladtuk, de színházilag nyugodtan folytathatnánk. Magyarországon ugyanis véleményem szerint még nem érkezett el az antiszínház ideje. Nekünk először még színházat kell csinálni - profi módon. Először igenszínházat kell csinálni, s ha ez már zsúfolt lesz, s nem tudunk semmi újat kitalálni, akkor jöhet a nem-színház is. Egyébként úgy járunk, mint az a jámbor művész, aki elkészíti a westernparódiát olyan közönségnek, amely még sohasem látott western-t, s még csodálkozik is rajta, hogy nem nevetnek.

- *De hiszen ez békaperspektívának tűnhet, s könnyen provincializmust eredményezhet.*

- A közönséggel azért kell teljesen együtt élni, hogy tudjuk, hol tart. Ha ezt pontosan tudjuk, akkor egy kicsivel többet tudunk adni neki. Ha sokkal többet adunk, nem érhetünk el semmit, hiszen a legszebb torta is ehetetlen, ha üvegfal mögé zárják. Lehet, hogy ez valakiknek békaperspektíva. De ezt is fenn kell tartani, hogy legyen az újitóknak mire támaszkodni.

- *Ellenzi Magyarországon az avantgarde színházat?*

- Dehogyan ellenzem! Sőt. Nagyon is figyelem. Csakhogy az államilag támogatott avantgarde már nem avantgarde. Az begyöpösödött, elavult, vaskalaposabb minden akadémizmusnál. Meggyőződésem, hogy ha a magyar színjátszás gyökereibe kapaszkodnánk, egyszer csak azon vennénk észre magunkat, hogy a világ szemében avantgarde-ok lettünk. De addig, akármilyen külföldi vendégtársulat szerepel is Budapesten, mi itt mindig magyar előadást látunk, sohasem „európai avantgarde-ot”. Mert a magyar közönség magyarrá teszi a külföldi előadást. Az igazi színházi ember tudja ezt.

- *Ki az igazi színházi ember?*

- Aki a saját munkájába bele tudja kalkulálni az Ismeretlent - a Közönséget. Aki a közönséggel nem számol, s létrehoz egy előadást, az úgy jár, mint az egyszeri repülőgép-tervező, aki fabrikál egy olyan repülőt, amely szép, csak éppen nem repül. Nem is repülhet, hiszen a tervezője kifelejtette a levegőt. Nem kalkulálta bele. Ugye, azon mindenki mosolyogna, ha a tervező kínjában azt mondaná, hogy a levegő - hülye. Nem érti az ő csodálatos repülőgépét. S ezzel persze nem azt mondom, hogy nincs különbség a vitorlázó gép meg a Concorde között.

- *S mi van akkor, ha a repülő azért zuhan le, mert légüres térbe kerül?*

- Légüres tér van, de értetlen levegő nincs. Viharos, elektromos levegő van, ostoba levegő nincs.

- *A Zsákbamacska rendezése közben Ön a kellékes, a világosító, a segédrendező véleményét éppúgy tiszteletben tartotta, akár a dramaturgét vagy a színészekét. Ez, ha nem is éppen elképzelhetetlen, elég ritka a magyar színházi gyakorlatban.*

- Akivel egy adott produkcióban együtt dolgozom, az nekem munkatársam és nem a beosztottam. Akikkel együtt dolgozom, azoknak a saját munkaterületükön pontosan akkora a hatalmuk, mint amekkora a tudásuk. Sem több, sem kevesebb. Mielőtt munkához láttunk volna, elhatároztam, hogy a próbák során soha nem mondom: „Csönd!” Mert szerintem egy rendező akkor kér csendet, ha már nem tud kérni. Azt is elhatároztam, hogy azt sem mondom, hogy „tanuld meg a szöveget”. Ez a színész dolga. Az enyém mindössze annyi, hogy minden munkatársamnak - elsősorban persze a színészeknek - olyan munkakörülményeket biztosítsak, hogy képességeik és tudásuk maximumát nyújthassák. A rendezőnek az a legfőbb feladata, hogy mindenkinek egyformán fontossá tegye az előadást. S ami leginkább megdöbbenett, az az volt, hogy színészeink, akiket szokás agyonterheltnak tartani, nemcsak azokat a feladatokat oldották meg, amelyeket én adtam nekik, de próbáról próbára ők is adtak nekem feladatokat.

- *Ön a rendezés közben kizárólag a színészekkel foglalkozott. Nem elfogult a színészek javára?*

- Nem. Mindazzal, ami a színészeken kívül van, a próbák előtt kell foglalkozni. A rendezők gyakran szenvednek időhiányban, mert olyasmivel foglalkoznak, ami nem az ő dolguk volna.

Akár valami XX. századi polihisztorok: dramaturgok, segédrendezők, világosítók egy személyben. Pedig ez mind külön munkakör, csak elkorcsosult napjainkra. Régen a segédrendező nem „felíró”, nem pótkellékes volt, hanem a rendező egyenrangú szellemi társa. Emlékszem, Gellért Endre asszisztense egy időben Pethes György volt. S nem hogy lenézték volna, inkább irigyelték. A magam részéről nem tartanám helytelennek, ha a végzős rendezőnövendékek az első években segédrendezőkként dolgoznának, mint Tovsztonogov, Ljubimov vagy Roger Planchon asszisztensei.

- *A szakmai fejlődés terén, úgy véli, a színház lemaradt a többi művészet mögött?*

- Félek, hogy igen. Főleg, ami a fiatalokat illeti. Pedig a színházban a szakmai tudás hiánya tragikus lehet: pontatlanságot, pongyolaságot, értetlenséget eredményez. S az a színház, amelyik pontatlan, az apolitikus is. Tehát unalmas. Szakmai tudás nélkül a tehetség megfoghatatlan. Ezzel szemben az igazi szakmai tudás egy idő után átváltozik művészetté, feltételezve persze azt a kis „születési hibát”, amit tehetségnek neveznek. Nem mondom, időnként egy-egy műkedvelő előadásnak is lehet hatása, csak hogy ez esetleges. Nem tudják minden este megismételni. A véletlen is szülhet gyönyörű képzőművészeti alkotásokat; a szőlőgyökér például nagyon szép lehet, ezt mégsem nevezhetem művészetnek. Sem azt művésznek, aki hazaviszi és letisztogatja.

- *A szakmai tudás hiánya kinél érezhető jobban a színházban: a színésznél vagy a rendezőnél?*

- A rendezőnek minden színészt ismernie kell, tetőtől talpig. Tudnia kell, hogy egy bizonyos szerep bizonyos részét hogyan tudja megoldani. Rá kell vezetnie, melyek azok a technikai fogások, amelyek ezt vagy azt a hatást eredményezik. Szent meggyőződésem ezért, hogy a rendezőnek - legalábbis nagy részüknek - játszania kellene. Ha rajtam állna, a főiskolán három éven keresztül csak színészeket képeznék, s csak a negyedik-ötödik esztendőben szakosodnának a rendezők. Különböznél, hogyan tudná tanítani a rendező a színészt? Ha valaki nem tudja, hogy kétszer kettő miért négy, csak elhiszi, akkor ezt nem képes a másinak sem megmagyarázni. Különböznél is az az érzésem, hogy rendezővé csak válni lehet. Apáthi Imre, Gellért Endre, Major Tamás és sokan mások, például éppen Ljubimov is színészként kezdték. Az, hogy valaki színész származású, talán csak nem szégyen?

- *Hevesi Sándor például sohasem játszott.*

- Idővel a közmondások közhelyekké változnak. Most mégis azt mondom, hogy a kivétel erősíti a szabályt. Mert a különlegesség ugyan követendő, de nem mindig követhető. Én már láttam gyermekszínészt, de gyermekrendezőt még soha. Elhiszem, hogy egy japán csodagyereket négyéves korában már beírtak az egyetemre. A nagy átlag azonban nem tudja a főiskolán megtanulni a szakmát. S ez természetes is. Hiszen a rendezőnek karmesternek, pedagógusnak, pszichiáternek kell lennie egy személyben. A mi színészeink teljesen autodidakta módon képezik magukat. Ezt tudom, mert én is színész vagyok. Meggyőződésem, hogy színészeink szakmai tudása a rendezőktől függ, s körülbelül ötször akkora, mint amekkorának jelen pillanatban tűnik.

- *Azaz, rendezőink nem akarják vagy nem tudják használni a színész szakmai tudását?*

- Nagy részük nem tudja, nem is tudhatja, mi az egyáltalán. Ugyanis csak mint néző ismeri a színészetet. Olvasott vagy hallott róla esetleg. Láttam már olyat, hogy egy színész szereppel való kínlását a rendező destruktiónak minősítette. Egyáltalán, számomra érthetetlen, mitől vannak a magyar rendezők ilyen exponált helyzetben. Ők adják a szerepet, véleményezik a színész munkáját. De ki véleményezi az ő munkájukat? Gyengébb rendező bármikor adhat szerepet egy erősebb színésznek, de mikor adhat egy erősebb színész rendezést egy gyengébb rendezőnek? S főleg, mikor veheti vissza tőle?

- *Ellenzi a rendezői színházat?*

- Rendezői színház számomra akkor alakulhat ki, ha egy adott produkcióban részt vevő harmincöt emberből a rendező a legnagyobb képességű. Ha ez nem áll fenn, akkor a rendezői színház beteges. Különböznél is én rendezőcentrikus előadást ismerek és nem rendezőcentrikus

színházat. Színészcentrikus előadást és nem színészcentrikus színházat. Bár legszívesebben azt mondanám, valójában csak közönségcentrikus előadást, illetve színházat fogadok el.

- *És csak a rendezők szakmai tudásával van baj?*

- A színész szakmai tudása változó, s változónak is kell lennie, hiszen szakmai tudásának alapja fizikum, életkora stb. A színész szakmai tudása, ami az önismereten alapszik, folyton változik. Ezért fordulhat elő, hogy ugyanannak a színésznek a játéka fiatal korában látványos, később eszköztelen. Pedig a helyes kifejezés az volna: eszközön túli. S a fiatalé: eszközhiányos. A színész szerepkörét egyébként a közönség határozza meg, nem a rendezők, nem a kollégák. Ahhoz, hogy az ember igazán megismerje önmagát, rengeteget kell a közönséggel találkoznia. Össze kell gyűjtenie a közönség impulzusait, és rendszereznie kell azokat. A próba - mindig a közönség.

- *De nem kényszerít bele a közönség bizonyos sémákba, amelyeket szívesen lát?*

- A közönség soha semmibe nem kényszerít bele. Ha a színész az első sikernél feladja a további keresést, s megnyugszik, akkor úgy tűnhet, mintha a közönség kényszerítette volna bele. Holott csak ő adta fel a küzdelmet. Ilyenkor szokták azt mondani „X vagy Y fiatal színész eltűnt.” Az ok: az első vagy második sikernél feladta az „önmarcangolást”. A közönség tökéletes iránytű; csak meg kell tanulni használni. Minden színész tehetsége véges. A közönség irányít: mi az, amit csinálhatok, mi az, amit nem. Csak akkor fogad el, ha olyasmit csinálok, amit megért. A színész, ha belép a színpadra, kérdéseket hoz be magával. Minél jobb színész, annál több kérdést. Aki „jól megtanulta magát”, az tud is válaszolni ezekre a kérdésekre. Nekem például a főiskolán a színpadi humoromat hiányolták. S mikor először színpadra léptem, kiderült, hogy a közönség hajlandó derülni azon, amit csinálok.

- *Még akkor is, ha a nevetést meglehetősen igénytelen eszközökkel érte el?*

- A szakmai tudás nagyon szubjektív dolog. A színész ott kezdi megismerni önmagát, amikor tudja például, hogy melyik testrésze a leghatásosabb. A látható testrészekre gondolok. Van olyan színész, akinek legjellemzőbb „része” a hangja. Másnak a mozgása. Az már csak valami magyar átok lehet, hogy egy idő után azt akarják, ne ezzel fejezze ki magát. Nálunk ugyanis a megszerzett szakmai tudás, mivel a másik oldalon kisebb szakmai tudással találkozok - sokszor nyüggé lesz. Némelyik rendezőnek ugyanis nem fontos a színész szakmai tudása, mert elképzelései nem kötelezően a színész szakmai tudására épülnek.

- *Hanem mire?*

- Azt sokszor magam sem tudom. Mintha külön lehetne választani a színészt és a rendezőt. A minap egy kritikus azt írta: „Az évad legjobb rendezése, csak a színészek gyengék voltak, ki ezért, ki azért.” Érti maga ezt? Mert én nem. Hogy lehet a két szakmát egymástól elválasztani? Hát nem a rendező adja a szerepet? Nem ő irányít?

- *Lehet, hogy a kritikus hibája, nem?*

- Valószínűleg. Manapság ugyanis a színház és színházi kritika nem nagyon érti meg egymást. Ma a kritikus nem munkatárs, hanem revizor. Azzal a céllal jön, hogy megkeresse az előadásban azt, ami rossz. Ezért nincs hitele. S mivel hatástalan is, a nagyközönség nem olvassa, a kritikusnak egyetlen lehetősége marad - az, hogy különleges legyen. Ez az egyetlen mód, amivel felhívhatja magára a figyelmet. Ezt hajszolják. Egymásnak írnak, nem a színháznak és a közönségnek. Évek óta nem olvastam egyetlen olyan kritikát sem, amely valami konkrét változtatást, javítást tanácsolt volna.

- *És ha tanácsolt vagy javasolt volna, akkor megváltoztatnák a színházak az előadást?*

- Ha hitelt adhatnának a kritikának, biztosan. De így, amikor egymásnak homlokegyenest ellenkező dolgokat írnak?

- *Önt könnyen az a vád érheti, hogy elfogult, hiszen az elismerő kritikák mellett a Zsákbamacskát néhány kritikus alaposan elmarasztalta. A rádióban, Máriássy Judit tollából elhangzott például egy ilyen mondat is: „sok kis Bodrogi szaladgál a színpadon”. Ezt hogyan értelmezi?*

- Huszonegy éve kaptam diplomát, utána több Jászai Mari-díjat, majd érdemes művész kitüntetését. Államilag elismerték tehát, hogy színész vagyok. Én ezt a kijelentést csak úgy tudom értelmezni, hogy ez azt jelenti: „sok kis érdemes művész szaladgál a színpadon”. Ez tehát nem bírálat, hanem dicséret.

- *Egyszer azt mondta, a színházművészet olyan, mint a homok-festészet. Megmagyarázná, mit ért ezen?*

- Amióta kitalálta valaki Indonéziában, hogy a tengerparti homokra kitűnően lehet festeni, azóta minden homokfestő belekalkulálja a rajzba a dagályt, amely a képet naponta elmossa. Aki a homokba fest, az számol a dagálllyal. Nem bánja, sőt élteni. Különben vászonra festene. Számára a dagály hozzátartozik a képhez. Aki kíváncsi rá, annak még a dagály érkezése előtt meg kell néznie, különben soha többé nem láthatja. Az előadás végén lehulló függöny - a dagály. Másnap újra új képet kell festeni. Ez szomorú és gyönyörű egyszerre. Hogy alkotó? Hogy nem alkotó? Művészet-e vagy sem? Nem tudom.

[...]

Színház, 1978. augusztus

Szekrényesy Júlia: Leláncoltuk az LSD-t ! Csurka-bemutató a József Attila Színházban

Ha valaki manapság komoly, tehát tudományos igényű dolgot írna Csurka Istvánról, semmiképpen sem kerülhetné el a szerző pofonjait. Nem azért, mintha az író különösebben verekedő hajlamú lenne, hanem azon filológiai tény folyamán, mely szerint a csurkai életmű egyik strukturáló eleme a *pofon*. A sok vihart látott középnemzedék eme jeles képviselője már ifjú prózaíró korában ismerte a pofon alkalmazásának esztétikai törvényeit. Egyik korai novellája a *Nász és pofon* címet viseli. Ez a meglepetésszerű effektus végigvonul szerzőnk művein az örökös sértődöttség, megbántottság szimbólumaként. Mert a pofon nagyon gyakran nem ténylegesen, hanem csupán képletesen csattan. Legjobb művészi pillanataiban az ütlegek teljes harmóniáját képes létrehozni. Testi és lelki sebek egyesülnek legsikerültebb csattanóiban. A tudomány változó és váltakozó paramétereitől függetlenül többek között ezért figyelemre méltó alkotó Csurka István. Hősei lovagiasan esendők, elegánsan boldogtalanok és érzelmesen nagyszájúak. Olykor az az érzésünk, hogy a kocsmai szószátyárság lépett frigyre a mélylélektanra. Ez némelykor hasznára, némelykor pedig kárára válik a műveknek. A vállalkozás nagyvonalúságát persze sohasem tagadhatjuk. Ez a merészség sajnos nem pusztán írónk érdeme. Legnagyobb részét abból a szomorú ténykörülményből származik, hogy ma szinte ő az egyetlen vígjátékíró. Magányosan műveli azt a műfajt, amely iránt mindig és jogosan oly nagy a kereslet: a kortársi komédiát. Humorban, szatírban sem dúskálunk nagymértékben, de olyan vígjáték, mely napjainkban játszódik, mai figurákat állít színpadra, igencsak ritka.

Csurka nem üzenet, nem példálódzik, meséit, hőseit még sohasem választotta a történelemkönyvek megbízható szobrai közül, papírmásé abszurdokkal sem óhajtott ez idáig szórakoztatni bennünket. Mondanivalóját nem bízza elnyűhetetlen ókori vagy középkori személyiségekre, távoli példázatokra. Nem túlzottan kedveli az áthallásokat, nem vájkál az oldalági rokonok vagy a felmenők magánéletében, vélt és valóságos bűneiben, nem bírálja a kapitalizmust, hogy abból a szocializmus is értsen. Műveiben az az eléggé nem dicsérhető szándék nyilatkozik meg, hogy rólunk szóljon, mégpedig a lehető legközvetlenebb formában.

Egyetlennek lenni persze igen nehéz és igazságtalan kenyér. Vetélytársak hiányában a legkitűnőbb versenylő is ellustul. Ebben a szomorú állapotban csupán egyetlen vigasztaló tényező van: Csurka István bírálható. Már nem olyan fiatal és még nem olyan öreg, hogy barikádok védenék. Ezenkívül érdemeket még sehol másutt nem szerzett, mint a papíron. Azon kevés írók közé tartozik tehát, akiket írásaik alapján ítélnünk meg.

Legfrissebb drámáját, az *LSD*-t ilyenformán nyugodt lelkiismerettel sorolhatjuk a szerző gyengébben sikerült művei közé. Egészen póriasan szólva ezt mondhatjuk a darabról: írója -nyilván valamely rejtélyes kényszer folytán - egyszerűen „lekente” a szöveget. Nem sokat időzött azzal, hogy kiteljesítse a mondanivalót, nem gyötörte túl magát azzal, hogy kibontakoztassa poénjait, nem törekedett arra, hogy helyzeteit aprólékosan megindokolja. Túlságosan bízott a klasszikus alaphelyzetben: felel a jó tanuló. Pontosabban nem a jól tanuló dramaturg, hanem a szerencsés kezű, frappáns gondolatokkal megáldott drámaíró. De minthogy Csurka - hál’istennek - mégsem eminens, a színház egészséges szabályai szerint megbukott e kellemetlen és kényszeredett vizsgán. Örömteli volt e bukás. Elsősorban azért, mert szép nagy bukás volt, még a mai manipulált szellemi-irodalmi-színházi hangulatok ellenére is. A közönség a bemutatón kevéssé tapsolt - ez annyit jelent normális színházi nyelvre lefordítva, hogy voltaképp fűtyülni szeretett volna, csak hát annyira megfélemlítették az esztétikai, művelődési szabályzatok, hogy efféle véleménynyilvánításra semmiképpen sem vetemedne. Azért, mert szocialista-modern megilletődöttségében azt hiszi, hogy ez - mármint a véleménynyilvánítás - netán kihágásnak is minősülhetne. Diszkrétan tapsikol tehát a néző a bemutatón, ami természetesen nem akadályozza meg a színházat abban, hogy addig játssza a

darabot, amíg a legálhatatosabb tűzoltó is el nem hagyja a nézőteret. Mindeközben persze a nézőszámáról is hallhatunk majd néhány ellenőrizhetetlen s ezért fantasztikusan szép adatot.

Békés István *Napjaink szállóigéi* című könyvéből tudjuk, hogy „Lánccal körülcsvart, vörös csillagos lakattal lezárt borospalackot ábrázolt a Proletárdiktatúra ismeretlen művésztől származó antialkoholista plakátja, amelynek szállóigéjében fennmaradt fő szövege így hangzott: Leláncoltuk az alkoholt! Ennek a szeszellenes propagandaszólamnak ugyanaz lett a sorsa, mint a legtöbb absztinenciára agitáló jeligének. A komoly, szinte drámai bejelentés az italozők száján tréfává torzult. A beszszelt ember hóna alá kapja a flaskát, hogy más hozzá ne juthasson, s diadalmasan közli: leláncoltuk az alkoholt!”

Voltaképp ugyanez történik Csurka István *LSD* című vígjátékában. A darab ifjú hősei kábítószer csempésznek be Magyarországra valamely bűnös nyugati országból. A pernahajder ifjak e borzasztó cselekedetük után el is tűnnek a csurkai dramaturgia süllyesztőjében, kötelességüket ők megtették, tehát mehetnek. A szerző ennyit tud róluk, tehát a továbbiakban nem is bajlódik sorsukkal, érzeményeikkel. Helyüket idősebb hősök foglalják el. Derék honpolgárok, melegszívű szenesemberek és legfőképpen Merész Fülöp, a nemes gerjedelmektől fűtött funkcionárius, aki sajátos szakszervezeti szenvedelmétől indítatva végül is az események vezéralakjává válik. Ilyképpen a lakótelepi lakásban rejtegetett átkos nyugati áru a széplelkű középnemzedék martalékává válik - a cinikus ifjak egy csipetnyit sem kapnak belőle. Merész Fülöp feladata az, hogy eltüntesse a kábítószer, mert ez rongálja a szocializmus, illetve az általa képviselt vállalat jó hírét. Az *LSD* leláncolása a darab szerint a következőképpen történik: Merész Fülöp és társai eleszik a fiatalok elől a kártékony szer, megteszik helyettük az *LSD*-utazást, azaz végigálmodják furcsa kis álmaikat, majd felébrednek arra, hogy igazándiból nem is álmodtak. A nyakazás ezúttal is elmaradt - mint annyiszor a magyar dráma-irodalomban-, a merész mozgalmárok nem kábítószer fogyasztottak, hanem csupán szőlőcukrot, melyet egy fatális vagy inkább mesterkéltné dramaturgiai véletlen folytán elcseréltek. A valóban hatékony port az ifjabbik szenesember ette meg. Jellemző, hogy ez a figura jelentéktelen szerepet játszik a műben.

A legfiatalabb nemzedékek még csak érintőlegesen nem érdeklik szerzőnket. Csúpán afféle bohókás rémek, akik remekül végszavaznak fellegekben járó közvetlen őseiknek. Csurka hősei szebbnél szebb gondolatokat fejeznek ki e furcsa, álfellegekben járásuk során. A korszellem szinte korlátlanul száguldozik Csurka színpadán. Világszabadság, világdemokrácia, anyanyelvi kultúra, átkos múlt, szexualitás, hatalmi téboly miniatúr változatban, végül és mindenekfelett pedig a kisember kis embersége. Mintha a nagy francia forradalom mai, lakótelepi, szakszervezeti változatát élnénk át. A fennkölt eszméket a szerző keserűen lírai iróniával szövi át. Az ötlet remek, de az írói irányzék félreecsúszását már itt felfedezhetjük. Ez a fajta irónia ugyanis csak látszatra kegyetlen. A szatíra keménységét hasztalan várjuk. Csurka gunyoros, de csak azért, hogy minél zavartalanabban elérzékenyülhessen. A drámaíró jólelkű, olyan, mintha valamely nagyszívű, népboldogító pszichiáter lenne: tenyerébe veszi a kisembert, melengeti kissé, anyáskodva bírálgatja, ápolgatja - majd pedig abszolút győztesként mutatja fel a szörnyeteg történelemmel vívott harcában.

Megkapó a példázat, melyet Csurka a rendszer és a kisember kapcsolatáról alkot. Eszerint nem az egyénnek kell tudnia, hogy milyen rendszer van, hanem a rendszernek kell tudnia az emberről, annak érzéseiről, vágyairól. Első hallásra majdhogynem könnyekre fakadunk, azután kezdünk csak tételödni a tételen. Hogy is van ez az egész? Valóban humanizmusról, szuperdemokráciáról van itt szó? Biztos, hogy minden kisembernek az a vágya, hogy figyelemmel kísért strukturáló elem legyen?

A tétel tehát amennyire hatásos, olyannyira félreérthető, mert felszínes, sőt a szenvelgő hamisság mozzanatait sem nélkülözi. Olyan vélekedést is elképzelhetőnek tarthatunk, mely szerint ezért a világdemokráciáért még a szomszéd utcasarokig sem érdemes

elmenni, nem hogy léghajóra ülni. Nem is beszélve a darab bántóan olcsó slussz-poénjáról, mely a léghajós álmokat szuperszonikus ábrándok bevetésével igyekszik aktualizálni. Értjük persze a szerző mélyseges emberszeretetét, csak hát nehezen tudunk meghatódni attól a túllírizált világábrázolástól, mely végül is csak a lehető legáltalánosabb formában ismeri a jó és rossz viszonyát. A gonosz erők, ha kívülről jönnek, ködösek és körvonal nélküliek, ha pedig bent vannak a színpadon, kicsinyesek és sematikusak. Mert hát boldogok és elégedettek lehetnének, ha oly ellenfeleink lennének, mint amilyenek e színpadon felvonulnak. Jó volna, ha csupán néhány ármányos lakóbizottsági elnökkel és ávósból idegbeteg gondnokká degradált egyénnel kellene küzdenünk.

Annak a rontó árnyéknak, melynek jelenlétét a szerző sejtetni kívánja, e figurák meglehetősen halvány megtestesítői. A dráma ilyen módon igen vázlatos. És ez még akkor sem elfogadható, ha a vázlatot önmagában érdekesnek, problémaérzékenynek tartjuk.

Csurka az ügyes kártyás megtévesztő mozdulataival kever és oszt. Az egész estét betölteni kívánó vígjáték paklijába boszorkányos technikával keveri be korábbi rövid prózai villanásait. Ez a módszer elvileg nem kárhoztatható. Csakhogy a partit végig kell játszani. És ehhez kevés az energia és az ötlet. Arra a területre pedig, ahol nincs elég gondolat, tapasztalat, oda szükségszerűen és törvényszerűen beáramlik az érzelgősség, a népboldogítás könnyfakasztó töltelékanyaga. A valóságos életszagot pedig - amely azért mégiscsak nélkülözhetetlen feltétele a kortársi komédiának - ilyenkor helyettesítik az elviselhetetlen műillatok, az úgynevezett életszerű helyzetek és életszerű figurák, melyek úgy hasonlítanak a valósághoz, mint a szájrúzs az ajakpírhoz, a melltartó a duzzadó kebelhez, a paróka a hajhoz vagy a parfüm a test természetes párájához. Egyik pótszert sem szeretjük - mégis használjuk őket. Mert: ki tudja, miért, szégyelljük a természetet, de minthogy élni nem tudunk nélküle - rémséges protézisek segítségével igyekszünk legalább illúzióját megtartani.

Ez a rémálom az *LSD* előadásán is üldözi a nézőt. A József Attila Színház produkciója egy milliméternyit sem javít a darab alapvető gyengéin. Sőt, az az érzésünk, mintha valamely színházi mintatanításon vennénk részt, melynek célja a darab hibáinak minél tökéletesebb felmutatása.

Mindez persze fikarcnyit sem enyhíti a szerző mulasztásait. De nem válik a rendező, Benedek Árpád dicséretére sem. Az eredeti csurkai mű-szenesember ebben az előadásban panoptikumi magaslatokra ér el. Társai sem maradnak el mögötte: a sematikus szakszervezeti világmegváltó, a csak kellemetlen külsőségeiben élő gondnok, a bántóan közhelyszerű pofozóember továbbá a külhonból áttelepült házaspár, e két búskomor séma, szavataik a honfibu igazi ébresztői - más kérdés, hogy egészen más okokból, mint ahogy ezt alkotójuk és alakítóik elképzelték.

Csurka István: LSD (József Attila Színház) Rendező: Benedek Árpád. Dramaturg: Vinkó József. Díszlet: Wegenast Róbert m. v. Jelmez: Kemenes Fanny. Szereplők: Bodrogi Gyula, Örkényi Éva, Horváth Gyula, Soós Lajos, Geréb Attila, Bánffy György, Szemes Mari, Makay Sándor, Kaló Flórián, Szirmai Péter, Málnai Zsuzsa.

Színház, 1981. június

Csáki Judit: Beszélgetések a profilról
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyula: Vidám Színpad

- Önt a Fővárosi Tanács határozata alapján 1982. január elsejétől kinevezték a Vidám Színpad művészeti igazgatójává. Miért vállalta?

- Mert szeretném megmozgatni ezt a műfajt. Ehhez persze először tisztázni kell néhány fogalmat. Mi az, hogy „szórakoztató műfaj”? A jó tragédia talán nem szórakoztat? És mi az, hogy „könnyű műfaj”? És ugyan mitől könnyű? Hiszen lassanként az alapszintig sem tudunk eljutni, eltűntek a nagy kabaréegyéniségek, konferansziék; sikerült mélypontra juttatni egy virágzó műfajt. Ezt szeretném megváltoztatni.

- *Hogyan?*

- Helyre kell állítani a kabaré és a bohózat rangját. Szeretném megváltoztatni azt a makacs szemléletet, amely bizonyos műfajokat eleve alacsonyabb rendűnek tart. Szeretném - színvonalas produkciókkal - „kicsikarni” a hivatalos elismerést, színészek, íróknak egyaránt. Ha Kossuth-díjat, József Attila-díjat kabarészínészek, vígjátékíróknak is osztanának, ha nem lenne ez a megbecsülés elérhetetlen, akkor talán sokan visszatérnének ehhez a műfajhoz, amelyet ma jó néhányan - jogtalanul - lenéznek.

- *Milyen színház lesz a Vidám Színpad?*

- Komédiaszínház. Kabarészínház. Vígjátékszínház. Szórakoztató színház, ha akarja. De mindenképpen olyan színház, ahol a tehetség érvényesül, s ahol nem azért jöttünk össze, hogy állami pénzen magunkat szórakoztassuk, hanem azért, hogy a közönség felszabadultan nevetessen és sírhasson is. Mindent elfogadok, csak az unalmat nem. Lehet rossz színház, lehet jó színház, csak unalmas színház nem lehet.

- *Hogyan állítja össze a színház műsortervét? Miből?*

- Hiszek abban, hogy mai írónkban is ott lapul a „homo ludens”, csak elő kell csalogatni. Épp ezért kérek mindenkit, próbáljuk meg közösen elismerni, elismertetni ezt a műfajt, hogy akiben becsvágy van, az ne rettenjen meg rögtön az elején. Szerencsére az írók többsége mentes az előítéletektől, és vannak barátaink, akik megértették a törekvéseinket, és segítenek is. Elárulhatom, hogy Müller Péter *Szomorú vasárnap* címmel Seres Rezsőről, a Kis Pipa zongoristájáról musicalt, Szakonyi Károly pedig igazi, szabályos bohózatot ír; Bereményi Géza Gothár Péterrel dolgozik valamin. Persze, számítunk a többiekre, Csurka Istvánra, Schwajda Györgyre, Görgy Gáborra is, és szeretnénk „felfedezni”, színpadhoz segíteni a fiatalokat is. Ez valószínűleg évekbe telik; addig megkísérlünk visszanyúlni a húszas-harmincas évek íróihoz, azokhoz, akiket manapság divat lekicsinyelni, vállon veregetni: Vaszary Gáborhoz, Molnár Ferenchez, Csathó Kálmánhoz, és voltak abban a korban még mások is. Addig, míg saját írói körünk kialakul, közülük válogatnánk.

- *Ebben a műfajban különösen fontos az ízlés. Létezik valami biztos mérce?*

- Az ember saját magára van utalva, nincs mihez viszonyítani. Nem lehet sem a párizsi kabaréhoz, sem az amerikai revühöz, sem a német operetthez. Csak itthon lehetne összevetni a különböző ízlésvilágokat, ha volna legalább néhány kabarészínház.

- *De nincsen, csak kettő...*

- Igen, a Mikroszkóp és a Vidám Színpad. Pedig óriási az igény. Van például a Thália Színháznak a kabaréműsora mellett a *Miss Arizona* című előadása, állítólag három hónapra előre állnak sorba jegyért.

- *Aligha lesz közönséggondja..*

- Remélem, nemcsak azért, mert hiánycikk a kabaré. Hiszek abban, hogy a közönség ért a színházhoz. Nem a közönség egyes tagjai, de együtt a közönség halálpontosan ki tud választani valakit vagy valamit. Manapság divat lebecsülni a közönséget is. Szerintem őket csak a dilettánsok hagyják figyelmen kívül.

- *A nevetést kétes eszközökkel is el lehet érni. Hogyan vélekedik erről?*

- Meggyőződése, hogy kétes eszközökön nem nevetnek szívből. Az emberek csak a jól felépített és tehetségesen eljátszott szituáción nevetnek. Ez a nevetés... valódi... ez másképpen hangzik. Ha elmesélek egy viccet, akkor a nevetés bejön, minden poén után. De az igazi, az önfeledt, értő nevetés, az a szituációra jön. Például, ha olyan valaki téblábol a színpadon, akinek nem is volna szabad bent lennie, vagy ha sorban jönnek be a szereplők, és mindegyik ugyanazon a néven mutatkozik be és így tovább. Egyébként szerintem az első nevetés a legfontosabb. Ha az jól és jókor jön be, utána már rendszerint egy engedettebb, finomabb, lazább, sokszor izlésesebb játék következhet. Ezt sok színész tudja, érzi.

- *A Vidám Színpad jelenlegi társulata megfelelő-e elképzeléseihez?*

- Igen. A hiányokat, főleg nagy egyéniségekben és színészkarakterekben pótolni kell.

- *Kikre számíthat? Mennyire kíván támaszkodni a dramaturgiára ?*

- Szeretném, ha mindenki „megfürödhetne” a kabaréban, akinek tehetsége és vonzalma van ehhez a műfajhoz. A szerződtetésről még korai volna nyilatkoznom A dramaturgiára pedig nagyon számítok; ebben a műfajban borzasztó fontos, hogy naprakészek, felkészültek és pontosak legyenek. Egyébként „nyitott” dramaturgiát és „nyitott” színházat szeretnék; azt, hogy a szakma, a kritikusok bármikor bejöhessenek, hogy a szerzők vagy szerző-„jelöltek” anyagot, jelenetvázlatot, ötletet hozzanak, mindent elolvasunk, mindent megbeszélünk. Mi mindenkitől tanulni szeretnék, azt hiszem, ez az egyetlen lehetséges út,

- *És a rendezők? Tervez-e a rendezői gárdában frissítést ?*

- Rendezői gárda nincs, egyetlen szerződtetett rendezőnk Kalmár Tibor. Vendégrendezőkkel kívánunk dolgozni, hiszen ha vendégként jön valaki, az kedvvel vállalja a munkát. És ha kölcsönösen „beleszeretünk” egymásba, dönthet, itt marad-e,

- *Milyen anyagi feltételekkel és lehetőségekkel kezdi a munkát?*

- Az volt a kérésem, szüntessék meg a rovatgazdálkodást. Bevételi lehetőségeink legyenek nyitottak, a felhasználás kérdésében se korlátozzanak, és tudjuk a színészeinket és munkatársainkat mennyiségi és minőségi munka alapján fizetni.

- *Ez mit jelent?*

- Nem új találmány. Érdekléte kell tenni őket a munkában, meg kell becsülni azt, aki tud, még hozzá láthatóan. Ha nincs rovatgazdálkodás, létrehozhatok olyan produkciókat, amik megkeresik a pénzt egy nivósabb kísérlethez. Ha nincsenek merev határok, érdekléte tehetem a színház minden tagját, hogy energiájának és tehetségének döntő többségét a színházra áldozza, sőt, ezt jogosan meg is követelhetem tőle. Mára valahogyan sikerült nemcsak a színházak, hanem a színészek közötti rangsort is elmosni. A színészek között nincs meg a kívánatos anyagi különbség, ilyen szempontból ma nem érdemes sztárnak lenni. Ha a Nemzetibe bekerülni havi húszezer fixet jelentene, akkor rögtön emelkedne a szakma tekintélye,

- *Ilyen formában is kívánatosnak tartaná ezt?*

- Azt hiszem, igen. Hajtaná a színészt, látná maga előtt a nagyokat, és kialakulnának azok a színházi arculatok is, amelyek ma nagyon hiányoznak.

- *Őn különbözni szeretne. Milyen is lesz tehát a Vidám Színpad?*

- Szeretném, ha ennek a színháznak derűs légköre lenne, ha a vérbeli komédiások óriásokká lehetnének, a fiatalok ugródeszkának használhatnák, vagy itt maradnának egy életre. Ehhez ki kell alakulnia egy sajátos arculatnak.

Pályi András: Napló színészekről (Részlet)

[...]

A szomorú Bodrogi

Seress Rezsőnek, a kis pesti slemilnek, a Kulacs, majd a Kispipa zongoristájának története, aki bár *Szomorú vasárnap* című dalával világhírré tett szert, jószerivel el sem hagyta a VII. kerületet, amolyan „külvárosi legenda”. A közelmúlt „igaz meséje”, ami épp rendhagyóságában érdekes, hihetlenségében hiteles; a nézők nagy része, akik ma beülnek a Vidám Színpad ugyancsak *Szomorú vasárnap* címet viselő előadására, mely Seress Rezső dalai kapcsán élettörténetét feleleveníti, még láthatta őt a zongora mellett. De felidézhető-e ennek az „egykezével tökéletlenül zongorázó zseninek” az alakja, ahogy állítólag Otto Klemperer nevezte, nem vagyunk-e túl közel a legenda forrásához - és nem vagyunk-e máris túl távol tőle, „az öngyilkosok dalának” szerzőjétől, borongós pesti slágereitől? Kell-e ide maszkírozás, kell-e idézőjel? S ha igen, miféle? A kérdések messzebbre mutatnak, semhogy itt kimerítően válaszolhatnék rá.

Nem szándékom az előadás kritikai méltatása (csak zárójelben jegyzem meg, hogy a produkció a Vidám Színpad művészi megújulását sejteti), e pillanatban elsősorban Bodrogi Gyula játéka érdekel, mert úgy érzem, Seress figurájának megformálása jelentős állomás Bodrogi pályáján. S mindjárt hozzá is kell fűzni, hogy nem az igazi Seress Rezsőről beszélek, hanem annak színpadi másáról, a kettő nyilvánvalóan nem azonos, nem is kívánt az lenni, ez az előadásból már az első percekben kitűnik.

Bodrogitól távol áll mindenféle látványos imitáció, nem kíván az eredeti Seress-maszk mögé rejtezni, nem akarja elhitetni velünk, hogy minden, amit a színpadon látunk, szó szerint így történt az életben is. Inkább a „külvárosi legenda” iránt mutat érdeklődést, mely több is, kevesebb is a valóságnál. De épp a Seress-legenda feltámasztása számos művészi buktatót rejt magában, bőségesen nyílna alkalom elhajolni szentimentalizmusba, giccsbe, álhazafias borongásba. Hisz mindezek a kétes értékű érzelmek-hangulatok ott lappangnak a legendában, s a téma ügyes-kommersz feldolgozása esetén ki is virágozhatnak.

Bodrogiról jól tudjuk, hogy betéve ismeri a bulvárszínjátszás fogásait; olyannyira ismeri, hogy nemegyszer az olcsóságaitól sem riadt vissza, ami a dolgok természetéből eredően nem említhető eleve negatív hangsúllyal, hisz a bulvár épp attól az, ami, hogy nem idegen tőle a hatásadás. A Seress-legendától azonban idegen: ez esetben épp az sikkadna el, amiért érdemes előadást teremteni belőle, vagyis a „többlet”. Jó ízlésre vall, hogy a vidám színpadi bemutatóból alapvetően hiányzik ez az aspektus, noha a színész az első negyedórában azért megvillantja színészetének ezeket a színeit is. E hangütés elmaradhatott volna, annál is inkább, mert a későbbiek során Bodrogi sokkal izgalmasabb játékra invitál: ironikus, szellemes, nosztalgiáinkat megfricskázó, emberi tartalmakban gazdag, fájdalmas komédiára.

Bodrogi alakításának legfőbb értéke a stílárius egyensúly pontos megtartása. S a stílus ezúttal nem csupán formát, előadói modort jelent, hanem az emberi jelenlét karakterét is. Attól még, hogy az előadás eleve lemond a külsődleges imitációról, ugyancsak kísérhetne a játékmódbeli imitáció, mondjuk, olyasféleképp, mint *A csütörtöki hölgyek* várszínházi előadásán. De nem ez történik. A színész, miközben felidézi a nézőtér szentimentális érzeménysére apelláló legendát, újra s újra az értelmünkre hivatkozik. Hogy mivel? Mindenekelőtt azzal, hogy nem igyekszik azonosulni - „lelkileg” sem! - Seress figurájával, hanem megmutatni akarja. S ez az a színészi gesztus, amely újólágy rá kell hogy ébresszen bennünket: a legenda nemcsak Seress Rezsőről szól, hanem rólunk, mindannyiunkról, akik

alakja köré szőttük, elhittük, továbbadtuk, elmerengtünk rajta. Bármilyen habkönnyűnek és „lezsernek” tűnik is a játék, ily módon megakadályoz abban, hogy saját nézői gyengeségünk áldozatai legyünk. Bodrogi nem alkalmaz semmiféle szembeötlő idézőjelet, elidegenítő effektust, mégis megvan játékának a maga történelmi dimenziója: azzal, hogy a Seress-sorsot mutatja meg, s ez a sors tükör - talán görbe tükör, de „görbeségét” is láthatjuk - közelmúlt történelmünk előtt. Ez a *Szomorú vasárnap* előadásának emberi tartalma. Lehet, hogy a nézőtéren ülve, így nem tudatosul bennünk, sőt talán később sem mindenki. De megérinteni minden nézőt megérint. Megszületik egy szórakoztató produkció, mely ha akarjuk, ha nem, tovább dolgozik bennünk.

Nevezzük minimusicalnek? Vagy importált kifejezéssel *one man show-nak*? Végül is mindegy. Egy ízig-vérig vígjátéki színész művészi frissességét csodáljuk, aki e közeli-távoli legendával a mához tud szólni.

Színház, 1983. július

Gábor István: A mulattatás változatai
Jegyzetek a Vidám Színpad előadásairól
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyula nemcsak vezetésével és rendezéseivel fémjelzi e sikeres intézmény működését, hanem színészi játékával is. A *Bubusban* a pipogya, de kikapós férjet alakítja utolérhetetlen bájjal és humorral, a *Szomorú vasárnap*nak pedig ő a főszereplője. Igazából ebben a darabban bizonyítja újból széles skálájú színészi tehetségét, amely a humortól, az öniróniától, a pesti kispolgáriságtól a tragédiáig terjed. Seress Rezsőként a kistermetű, dilettáns muzsikus alakját maszk és külső eszközök igénybevétele nélkül hozza elénk, a jellem változásait mélyről feltörő művészettel ábrázolva. Szerepel a *Hajrá, magyarok!*-ban is, és a műsor konferansziéjaként egy másfajta - a tévében az utóbbi időben gyakorta látható - színészi tulajdonságát mutatja be. A Bodrogi igazgatta Vidám Színpadnak Bodrogi Gyula, a színész az egyik fő erőssége.

[...]

Színház, 1985. augusztus

Gábor István: A brettlitől a magánszámig
(Részlet)

[...]

Láttam [...] sokféle program valóra váltását és bukását, az előddel homlokegyenest más koncepciójú direktor ötleteinek zátonyra futását. Anélkül, hogy a Vidám Színpad mostani vezetésének apologetája óhajtanék lenni, az az érzésem, hogy e színház Bodrogi Gyula igazgatása alatt talált rá igazán önmagára. Több jele is van ennek. Az anyagiakba azért nem megyek bele, mert ez egy egészen más jellegű szacikk témája lehetne. Azt csak hallomásból tudom, hogy az itt dolgozó színészek általában jól keresnek, ami a színházi közérzet szempontjából nem utolsó szempont. Az viszont már a nézőre és a társulatra egyaránt tartozik, hogy Bodrogi szívesen foglalkoztatja nyugdíjas művészeit. Hogy ennek milyen hatása van másokra, fölösleges lenne részletezni. Arról azonban érdemes szót ejteni, hogy a színész, ha nem is Molière vagy Boguslawski, a színpadon szeretné befejezni életét vagy legalábbis pályáját. Nos, amikor a kabaréműsor fináléjában megjelennek a már nem aktív művészek, ez olyan lélektani fogás, ami alighanem a nyugdíjkorhatártól még távol lévő színészeket is meglelégedéssel töltheti el.

A Bodrogi Gyula fémjelezte vezetés másik rokonszenves vonása, hogy nem elsősorban a Vidám Színpadon akarja megváltani a világot, csak kedvesen, derűsen, ízléssel szórakoztatja a közönséget. És ha ezt a színházi irányítás mindenféle arisztokratizmus nélkül vállalja, már nem kevés. Tudván tudja a művészi direktió, hogy a jóízű nevetés semmivel sem alacsonyabb rendű, mint a sírás - netán az ásító unalom. És a sok közül hadd mutassak rá még egy becsülni való törekvésre: arra, hogy az igazgatás a társulat minden tagjának igyekszik valamiféle testhezálló szerepet biztosítani. Lehet, hogy ebben naiv vagyok, és a színpadot előlről szemlélve nem hallom meg esetleg némely kevésbé foglalkoztatott színész sirámát. Ez azonban olyan kérdés, amelynek eldöntésére a legkevésbé a recenzens hivatott. És különben is: akadt-e a művészi világban már a régi görögöktől kezdve - hogy ezt a gyakran használt közhelyet használjam - színész, aki foglalkoztatottságával meg lett volna elégedve?

[...]

Színház, 1987. szeptember

Vass Zsuzsa: Új korszak kezdete?
A pécsi évadról
(Részlet)

[...]

Bizonyára sokan emlékeznek még a József Attila színházbeli W. S. Maugham- Nádas-Szenes: *Imádok férjhez menni* című darabjának nagy sikerű előadására. Húsz évvel ezelőtt Váradi Hédi, Darvas Iván és Bodrogi Gyula olyan magától értetődő természetességgel nevettek meg estéről estére a publikumot, mintha e bohóságot a szerzők egyenesen rájuk szabták volna. Mindhárom figura természetesen bravúrszerep, komikai véna, humor, báj és nagyvilági modor kell hozzájuk. Persze nem árt, ha a színészek emellett táncolni és énekelni is tudnak. De még ez a szakmai vértzet sem teljesen nélkülözhetetlen. Ha egy zenés játékban ennyi báj van, úgy a szakmai gondok egyszerűen a kicsattanó jókedv légkörével is megoldhatók. És ez hiányzik a pécsi előadásból. Amolyan nyögvenyelősre sikerült. Ezért aztán túljátszások, önmutogatások, magánszámok és szakmai kisiklások tették fűszeressé. Pedig Füstli-Molnár Éva kitűnő szubrett-kvalitásokkal rendelkezik, Moravetz Levente pedig láthatóan ebben a műfajban érzi magát leginkább otthon.

[...]

Színház, 1989. augusztus

Csáki Judit: Kis lépés – de előre Beszélgetés Bodrogi Gyulával

- *Az olyan profilú színház, mint a Vidám Színpad, a világon mindenütt eltartja magát. Ön mégis ragaszkodik az állami támogatáshoz, sőt egy összegben és garantáltan szeretné megkapni. Miért?*

- Mert egyszerűen nem igaz, hogy az ilyen profilú színházak, mint a Vidám Színpad, mindenütt eltartják magukat. Eltartja magát az olyan színház, amelynek nincsen állandó társulata, nincsen repertoárja; egyetlen produkciót játszik en suite, esténként ezeröttszáz-kétezer embernek. Az eltartja magát. A Vidám Színpad azonban állami támogatás nélkül nem tudna létezni. A jegybevétel erre nem elég, s a jegyek árát sem lehet a végtelenségig emelni. Valamint: az állami támogatásért mintegy „cserébe” munkahelyeket biztosítok, amit, ugye, saját költségemre nem tehetnék.

- *Azaz?*

- Ha a saját igényeim szerint gazdálkodhatnék, nagyon jól megfizetném azokat, akik itt dolgoznának. Nézzük előlről, mit is szeretnék, úgy talán világosabb. Azt kértem egy levélben a tanácstól, hogy három évig garantáltan kapjam meg az állami támogatást, és kössünk szerződést, amelyben lefektetném a kötelezettségeimet. Ebben benne lehetne a foglalkoztatottak száma, meghatározott számú előadás, az épület állagának megőrzése vagy javítása. Felajánlottam, hogy én ne kapjak fizetést: ami az év végén marad, az az enyém. S ha egy fillér se, hát egy fillér se.

- *Nyilván biztos benne, hogy az állami támogatás és a bevétel összegéből maradna azért valami...*

- Igyekeznék, mindenesetre. Bár annak nagy részét is Színházra költeném, mert ez a szenvedélyem. Az így megkapott összegből én is szerződnék a színésszel, a műszakkal, és én is pontos feltételek alapján. Bizonyos színészeket produkcióra fizetnék, másokat esetleg egész évre. De ha egy színészt az év háromszázhatvanöt napjára fizetek azért, hogy a színházban dolgozzon, és közben elengedem külső munkára, az ott kapott jövedelméből nyilván százalékot kérnék, hisz tőlem is fizetést húz ugyanarra az időre. Vagy ha a műszaki vezetőnek pontosan megmondom, milyen határidőre milyen munkát kérek, s ezért mennyit fizetek, akkor ő dönti el, hogy hány emberrel vállalkozik a feladatra, azaz mennyit akar vagy tud rajta keresni.

- *Ez az üzleti - vagy „commercial” - színház működésének alapelve; de azok a színházak nem kapnak állami támogatást...*

- Azé is - meg minden színházé kellene, hogy legyen. Nálunk közönség ül, sokszor van telt ház, azaz az állami támogatás jó befektetés, mert megtérül. De mondok adatokat, ebből világosak az arányok. 1989-ben 19 millió forint állami támogatást kaptunk. A Vidám Színpadon - mert erre és csak erre szól az állami támogatás - 315 előadást tartottunk, és 19,5 millió forint volt a jegybevétel. Ez tehát ötven-ötven százalékos arány. A Kis Színpad működését - ahogy mondani szokás - „ki kell gazdálkodni”. A Hild Udvar pedig úgy tartja el magát, hogy az ott játszott előadások a Vidám Színpadon készülnek, tehát annak a költségvetését terhelik; a Hild Udvar jegybevételéből ki tudjuk fizetni az ott dolgozókat. A három helyen - a Vidám Színpadon, a Kis Színpadon és a Hild Udvarban - összesen 492 előadást tartottunk, s 27 millió forint volt a jegybevétel. Hadd tegyem hozzá, hogy az állami támogatást mi a Fővárosi Tanácstól kapjuk; s ha nem kapunk, ők sem kapják meg a normatív elosztás szerint ránk jutó összeget a költségvetéstől. A „fejkvóta” ugyanis - úgy tűnik, mert ezt csak sejteni lehet - nekik jár utánunk, s nem közvetlenül nekünk. S mivel ők szerintem kevesebbet utalnak át nekünk annál, mint amennyi a költségvetésből a fejkvóta alapján ránk jut, ha nem kapnánk állami támogatást, ők is szegényebbek lennének, sőt a többi színház is, mert - s ezt fontos hozzátenni - a ránk jutó összegből más színház is kap.

- *Tájolnak is - ez a bevétel nem szerepel az adatok közt? Hakniznak is - azt hogyan számolják el?*

- A hakni - tájelőadás. Ha a színház szervezésében folyik, akkor a hívó fél fizeti a művészeket meg a színház részét (hiszen mi adjuk a produkciót; ez egyébként nem túl nagy összeg). Ez is szerepel a kimutatásban: 89-ben például három ilyen előadás volt, 114 ezer forint bevétellel.

- *Nemcsak a hivatal, hanem kollégái - más színházak igazgatói - is úgy gondolják, hogy a Vidám Színpad speciális színház. Egy ma is aktív közönségigényre épül, a szórakoztatásra; s az előadásaira könnyebben jön a közönség, mint más színházak súlyosabb, komorabb, művészi produkcióira.*

- Ezt gyakran hallom, és sose értem - nem is akarom megérteni. Miért lenne könnyebb a Vidám Színpadnak, mint másnak? Emlékszem én háromszázás *Hamlet*-szériákra, óriási közönségsikert aratott Tragédia-előadásra.

- *Harminc évvel ezelőttről.*

- Azt mondják, hogy ez kommersz színház. Hát minden színház kommersz. Az *Equus* kommersz darab, az *Egy örült naplója* is az; a meztelen *Lulu* is, de ha megveszik rá a jegyet, Csehov is az. A színház ugyanis többek között kereskedelmi tevékenység is, az előadás meg áru - méghozzá olyan áru, ami csak aznap este eladó. S ha eladták, van értéke, ha nem adták el, nincs értéke. Minősége még lehet, de ha nem kel el, értéke nincs. Az érték és a minőség nem ugyanaz.

- *Sőt: e logika alapján sokszor éppen ellentétes is lehet. De azért biztos vagyok benne, hogy lát némi különbséget a saját színháza és a többi között.*

- Nem látok különbséget, mert nincs. Sőt, azt se hiszem, hogy segítene a többiek gondjain, ha én nem kapnék állami támogatást. Ellenkezőleg: azt hiszem, hogy a magyar színházi struktúra egészének a gondját kell megoldani, együtt, kis lépésenként, de feltétlenül előre kell haladni. Persze tudom, hogy egy nyomasztó, nagyon fontos gondolatokat közlő előadás nehezebben lesz sikeres, még akkor is, ha nagyon jó, mint egy habkönnyű, gondúzó komédia. És én is szeretnék évente tíz estén át játszható gyönyörűséget látni a saját színházamban, csak elfogadom azt, hogy arra meg kell keresnem a pénzt. Szeretném, ha a szakma ezúttal nem széthúzna, hanem összefogna: kitalálnánk azt a szisztémát, amelyben minden színház - differenciált támogatással - meg tudna élni. Ha én egy fillért sem kapnék - ma talán több jutna egy másik színházra, én meg bezárhatnék. De ha én bezárok, a közönség innen aligha fog éppen odamenni. És az a bizonyos több is csak ma több; holnap már semmi. Szóval nem az a megoldás, hogy egyikünk elirigylji a pénzt a másiktól. Csak úgy, munka és érték nélkül.

- *Amikor kinevezték igazgatónak, mindjárt elterjedt a híre, hogy alaposan felforgatta a színházi gazdálkodást. Az út, amelyen elindult, véget ért? Nem vezet tovább előre?*

- Vezet, csak fal van rajta keresztben. Akkor bizonyos értelemben többet volt szabad - a kezdeti lépések nem ütköztek akadályokba. Most viszont minőségi lépést kellene tenni. Ahhoz, hogy perspektivikusan egy új színházi finanszírozáshoz közeledjünk, nekem például egy összegben kellene megkapnom az állami támogatást - nem úgy, mint most, havonta, apránként, nehezen -, hogy gazdálkodni tudjak vele.

- *Miért mindjárt három évig? Miért nem elég egy évig, egyszer, hogy kipróbálja?*

- Mert egy év csak arra elég, hogy hozzákezdjek a kipróbáláshoz. Ha némi pénzt sikerülne megtakarítanom, hogy a másodikban például befektessem, a jelenleg működő logika szerint azonnal „visszaterveznék” az állami támogatást. Abban lennék tehát érdekelt, hogy az egy év alatt ne sikerüljön semmi, azaz minden pénzt elköltsék. De mondtam én már olyasmit is - és azt is komolyan gondoltam -, hogy kérem egy összegben az ötévi állami támogatást, és akkora Vidám Színpadnak soha többé nem lesz szüksége állami támogatásra. Ahhoz ugyanis, hogy teljesen eltartsuk magunkat, és tiszta üzleti alapon működhessünk, a jelenlegi helyzetben induló tőkére van szükség. Az meg nincs.

- *Amikor ide került, híre ment, hogy a színészeit jól megfizeti - jobban, mint a többi színház. És ma?*

- A kezdeti időszakban valóban így volt; mára azén akkori „újításom” mindenütt gyakorlat. Ma a Vidám Színpad tagja a fizetéséért próbál, és a fizetéséért tagja a társulatnak. Az esti fellépésért - a színésztől és a szereptől függően - „tutit” kap. Fontos változás, hogy míg régen a színház igazgatója a bér- és egyéb megtakarítás után kapta prémiumát - azaz abban volt érdekelt, hogy a színész minél kevesebbet keressen a színházban -, ma fordítva van: nemcsak művészileg, hanem anyagilag is érdekelt vagyok abban, hogy a színészek többet szerepeljenek és keressenek. Gyorsan hozzáteszem, hogy ez az anyagi érdekeltség - mely egyébként minden színházvezetőnél megvan - nem rúg nagy összegre.

- *Mi változna, ha megvalósíthatná elképzelését?*

- Kezdjük azzal, ami maradna. Maradna a tulajdonos - az állam -, maradna az előadásszám és a foglalkoztatás. Változnának azok a tényezők, amelyekről a beszélgetés elején szoltam: tehát én másként - jobban - gazdálkodnék.

- *Forgatná a pénzt? Üzletet nyitna? Megkapták a János-hegyi kilátó kezelői jogát.*

- Forgatnám a pénzt - de csak „tuti” módon. Kockáztatni csak azt szabad, amit én kerestem. Az állam pénzét bankon keresztül forgatnám, hogy az értéke garantáltan megmaradjon. Üzletet is nyithatnék, de ahhoz induló tőkére lenne szükségem. Ami pedig a János-hegyi kilátó kezelői jogát illeti, azt valóban megkaptuk, de egyebet semmit. Még szerződést sem kötöttünk, amely a kötelezettségeinket és a jogainkat rögzítené, s amely például megnyugtatná azt a külföldi partnert, akinek esetleg kedve lenne ott beruházni.

- *Mitől vezetne ez az elgondolás új színházi finanszírozási rendszerhez?*

- Attól, hogy én valóban üzleti alapon kezelhetném a pénzt, s elindulhatnék abba az irányba, melynek végén ott a tiszta üzleti színház. Azt ugyanis nem lehet egyik napról a másikra megteremteni. Pénzvonással sem lehet. Mégsem kérnék most több pénzt, legfeljebb azt: vegyenek el kevesebbet. Minden kifizetett - azaz nettó - száz forint ne kerüljön kétszázötbe, mert most pontosan ennyibe kerül, higgye el, sokszor kiszámoltuk. Az állami támogatás túlnyomó része társadalombiztosításra és adóra megy el, nem előadásokra. Kicsiben ezt az elképzelést már kipróbáltam, működni látszott. Finanszíroztam egy produkciót; letettem 1,2 milliót az asztalra, és azt mondtam, a megtakarítás a produceré és az enyém. Volt megtakarítás. De mondok valamit, ami a bürokrácia és a falak mai működését illusztrálja. Voltak előadásaink, amelyekhez a televíziótól vettünk kölcsön drót nélküli mikrofonokat, napi ezeregyszáz forintért. Aztán egyszer csak gondoltam egyet, a saját pénzemem vettem kettőt, és nem kértem érte kölcsöndíjat - a kutya se vont felelősségre ezért. De az sem érdekel senkit, ha Ausztriában vásárolok itthon beszerezhetetlen kellékeket - megint csak a saját pénzememből, persze. De az sem, ha a saját ruhámban játszom. Meg az sem, ha magammal nem is kötök játsszási szerződést. Ha így van, azt mondom, jó, legyen így, de akkor az ellenkezője is legyen szabad.

- *Mindezt levélben megírta az illetékeseknek. A válasz?*

- Az illetékesek éppen nagyon bizonytalanok, hiszen a helyhatósági választások előtt vagyunk. Tisztázatlan, ki a magyar tulajdonok tulajdonosa, és ez nekem most éppen nagyon rossz. Amíg gyökeresen meg nem változik a helyzet, átmenetileg azt is elfogadnám, ha a lehetőséget - a valóban szabad, fantáziadús, rugalmas színházvezetés lehetőségét - privatizálnák, s ez a lehetőség a saját tulajdonom lehetne.

Színház, 1990. november

Tarján Tamás: A víz az Úr
 Madách Imre: Az ember tragédiája
 (Részlet)

[...]

Természetesen méltányolható, hogy ebben az együttesben helyet kaptak „a régi Nemzeti” (a volt Népszínház) színpadán majdnem negyven esztendeje felhangzott utolsó előadás, a *Lear király* ma is aktív résztvevői (például Berek Kati), a „nemzeti színházi gondolat” megszakítatlanságát szuggeráló nagy nevek (például a protestálásba bele nem fáradó Raksányi Gellért vagy a hajdani Leart alakító Básti Lajos nagyszerű művésznek tudott leánya, Básti Juli - aki valószínűleg majd a Nemzeti feminizált *Learjének* egyik főszereplője lesz), a sziszuphoszi követ a nemzet első színházától messze görgető markáns egyéniségek (például Bodrogi Gyula), a mai színészi középnezedék fiatalabb és érett generációjának a fővárosi és a vidéki társulatok tömkelege nevében megszólaló képviselői (például Hirtling István, Székelyi József), a határainkon túli magyar színjátszás tekintélyei (például Demeter András), a nemzet színesz napszámói (például Hőgye Zsuzsanna), a nagy magányosok (például - netán egyedül? - Kovács Lajos), a színházi alternatívitással is kapcsolatot tartó legfiatalabbak (például Gryllus Abris), Schwajda György volt szolnoki csapatának (csapatának) hírmondói (például Sztárek Andrea) - és sokan mások.

[...]

Az alig megszólaló Hőgye Zsuzsanna (Ibolyaárus) és Kovács Lajos (Eszkimó) színpadtelítő jelenlétén kívül csak Raksányi Gellért, Bitskey Tibor és Bodrogi Gyula arkangyali hármását őrzi az emlékezet - bár ez utóbbiak is csak alkalmyszerűen s nem figuráról figurára vándorolva tudják, mit miért cselekszenek.

[...]

Madách Imre: Az ember tragédiája (Nemzeti Színház); látvány: Milorad Krstić; jelmez: Tresz Zsuzsanna; animáció: Roczkov Stúdió; zene: Márta István; dramaturg: Telihay Péter; koreográfus: Juronics Tamás; akciórendező: Pintér Tamás; rendező: Szikora János; szereplők: Szarvas József, Pap Vera, Alföldi Róbert, Raksányi Gellért, Bodrogi Gyula, Bitskey Tibor, Berek Kati, Hirtling István, Kőszegi Ákos, Demeter András, Székelyi József, Varga József, Kiss Jenő, Kovács Lajos, Mészáros Tamás, Kristán Attila, Barabás Botond, Básti Juli, Gubik Ági, Sztárek Andrea, Hőgye Zsuzsanna, Czeglédi Eszter, Orosz Barbara, Gryllus Abris;

a Szegedi Kortárs Balett, a Budapesti Énekes Iskola tanulói - művészeti vezető: Bubnó Tamás.

Színház, 2002. május

Stuber Andrea: 1075

Horváth Péter: Kilencen, mint a gonoszok
(Részlet)

[...]

A születésnap ünnepség rövid úton úgy végződik, hogy a cukorbeteg Slómó bácsi rosszul lesz, és kórházba kell vinni. Gyors színváltás, s mindjárt látjuk is a kétszemélyes kórtermet, amelyben Sztankayt Bodrogi Gyulával hozza össze a sors. Máris felsejlik előttünk a jelenkori Döglött aknák lehetősége. Csurka István hetvenes évek eleji vígjátékában egy vén reakciós és egy régi elvtárs került kórháziágy-szomszédságba - Kállai! Major! -, hogy ketten megvívják a maguk (ideg)osztályharcát. Sztankay és Bodrogi figurája között nincsenek társadalmi-politikai ellentétek. Vitájuk tárgyát az képezi, hogy Bodrogi (akinek valamiért Franklin Benjámint a neve) úgy véli, betegtársától véglegesen meg akar szabadulni családjával, míg Slómó bácsi - aki mindaddig eléggé lesújtó véleménnyel látszott lenni az övéiről - a família védelmére kel. Pozitív állításait igazolandó, Benó bácsival együtt hazaszöknek a Síp utcába, hogy megbizonyosodjanak: senki sem hurcolkodott be a családfő alig hült helyére. Aztán persze mindenki odakeveredik a lakásba, s ekkor kerül sor a beltéri bújócskára.

A kórházi párjelenetek némiképp árnyalatlanok és mérsékelten kidolgozottak, de lám, Bodrogi például egészen kevéssel beéri. Vizezni voltam - mondja, amikor megjelenik a kórteremben, s megtörölgeti combját a hálóingével, hadd ne vessünk. Finomabb humorforrásnak bizonyul Sággy Tamás, aki rendkívüli ritmusérzéssel löki szlenges szövegét a polgári szolgálatos "segédnővérke" szerepében. (Ugyanitt bukkan fel szegény Háda János mint antiszemita indulatokat kibocsátó kórházi vízvezeték-szerelő.)

[...]

Horváth Péter: Kilencen, mint a gonoszok (József Attila Színház). Díszlet: Horgas Péter. Jelmez: Vágó Nelly. Rendező: Léner Péter. Szereplők: Sztankay István, Bodrogi Gyula, Vándor Éva, Mihályi Győző, Ullmann Móni, Sággy Tamás, Háda János, Kocsis Judit, Besenczi Árpád.

Színház, 2003. január

Csáki Judit: *Iskola, színház, raktár*
Három Kabaré-előadás
(Részlet)

[...]

Bodrogi Gyula Schulz ura remek alakítás, a tétova kis zsidó archetípusa, azé, aki a saját szemének és fülének sem hisz, amiért is drágán megfizet majd hamarosan. Bodrogi hibátlan ösztönnel lép el a szerep bájos kliséitől, és marad szánalmasan, már-már bűnösen gyanútlanul érdes.

[...]

Masteroff-Kander-Ebb: Kabaré (Budapesti Operettszínház). Fordította: Vörös Róbert. A dalszövegeket fordította: Varró Dániel. Díszlet: Kentaur. Jelmez: Bartha Andrea. Koreográfus: Király Attila, Duda Éva. Rendezőasszisztens: Kovács Krisztián. Zenei vezető: Silló István. Zongorán kísér: Silló István, Leszkovszky Albin. Szereplők: Lehoczky Zsuzsa, Balázsovits Edit, Siménfalvy Ágota, Szabó P. Szilveszter, Bródy Norbert, Bodrogi Gyula, Bereczki Zoltán, Mednyánszky Ági.

Színház, 2003. május

Perényi Balázs: Az égi és földi szerelemről
Weöres Sándor: Holdbeli csónakos
(Részlet)

[...]

Jó volt látni Bodrogi Gyula, e nagy tudású, igazán jelentős színész bölcs és emberséges alakítását. A szeretetre méltó, kicsit hóbortos öregúr szerepe sokakat édeskés „gyerekszínházi” fogalmazásra csábítana, de Bodrogi Gyula nem csábul.

[...]

Weöres Sándor: Holdbeli csónakos (Nemzeti Színház). Látvány: Keresztes Dóra. Díszlet: Horgas Péter. Jelmez: Szakács Györgyi. Bábtervező: Boráros Szilárd. Bábrendező: Kovács Géza. Zene: Melis László. Koreográfus: Király Attila. Technikai munkatárs: Fekete Péter. Szcenikus: Krisztiáni István. Dramaturg: Dobák Livia. Operatőr: Szalay András. Zenei munkatárs: Bagó Gizella, Termes Rita. Fénytervező: Móra Ernő. Rendezőasszisztens: Herpai Rita. Rendezte: Valló Péter. Szereplők: Gáspár Sándor m. v., Szarvas József, Kaszás Attila, Söptei Andrea, Bodrogi Gyula, Szinetár Dóra m. v., Papp Zoltán, Marton Róbert, Csankó Zoltán m. v., Trokán Péter, Újvári Zoltán, Spindler Béla, Varga Mária, Bognár Anna m. v., Stohl András, Vida Péter, Mészáros Tamás m. v., Mészáros Sára m. v. Közreműködik: Soltz Melinda, Schlanger Tamás, a Színház- és Filmművészeti Egyetem végzős bábosztályának növendékei és a Figurák Táncszínház.

Színház, 2004. január

Perényi Balázs: Gigantikus babaszoba
Arthur Miller: Az ügynök halála

Hollandiában egy kiállításon ormótlan berendezési tárgyakkal rendeztek be egy családi otthont. Egy négy méter hosszú kanapén ücsörögve elveszett és jelentéktelen volt az ember. A bizarr környezet rádöbbenett, milyen lehet a kisgyerekeknek olyan környezetben létezni, melyet nem az ő lehetőségeikhez, képességeikhez igazítottak. Különleges, felforgató élmény: az arányok megváltoztatása arra készíti a látogatót, hogy eleve adottnak gondolt jelenségeket újraértelmezzen, ezáltal érzékenyebb, együttérzőbb „óriáslény” legyen. Hasonló érzéki élményt kínál a Tháliában Az ügynök halála. Willy Lomanék házában ijesztő bútormonstrumok terpeszkednek, amelyek között az idős házaspár esendő törpének, szánalmas kis állatkának tűnik.

Kentaur díszlete első látásra meghökkentő, lenyűgöző. A színpad közepét egy fehérre mázolt étkezőasztal uralja, megvan vagy két méter magas. Két oldalán méretben passzoló székek. Jobbra elöl bársonyhuzatú, bíborszín karszék. Hüvelykvastag karfája jó másfél méter. A vele összeépített dohányzóasztal és vászonburás állólámpa akkora, mint egy utcai kandeláber. Balra hátul a fogyasztói társadalom jelképe, egy irdatlan hűtőszekrény áll. A bútorzat egyes darabjaira lépcsősor fut fel. Lépcső visz a Loman fiúk emeleti szobájához is. Ez egy keresztbe vezető fémfolyosó, amit korlát határol - itt füvezik lábát a mélybe lógatva Happy Loman (Czapkó Antal) és Biff Loman (László Zsolt). A két fiú szerepét nem véletlenül játsszák kivételesen magas színészek. Az öregek alig érnek gyermekeik melléig.

A játék az arányokkal az előadás „nagy” ötlete. Alföldi Róbert legfőbb törekvése úgy megkomponálni a képeket, hogy a szereplők térbeli helyzete - az érzet, hogy mennyire törpülnek el, illetve magasodnak ki - kifejezze viszonyaikat, pillanatnyi státusukat, eltitkolt érzelmi állapotukat.

Willy Loman az asztal előtt áll szétvetett lábbal, és széles mozdulatokkal szónokol. Igazán elemében van: szapult-imádott idősebb fia képtelen üzleti terveiről szövi újabb öncsaló ábrándját. A Loman-família nyomorult diktátora szól alattvalóihoz. A két fiú székeken áll mögötte, hatalmasnak, diadalmasnak tetszenek - ők váltják be apjuk habzó álmait. Biff csecsemőpózba húzódik össze, zokogva édesapja ölébe kucorodik, miután kiokádta magából az életét megnyomorító hazugságokat. Végre elfogadja hajdan bálványozott, majd megvetett édesapját. Willy Lomannek nem kell felszegett állal felsandítania lázadó gyermekére - tékozló fia visszatért hozzá. A fiúk mélyen meghajtják fejüket apjuk előtt az előadást záró „rekviemben”. Asztal alá szorulnak az ügynök temetésén. Így - összehúzódva - majdnem akkorák, mint apró édesanyjuk.

Az előadást meghatározó színpadi metafora könnyen megfejtethető: az ügynök fölé fenyegetően tornyosul hitelre vásárolt háza, hűtője, garnitúrája. Bármikor ráomolhatnak a lehetőségeit meghaladó, túlköltekező életforma félelmetes rekvizitumai. Willy úgy lépked föl bútoraira megtörtén, ahogy egy buddhista szerzetes baktat föl ködbe burkolózó szentélyének lépcsősorán. Sajnos azonban az előadáshoz kulcsot adó szimbolikus tér nemcsak Lomant nyomasztja - agyonnyomja az előadást is. A színpadkép rendkívül expresszíven mutatja a végállomást; a drámai folyamatok zárlatát. Mielőtt Miller szerencsétlen utazó ügynöke szemünk láttára összeomlana, készen kapjuk a magába roskadt idős ember szuggesztív képét.

Az előadás állóképek sora. Az első pillanatok döbbenete után kiderül, hogy a játék közege megfojtja a produkciót. Kentaur terve a Loman-portán játszódó jelenetekre született. A házon kívül zajló eseményekhez a zenekari árok süllyesztőjéből érkeznek újabb díszletek. Kínos lassúsággal emelkedik ki Willy Loman főnökének irodája - high-tec számítógépasztal; Stanley bárja - egy könnyűfém bárpult; a Loman-ház kiskertje - egy furnérlap. Szükségmegoldás! A dramaturgiai változtatások a színpadképhez hasonlóan csapdahelyzetet rejtenek.

Vörös Róbert dramaturg és Alföldi Róbert mindent kigyomlált Miller drámájából, ami korhoz, illetve helyhez kötné. Az alaposan meghúzott szövegből eltűnt minden, az amerikai álmra vonatkozó utalás. Kimaradnak a (vad)nyugat végtelen távlatára, a szabadság, a valódi megmérettetés honára utaló mondatok. Nem fontos a vágyakozás a pionírok kemény és férfias életére. Az amerikai mitológia lényege a hit a nehézségeknek feszülő és diadalmaskodó emberi akaratban. Gyökere ennek a gondolkodásnak a honalapító atyák világnézete, az eleve elrendelést valló protestáns ethosz, a meggyőződés, hogy az embert az e világi boldogulás - siker é- minősíti, mert megmutatja mennyire értékes - istennek tetsző - életet él. Az amerikai kultúra nagy elbeszélései sikertörténetek. A bukás - bűn! Ezzel a világgéppel szembesít Arthur Miller. Mi marad az „amerikai álom” távlata nélkül? Egy családi történet - nem túlzottan mélyen - pszichologizáló rajza.

Az előadás tanulsága: a dráma nem elég egyetemes ahhoz, hogy társadalmi miliójétől elvonatkoztatva, örök érvényű tragédiaként hasson. Méltányolható, hogy az alkotók jelen idejű magyarországi történetként olvasták *Az ügynök halálát*. Érthető, miért isznak Lomanék uniócsillagos bögréből. Alig akad ma húsbavágóbb kérdés, mint a feleslegessé váló ötvenes-hatvanas generáció lépten-nyomon megtapasztalható életválsága. Egy nemzedék jó része méltatlanul, önhibáján kívül lett vesztesé. Bizonyítja mindezt, hogy az előadás legtorokszorítóbb jelenete az, amikor az unott harmincas yuppie - Howard - porig alázza hatvanas beosztottját. Bodrogi Gyula feszengve húzza össze télikabátját, egyik lábáról a másikra áll, úgy könyörög nyikhaj felettesének. Hevér Gábor egészen kiváló ebben a jelenetben. Howard a dominanciajátzmák minden trükkjét beveti. Fejét fenyegetően mozdulatlanul tartja. Dermesztő higgadtsággal beszél. Aggályosan ügyel arra, hogy ő szabja meg a társalgás ritmusát - indokolatlan szüneteket tart. Alig pillant beosztottjára, elfoglaltságot színlel - pasziánszozik a számítógépén. Váratlanul üvöltöni kezd. Végül PC-jére veszi Willy esengését, majd blazírt arccal vissza is játssza a felvételt. Ki vagy rúgva, Willy! - ENTER. (Az ötlet, hogy a darabban a magnójával babráló Howard a színpadon komputerre vegye és lejátssza Willy mondatatait, egyike a rendezőre jellemző nagy leleményeknek. Kár, hogy megelégedett a „nagy” metaforával - a díszlettel -, és kevés ilyen ötletet találunk a produkcióban.) Megrázó jelenet. Sajnos azonban a darab „szabályos lélektani drámává” egyszerűsítve nem tűnik megfelelő alapanyagának ahhoz a nemes vállalkozáshoz, hogy drámai erővel színpadra fogalmazzák egy nemzedék megalázó kudarcát.

Alföldi Róbert elveti Miller időjátékait, nem elevenednek meg a múlt jelent értelmező eseményei: legfeljebb Willy Loman mormolja maga elé néhai mondatait. Nem látjuk az ügynököt mint körülugrált, magabiztos „nagyfőnököt”. Nem lehetünk tanúi annak, ahogy fellengzős ábrándjaival tökéletesen összezavarja fiait. Csak az összetört és tehetetlen Willyt látjuk. Az áldozatot. Elhagyták azokat a motívumokat, melyek Willy vesztét okozó göggyére utalnak. Kihúzták a lenézett barát, Charlie figuráját, aki állást kínál Willynek, azt azonban az ügynök büszkeségből visszautasítja.

Miller számos megoldása valóban poros és divatjamúlt, valóban nehézkesnek tetszik a múlt drámai fordulópontjainak álomképszerű színpadra állítása, valóban mókás lenne László Zsolt, mint focimezes tizenéves. Ezért elmarad a Willy Loman tudatában megjelenő emlékképek teatralizálása. Ben, a családi legendárium hőse, a dúsgazdag nagybácsi a szoba falára vetített kép csupán. Jordán Tamás határtalanul bölcs, fáradt és rezignált arca – árnykép. Viszont a dráma cselekményidejében szerepet kapott figurák sokkal lazábban kötődnek a konfliktushoz, mint a múlt meghatározó - kihagyott - figurái. Howard kivételével a mellékszereplők nem többek a cselekmény lebonyolítását „segítő” epizodistáknál. Nem szerepek.

A Loman család tagjait alakító négy színész akár igazolhatná is a „kamaradráma”-elgondolás életképességét, ha aprólékosan kidolgozott, mégis szenvedélyes játékukat nem nyomná agyon a gigantomán színpadkép. A szerencsétlen díszlet felelős azért, hogy a

rezdüléssel pszichologizáló játék hátraszorul a zenekari árok mögé, jókora gödör szigeteli el a nézőtértől. Az óriásbútorokhoz komponált képek nem emelik el, csak megdermesztik és eltávolítják a hiteles realista alakításokat. Pedig Bodrogi Gyula hosszú évekig emlegetett Willy Loman lehetett volna! Formátumos, nagy színészetet látunk tőle, amelynek hatása sokkal gyengébb, mintsem értékei indokolnák. A tárgyi környezet folyamatosan lenyomja Willy figuráját; így képtelenség tragikus hőssé emelni a legendás alakot. Bodrogi személyiségének súlyát akkor érezzük, amikor kísértálhat a megalomán babaházból. (Gyanítható, hogy a dramaturgiai átalakítások szürkébb és kevésbé nagyszabású figurát kreálnak. Izgalmasabb lett volna megfogalmazni a fiatal, elszántan optimista, magabiztosságot sugalló családapát - a régi Wilyt - is az összeomló, kudarcot valló ügynök mellett.)

László Zsolt féktelen kitörése az előadás végén még így - ebben a térben - is letaglózó erejű. Vári Éva nemesen egyszerűen, szép alázattal formálja meg Linda csendes odaadását, magától értetődő mártíriumát. A fiatal Czapkó Antal energikus játéka igazán érdekes Happy Lomant állít elénk, helyenként rendkívül szellemesen.

Willy Loman meghalni indul, átlép a szoba falába vágott láthatatlan ajtón. Semmibe tartó alakjának árnyképe felmagasodik. Végre emberléptékűnek látjuk a szobát, emberléptékűnek a drámát. Kár, hogy csak a befejezésben. Nem született fontos előadás. Rabul ejtette a gigantikus babaház.

Arthur Miller: Az ügynök halála (Thália Színház). Fordította: Ungvári Tamás. Dramaturg: Vörös Róbert. Díszlet: Kentaur. Jelmez: Bartha Andrea. Mozgás: Király Attila. Operatőr: Márton Balázs. Rendezte: Alföldi Róbert. Szereplők: Bodrogi Gyula, Vári Éva, László Zsolt, Czapkó Antal, Jordán Tamás, Hevér Gábor/Alföldi Róbert, Mészáros István/Domonkos Béla, Fodor Annamária, Bartsch Kata/Semjén Nóra.

Színház, 2004. december

Urbán Balázs: Társak
 Molnár Ferenc: Játék a kastélyban
 (Részlet)

[...]

A szerzőtársakat Bodrogi Gyula és Sztankay István játssza - talán nem túlzás azt feltételezni, hogy kettejük szerepeltetése a bemutató létrejöttének fő indoka lehetett. Kettősüknek van valami nehezen megfogalmazható bensőségessége, mely átsegíti alakításukat a kezdeti kisebb döccenőkön. Aztán lendületet kap a játék, s jelentékeny szakmai biztonsággal, manírok nélkül, finom szellemességgel vezénylik le az estét. Sztankay nem él a szerep esetleges ambivalenciájával, nem érzékelteti, hogy Gál esetleg rájött a turpisságra, s nagyon is tudja, ki az állítólagos Sardou-darab szerzője; egyszerűen nehézkes, lassú felfogású, szüntelenül zsörtölődő, társánál lélekben öregebb embernek mutatja Gált, precízen kiaknázva a szerepfelfogásban rejlő humorlehetőségeket. Bodrogi virgonc elméjű, megnyerő modorú, ám érző szívű íróként ábrázolja Turait; bármilyen nagyvonalúan vezényli is le a színpadi eseményeket, bármilyen sokat foglalkozik is a színházzal, és bárhogyan élvezi is a rögtönzött helyzeteket, elhihető róla, hogy tetteit leginkább a fiaként szeretett Ádám boldogsága motiválja.

Alighanem ez a finom érzelmesség a József Attila Színház előadásának legvonzóbb sajátja. A többi magával hozza a szakmai tudás, ahol ez helyenként kihagy, ott - invenció híján - némi tanácstalanság, enyhe zavar érzékelhető. Az egyébként üdvös visszafogottságnak is vannak hátulütői; a halk szavakat nem mindig lehet tisztán érteni, bár meglehet, ez csak a tizenhatodik sor tájékán jelent gondot. A sikerültebb jelenetek és alakítások azonban többnyire feledtetik e problémákat. Az előadás vélhetően nem nyit ugyan új fejezetet a hazai Molnár-interpretációk történetében, de a játékmód visszafogott eleganciája talán hatással lehet a színház más bemutatóira.

Molnár Ferenc: Játék a kastélyban (József Attila Színház). Dramaturg: Szokolai Brigitta. Díszlet: Horgas Péter. Szcenikus: Éberwein Róbert. Jelmez: Vágó Nelly. Zenei szerkesztő: Herczeg László. Asszisztens: Gábor Anna. Rendező.: Léner Péter. Szereplők: Bodrogi Gyula, Sztankay István, Száraz Dénes, Varga Klári, Mihályi Győző, Sztarenki Pál, Újréti László.

Színház, 2005. március

Szántó Judit Egy talpraesett este
 Gerhart Hauptmann: A bunda
 (Részlet)

[...]

Nagyon kíváncsi volnék, mire mennek a mai német rendezők (köztük a nemzetközi elit jó néhány tagja) Gerhart Hauptmann-nal. Azt hazai példákból is tudjuk, hogy a romantika - elsősorban Schiller - készségesen kitárulkozik a merész rendezői vízióknak, Büchner, Kleist és a *Sturm und Drang* szerzői sem tanúsítanak ellenállást, Ibsen pedig éppenséggel eszményi nyersanyagnak bizonyul a kísérletezéshez; Hauptmann nevét azonban nemigen hallani. Lehet, hogy a színpadi naturalizmus még szűzföld? Vagy az egykori, köztudottan a hitleráj által is respektált írófejedelem ez idő szerint utókorának egy hálátlan szakaszát éli, és életművére globálisan a mellőzés árnyéka vetül? Ez esetben Nemzeti Színházunk és a vendégrendező Verebes István az újrafelfedezés munkájára vállalkozott, amiért mindenképpen kijár az elismerés. És ebbe az irányba vonzhatta, hogy tudniillik Töröcsik Marinak kerestek annyi kitűnő epizódalakítás után végre abszolút főszerepet - jogosan s méltánylandón. Az 1893-ban keletkezett *A bunda* persze a hauptmanni *oeuvre* viszonylag problémátlanabb darabja; olyannyira emlékeztet *Az eltört korsóra* (egy ugyancsak nem igazán jellemző Kleist-műre), és annyi felhanggal és mélyebb asszociációval tör utat a *Kurácsi mamának*, hogy különösebb kezelési problémát nem okoz (ami nem jelenti azt, hogy mai színpadon ne lehetne akár fenekestől felforgatni).

Tulajdonképpen törölmetszett realista színműnek is elmenne, ha nem hiányozna belőle oly feltűnően, mondhatni, tüntetően az írói álláspont. Hauptmann életszeletet talál fel - az objektivitást szemernyi líraiság sem festi alá. A logika azt kívánja, hogy itt jegyezzem meg: Verebes a rendezői színház gesztusával akarja kiküszöbölni ezt az orvoslandónak vélt sajátosságot. Amikor az előadás felütéseként a Leontinét játszó Nemes Vanda fehér balerinaruhában az előszínpadon, a színpad szintje alatt kecsesen, spiccben piruettezik, bevallom, megborzongtam: a rendező exhibicionista névjegyleadását éreztem ki a kis játékból, és rettegtem, mi jöhet még ezután. Nos, félelmem nagyrészt alaptalan volt: két idézőjel között, egy közbeeső harmadikkal megspékelve, tisztességes, sőt talpraesett realista színjátszás következik, különösebb hozzátét nélkül. Kivéve - a felütés mellett - a két felvonásvéget. Az elsőben a sokat tudó színpad egyik eleme felemelkedik, és von Wehrhahn, az előljáró (beszélő név, *védkakast* jelent) piederstált kap maga alá, jelezve, hogy közvetlenül Vilmos császárnak a magasban látható portréja alatt ő áll a drámai hierarchia csúcán. Ez a tabló minősülhet még szájbarágásnak is, annál önállóbb leleményű a befejezés, amikor a sugárzóan elégedett Wolffné von Wehrhahn szintjére emelkedik, s egy üdvözült kézfogás pecsételi meg a nagy gazemberek és a kis családok rendszerfenntartó szövetségét. Ez persze túlmegy Hauptmann szándékán, de némi agytornával azért - no nem, nem kiolvasható a szövegből, inkább beleolvasható, és újabb agykettyegtetéssel akár a máig is meghosszabbítható.

Megjegyzendő, hogy az előadás egészéből viszont hiányzik ez a stilizációs szándék, ami kifogásolható, bár alapvetően nem zavaró; az egészből jóízű, kellemes színházi este, pontos és csiszolt vígjátéki előadás kerekedik ki, köszönhetően mindenképp két nagy színésznek: a Wolffnéra termett Töröcsik Marinak és Bodrogi Gyula nem kevésbé telitalálat Krügerjének. Pontosabb lenne, ha a Töröcsik Marira termett Wolffnéról beszélénk, hiszen nagy művésznőnk nem az alakváltók, hanem a mindent magukhoz hajlító mesterek kategóriájába tartozik. Felvethető, hogy a legfőbb negyvenes (két tizenéves leánnyal bíró) Wolffné nem az ő szerepe, de eltekintve attól, hogy a szupersztárok - egy Sarah Bernhardt, egy Jászai, egy Bajor - világában az életkor viszonylagossá válik, Töröcsik, aki már fiatalabb

korában is vállalt idősebb szerepeket, időskorára - vékonyka termetével, rugalmas fürgeségével, bámulatosan mozgékony arcával, fantasztikus reakcióképességével - kortalan lett. Alakítása meglepetést nem szerez, de élvezetesen tölti be a várakozásokat - ha másért nem, miatta tényleg érdemes volt elővenni *A bundát*.

Méltó partnere a tékozlón elvesztegetett évek után új virágkorát élő Bodrogi, aki - akár tetszik neki, akár nem - fényesen igazolja mindazokat, akik nosztalgikusan emlegették tüneményes pályakezdését, Leprás Mátyástól II. Richárdon át Marcus Antonius (Marlon Brando) hangjáig. A hepciáskodó, szangvinikus, de velejéig tisztességes és gyermekien naiv kis öregember, akit nagyvonalúan, mégis a legapróbb részletig pontosan színpadra varázsol, típusteremtő alakítás; a „Bodrogi Krügere” még fogalom lehet.

[...]

Gerhart Hauptmann: A bunda (Nemzeti Színház). Sebők Zsigmond fordításának felhasználásával. Díslettervező: Kiss-Kovács Gergely. Jelmeztervező: Tordai Hajnal. Dramaturg: Faragó Zsuzsa. Zene: Selmeczi György. A rendező munkatársa.: Herpai Rita. Rendező: Verebes István. Szereplők: Törőcsik Mari, Papp Zoltán, Benedek Miklós, Bodrogi Gyula, Mertz Tibor, Újvári Zoltán, Varga Mária, Nemes Vanda e. h., Nagy Cili e. h., Hollósi Frigyes, Ujlaky László, Vida Péter.

Színház, 2006. június

Karuczka Zoltán: Szép volt, fiúk!
Fenyő Miklós - Tasnádi István: Aranycsapat

Lövéssem sincs a focihoz, nincs kedvenc csapatom, nem csigáz fel David Beckham technikája sem, de azért a világbajnoki döntőket általában megnézem. Jó társaságban egy-egy ilyen meccs végére, és tényleg nem csupán az elfogyasztott sör mennyiségétől, hozzá nem értő énem drukkerré alakul át, és már-már jogot formálok annak eldöntésére, kell-e szemüveg a bírónak, vagy sem.

Rejtély.

Valami ilyesmit éreztem Fenyő Miklós és Tasnádi István *Aranycsapat* című, Méhes László rendezte musicaljén is a József Attila Színházban. Az első félidőben csak azért nem néztem a karórámot, mert nem hordok ilyet, lábjátékomat bármelyik csatár megirigyelhette volna, továbbá alig vártam, hogy a szünetben rágyújthassak - ezek szerint nemcsak vérbeli rajongó, de sportember sem vagyok. Aztán a második félidőben, pedig sört sem ittam a büfében, magával ragadott a játék, mi több: a végén úgy távoztam, hogy ez bizony emlékezetes találkozó volt. Még akkor is, ha a küzdelem során néha-néha jobban foglalkoztatott, hogy a szomszéd szurkolók hogyan kommentálják az eseményeket, sokan közülük ugyanis az egykori legendás magyar csapat dolgaiban, velem ellentétben, otthon voltak, és ennek hangot is adtak.

Az is megfordult bennem, hogy milyen jó lenne, ha a színházban is jönne olykor a mozgóbüfés, nem csak a lelátón. Ez utóbbi a darabbéli mozgóbüfésről (Andorai Péter) jutott eszembe, akinek munkája nemigen van, merthogy üresen tátonganak a széksorok a stadionban, ideje így annál több. Stopli bácsival (Bodrogi Gyula) és egy Elegáns úrral (Sztankay István), akiről kezdettől fogva sejthető, hogy majd kiderül, kicsoda is valójában, hármasban idézik fel fiatalságukat, az akkor még világsikeres magyar focit meg az Aranycsapatot, amely azért az '54-es foci-vb döntőjében váratlanul kikapott a nyugatnémetektől 3:2-re. A néhány szellemesnek kevésbé mondható poénnal megspékelt első felvonás nagyjából-egészében mindössze ezzel telik. Megtudjuk, hogy Winkler Zsófi (Tompos Kátya) a nagy focista Kocsisba szerelmes, és hogy ötven évvel ezelőtt is voltak jó házibulik, bár fiúban is, lányban is kissé túlkoros választékkal; elismerem ugyanakkor, hogy a rock and roll nem életkorhoz kötött: tíz buliból nyolcban ma is szól a *Csavard fel a szőnyeget*, és hogy hiányozna, ha nem így lenne.

A sokkal mozgalmasabb második felvonásban a még szűz ifjú (fizimiskájában inkább harmincas) Stoplit (Zöld Csaba) haverjai Ollálához (Esztergályos Cecília) irányítják - aki állítólag nemcsak vacsorát, hanem egyéb szolgáltatást is nyújt péntekenként este egy-egy fiúnak -, hogy a majdan Zsófival töltendő éjszaka során ne legyen túl tapasztalatlan. Az asszony léhasága ugyan mendemonda csupán (a fiúkban „csak” meghalt fiát látja ő vendégül gyászosan); hősünknek még sincs alkalma felsülni, mert Zsófi Angyal Gyurival (Miller Zoltán) külföldre távozik (nővére, Mari [Lévay Viktória] nagy bánatára, aki Gyuritól a maga számára remélt többet, mert ők egymásnak voltak az elsők). A fiú az esetleges további megtorlás elől menekül, tudniillik egyszer már elvitték a fekete kabátos emberek: nem kellett volna barátja, Stopli kopaszságán kívül a Rákosiéval is viccelődni.

Egy dalból értesülünk arról, hogy az élet Nyugaton sem fenéig tejfel, haza is tér a Gyuri ötven év elteltével (lásd Elegáns úr!), visszahozza az ereklyét is Stopli bácsinak, Kocsis cipőjéből egy stoplit, amit egykor szerelme jeléül a fiatal Stopli ajándékozott végül is igazán sosem volt párjának, Zsófinak.

Ennyi a történet, kommentátoraként Fenyő Miklóst emelik-süllyesztik rendre, nem kell rajta sokat filózni. Azoknak azonban, akik azt a kort átélték, az előadás többet jelent egyszerű kikapcsolódásnál és jó zenénél: mellettem arról sugdolóznak, hogy igen, pontosan ilyen szép volt a fiatalság, jégpályával, stranddal, grundfocival, mögöttem meg egy ugyancsak elegáns úr

magyarázza a nejeének, hogy az említett vb-döntő során eleredt az eső, feláztatta a pályát, és a németek ezt jobban bírták az ehhez inkább passzoló cipőikben. Amikor egy elvtárs (Újrėti László) géppisztolyból figyelmeztető sorozatot ereszt a hangosan bulizók feje fölé, és ezt a házmester elnézően túri, „helyeslő” morajlás hallatszik innen-onnan, hogy ez bizony pontosan így történhetett akkoriban, ha pedig arról van szó a színpadon, hogy ha nem tetszik itthon, elvileg el lehet menni, szomorúan konstatálják mellettem, hogy dehogyan lehetett.

Szerintem - sok minden más mellett - ezért varázslatos a színház. Az előadás meg azért, mert szólnak a régi Hungária-számok és néhány új dal is; ez az igazi öröme, a Kovács Yvette tervezte jelmezek, valamint a Seres Attila koreográfiájában előadott pontos táncok egyszerűen elfeledtetik mindazt, amivel egyébként köztözködhetnénk. Jellemábrázolásra nincs sok lehetőség, de azért Esztergályos Cecília megrázóan sűríti néhány mondatba a gyermekét elvesztett anya minden fájalmát. Miller Zoltán - egy ideig észre sem vettem, hogy ő sérült lábbal játszott - megbízhatóan, Fenyő Miklós ma is remekül, Tompos Kátya és Zöld Csaba meg gyönyörűen énekel, és Lévy Viktóriának is jut egy emlékezetes „megszólalás”.

2056-ban veletek és a Hungáriával ugyanitt.

Fenyő Miklós - Tasnádi István: Aranycsapat; Díszlet: Rózsa István, jelmez: Kovács Yvette m. v. szcenikus: Éberwein Róbert, koreográfus: Seres Attila, dramaturg: Szokolai Brigitta, zenei vezető: Novai Gábor, konzultáns: Hegyi Iván, a rendező munkatársa: Czipó Gabriella, rendező: Méhes László. Szereplők: Bodrogi Gyula m. v., Sztankay István, Andorai Péter, Fenyő Miklós, Zöld Csaba, Miller Zoltán, Esztergályos Cecília, Tompos Kátya, Lévy Viktória, Blazsovszky Ákos, Ferencz Bálint, Gieler Csaba, Sztarenki Pál, Újrėti László, Józsa Imre, Maday Gábor, Juhász György, Bárd Noémi Polli, valamint a tánckar.

Színház, 2006. augusztus

Kövári Orsolya: A néző is játszik Beszélgetés Bodrogi Gyulával

- *Nemrégiben felvetették önnek egy interjúban, hogy mindkét színháza, a Nemzeti és a József Attila körül is meglehetősen sok a bizonytalanság. Ön azt mondta, majd akkor fog háborogni, ha lesz min, egyelőre csak találgatásokat, pletykákat hall. Azóta is úgy érzi, nincs oka a felháborodásra? A színház és a társulat szempontjából megnyugtatóan rendeződött a József Attila sorsa?*

- Én így látom, igen. Az emberek, kiváltképp a média képviselői csak a negatív tartalmú hírt tartják hírnek. Régebben azért a jó híreket is közölték. A társulat szélnek eresztéséről szóló szóbeszéd végképp pusztá kombináció volt. Én nem szeretek a rémhírek hallgatásában tobzódni, szeretem viszont azt érezni, hogy nemcsak én, hanem a körülöttem lévők is arra törekednek, hogy egyre jobb legyen. Van, mikor ez mégsem sikerül, de a szándékon van a hangsúly.

- *Milyen szándékokat észlel a Nemzeti Színház jövőjét illetően?*

- Ott is rendben van minden. Biztos vagyok benne, hogy ha értelmes emberek értelmes tanácsokat adnak, az a Nemzetiben meghallgatásra talál.

- *A Nemzeti színészei közleményt adtak ki, melynek lényege, hogy a színház körül kialakult közhangulat nem akadályozza a művészi munkát. Kilenc művész kivételével valamennyi színész aláírta. Ön a kivételek között van. Nem tud azonosulni a tartalmával, vagy csak nem szeret aláírni?*

- A közleményben foglaltakkal teljes egészében egyetértek.

- *Él most a színházi szakma nagy részében egy erős félelemérzet. Vannak, akik egyenesen apokaliptikus képeket látnak maguk előtt. Ön nem érzel ilyesmit?*

- Még ha érzékelnék, sem akarnám elhinni. Akkor is az járna a fejemben, mit lehet tenni annak érdekében, hogy másképp legyen.

- *Ez a „láttam én már különbet is” színházi ember szemlélete?*

- Hát, épp a minap számoltam össze, hogy táncosságommal együtt hatvan éve vagyok színpadon. Valóban erről van szó. Vannak dolgok, amik egy harminc-negyven, sőt, ötvenesztendős embernek is örületesen meglepőek. Nekem nem azok, mert én tudom, hogy ilyen is volt már - de ilyenebb is -, hogy ezt is hallottam már, és hogy ebben is lehet élni és dolgozni. Nem akarom kikerülni az úgynevezett kényes kérdéseket, egyszerűen arról van szó, hogy amikor nyilatkozom, mindig csak arról beszélek, amit én személy szerint pontosan tudok. Amit hallottam, arról annyit tudok mondani, hogy hallottam, de nem teszem magamévá. Régebben én is szerettem kirohanni, kiáltozni, hogy ez borzalom. Semmi értelme.

A tények érdekelnek. Mikor azt mondják, a József Attila Színháznak „speciális” közönsége van, én végzek egy kis felmérést, amelyből kiderül, hogy ez nem igaz. Kétféle ember van, az egyik jár színházba, a másik nem. Aki jár, az mindenfelé elmegy, ahonnan jó előadásnak veszi hírét, még akkor is, ha van egy-két törzshelye.

- *Ön, ugye, egy talk-show alkalmával megkérte a nézőket, emeljék fel a kezüket, ha jártak már a József Attilában, a Vígsházban...- és még egy-két kőszínházat említett. Bár én is fázom kicsit magától a „speciális közönség” kifejezéstől, mégis el kell ismerni, hogy vannak olyan nézők, akik nem járnak mindenhol. Ugyanakkor a törésvonal szerintem sem a József Attila és a Vígsház vagy a Radnóti között van. Pintér Béla társulatának vagy a TÁP Színháznak vannak, a Krétakörnek voltak olyan nézői, akiket más színházakban nemigen lehet látni.*

- Igen. És van még valami, amit az ilyen beszélgetések során figyelmen kívül szoktak hagyni. Réges-régen a Nemzeti Színház műsorában nemcsak Shakespeare, Molière vagy Vörösmarty kapott helyet, hanem volt *A bolond Ásvayné*, *A vén bakancsos és fia*. Utóbbiak mentek háromszázszor. A *III. Richárd* Törzs Jenővel pedig operettsikerrel ment évente tizenkétszer.

A József Attila, mikor én idekerültem, mindent játszó színház volt. Előadtunk musicaleket, Tennessee Williamst, Osztrovszkijt. Ezt lassan átvette tőlünk a Vígszínház, a Madách, a Magyar, és még sorolhatnám. A többi fővárosi színház kezdett lassacskán ránk hasonlítani.

- *Talán azért kerül ez ritkán szóba, mert a József Attila létezését nem, vagy csak nagyon kevesen vitatják. A közönség kategorizálására, szokásainak feltérképezésére legújabbán is az elosztások kapcsán került sor.*

- Nekem van egy olyan határozott meggyőződés, hogy a színházat a közönségnek csináljuk.

- *A csaknem négy évtizeddel ezelőtt adott interjúk is arról szólnak, hogy a „jó előadásért a közönség mindig eljön a színházba”, „ha valami csak igénytelen, a közönség nem nézi meg”, „borzalmas, hogy a közönségsikert szinte elmarasztalásként emlegetik”. De vehetjük azt az analógiát is, mely a közönséggel nem számoló alkotó és a levegővel nem kalkuláló repülőgép-tervező között von, és melynek végkövetkeztetése, hogy azon mindenki mosolyogna, ha a tervező kínjában azt mondaná, hogy a levegő hülye, esetleg értetlen.*

- Meggyőződés, és hatvan éve rendíthetetlen tapasztalatom, hogy a közönség nem tudományos ismeretanyagért megy színházba, nem dolgozni, hanem szórakozni. Különös, hogy a magyar nyelv csodálatos gazdagsága dacára a szórakozás a könnyed kacarászás szinonimájaként épült be a köztudatba, hogy zenés, kabarészerű dolgok élvezetét értjük rajta. Életem nagy színházi szórakozásai nem zenés darabokhoz kötődnek, hanem a *Hamlethez*, a *Pygmalionhoz*. A másik: minden alkotó emberben felmerül az igény a kísérletezésre, arra, hogy másképp kéne ezt vagy azt kipróbálni, megfogalmazni; bennem is volt ilyen vágy ifjúkoromban, és ez tökéletesen rendjén van. De mindennek megvan a maga helye. Ugye, azt sem szeretjük, ha kísérleti stádiumban lévő gyógyszert adnak be a betegnek. Nagyszínpadon, több száz néző előtt nem kell kísérletezni, mert ők színházi előadást szeretnének látni, nem színházi kísérletet. Ha azt írom ki, hogy a produkció egy színházi kísérlet, csomó ember lesz rá kíváncsi - de ezt kötelező bejelenteni.

Érdekes, hogy a közönség egyben zseni. Egyenként éppolyan hülye, mint én vagy bárki más. Mindig húzzuk a szánkat a nyilvános főpróba közönségére. Pedig amit ez a közönség produkál a siker terén, az jellemzi majd az összes többi előadást is. Sőt, ha a főpróbán fél ház van, az előadásokon is ugyanerre lehet számítani. Nem tudom megmagyarázni, miért van így, de az esetek igen nagy százalékában igaz. A közönségnek is szerepe van az előadásban. A színészekkel együtt szerepel. Van, hogy az a feladata, hogy nevéssen, van, mikor elő kell vennie egy zsebkendőt és letörölni egy könnycseppet, ő ezt próba nélkül tudja. A jó színház együtt játszik a nézővel. Az a színház, melynek hitvallása, hogy a közönséget nem lehet eléggé lenézni, rossz színház. És nemcsak hogy rossz, óriási tévedésben van. Egy jó előadás rajongói között éppúgy akadnak egyetemi tanárok, mint házmesterek. Ez a színház csodája.

- *De ez nem jelenti azt, hogy mindent a közönségre lehet bízni.*

- Nem, dehogy. Semmit nem lehet a közönségre bízni. A közönségnek adni kell. De fontos, hogy be tudja fogadni. Vannak olyan nézők - jellemzően az első sorba vesznek jegyet -, akik mikor a közönség nagyot nevet, elhúzzák a szájukat. Ha a nézőtér szipog, ők fintorognak, és forgatják a szemüket. A kollégák nem nagyon szeretik őket, pedig a legjobb nézők és a legnagyobb színházjárók közé tartoznak. Sokukat felismerem. Ők azért ülnek előre, hogy mi lássuk az arcukat. Nem engedhetik el magukat, nagyon kell figyelniük, hogy mindig ellentétesen reagálhassanak. Az ő élvezetük abban áll, hogy kiválnak a közönségből, és mutatják, hogy ők mást gondolnak, mint a többiek.

- *A szakma egy része azt mondja, jó Nemzetit visz Alföldi Róbert, van a színháznak arculata, bátrabb, mint a korábbi elgondolások. Mit gondol erről?*

- Alföldi nagyon tehetséges. Én ezzel, hogy bátrabb, nem tudok mit kezdeni. Kivel szemben bátrabb? Egyáltalán, jön valaki szembe? Egy színháznak mindig feltűnést kell keltenie. A

többi megrendelés kérdése. Ha a Nemzeti Színház vezetőjét én nevezném ki, először megkérdezném a kiszemeltet, vállalja-e. Ha igennel felel, elmondanám neki, én őt akarom a színház élére, ilyen és ilyen színházat képezek el. Ő is leírná, hogy mit, hogyan szeretne csinálni, és ha meg tudunk egyezni, kinevezem. Mert az, hogy kiírok egy pályázatot, hatvanan jelentkeznek, miközben én már rég tudom, hogy ki lesz, de hogy ne kelljen felelősséget vállalnom, úgy teszek, mintha az egészet valami zsűri vagy kuratórium döntené el - nevetséges.

Alföldi remek színházi ember, aki azt, amit ígért, meg tudja csinálni. Könnyen elképzelhető, hogy ha valami tőle idegen műsort várnának tőle, azt mondaná, nem vállalja. Vitatkozunk azon, hogy hol játszódik a *János vitéz* harmadik felvonása. Hogy a metróban. Miért, Tündérországot olyan jól ismerjük? Ezek mondvacsinált problémák. Abból adódnak, hogy nincs eléggé pontosan meghatározva, mik az elvárások. Ki kell azokat mondani, és vállalni a döntésért a felelősséget. Ha a választottam bukik, együtt bukunk. A Szovjetunió idején azt mondták, a nagy földeket mélyszántással fel kell szántani. Mire nálunk még a nagy nehezen megkötött alföldi homokot is mélyszántással szántották fel. Ezt így nem lehet! Biztosan van olyan pályázat, ahol van értelme a kiírásnak, ahol a beadott anyagok tanulmányozásával valóban meg tudjuk állapítani, melyikkel kerülünk közelebb a kívánt eredményhez. A színház nem ilyen terep. Itt ki kell nevezni az igazgatót. Meg mi az, hogy lejárt a mandátuma? Az járjon le a parlamenti képviselőknek. Fodor Imre huszonöt éven át csinált színházat a József Attilában, és a színház egyre jobb lett. Mikor először játszottam itt, még elmozdítható székek voltak a nézőtéren, ha az emberek nem láttak, odébb tették az ülőhelyüket. Jól néztünk volna ki, ha félig vakolt épületnél kijelentik, na, lejárt a mandátuma. Vannak dolgok, amiket keverünk, és mindenre vonatkoztatni akarunk. Magukra a színházakra sem lehet egységes szabályozást elfogadni. Mert minden színház egyéniség. Van, ahová azért megyek, mert klasszikus előadást szeretnék nézni, máshová épp azért, mert arra nem vagyok kíváncsi, és az érdekel, hogyan csavarják ki az alapanyagot. És minél szabadabban ki tud bontakozni az egyéniség, annál jobb a színház. Azért, hogy minél többeknek jusson ki az életében egy kis igazgatás, nem érdemes tönkretenni mindent.

- *Ugyanakkor van egy-két színház ma Magyarországon, ahol huszonöt-harminc éven át regnált az igazgató, és az utolsó években, évtizedben szinte csak pusztulás járt a nyomában. Az sem ritka, hogy a direktor pozícióhoz ragaszkodik, nem színházhoz.*

- Én húsz évig voltam igazgató, tizenöt után le kellett volna tennem.

- *Miért?*

- Akkor úgy alakultak a dolgok körülöttem, hogy kapcsolnom kellett volna, nem vesznek már szívesen. Korábban mindenféle nagy terveim voltak, ezekért sokat küzdöttem, az is természetes, hogy folyton akadályokba ütköztem. Addigra elfáradtam. Ilyenkor például abba kell hagyni. Vagy ha az ember már az ötödik olyan darabot mutatja be, melyre a néző nem megy el, vagy szünetben hazamegy, akkor be kell vallani: ez nekem nem megy. Van egy régi történet: Simon Zsuzsát Szegedre szerződtették, de ő jelezte, hogy csak akkor megy, ha a férje, Mányai Lajos is mehet. Mányai remek színész volt, de akkor épp nem volt szükség ilyen alkatra Szegeden, ezért kitalálták, jöjjön rendezőnek. Hozzálátott a munkához, az igazgató nézte-nézte, majd a harmadik napon odaállt mögé, és a fülébe súgta: „Mányai, maga nem tud rendezni.”

A szovjet rendszerű színházcsinálás rontotta el az egészet. Ami egyébként olyan simán jött át ebbe az új világba, mint kés a vajban. Vagy mint a tb-hozzájárulás. Emlékszem, egy időben a színész, a rendező, a táncos, a dramaturg mellett volt igazgató tanszak a főiskolán. A Szovjetunióban ez teljesen érthető volt, hiszen az egy hatalmas ország. A háború előtti színházigazgatók akkor adták át a színházat, ha tönkrementek. Képzeljük el, hogy Beöthynek azt mondja valaki, hogy lejárt a mandátuma.

- *De a magánszínházak igazgatói a saját befektetéseikkel hazardíroztak.*

- Igen, és akkoriban a bukás mérhető volt. A színházcsinálók tisztában voltak vele, hogy az emberek a színésziért, a színészi játékért járnak színházba. Az volt a legfontosabb. Most minden második színész igazgató akar lenni. Ma már a legritkább esetben fordul elő, hogy színészre elővesznek színdarabot. A rendezőnek veszik elő. Amire én azt szoktam mondani: a világon van egy Peter Brook, nálunk van tizennyolc.

- *Amit mond, a közönség számára is érzékelhető. A színházi plakátok nagy százalékán nem láthatók színészek, vagy ha igen, háttal, homályosan, próbaruhában, egyetlen név olvasható ki tisztán, az a rendezőé. Lehet még a színész értékcsökken(t)ésén változtatni?*

- Nem tudom, de feltétlenül érdemes lenne.

- *Ön szerint egyébként Magyarországon ténylegesen dominál a rendezői színház?*

- Szerintem ilyen nincs, hogy rendezői színház. Persze a kifejezés létezik, és a rendező személye nagyon fontos, hiszen kell valaki, aki az összes szerepet „játssza” - de rendezői színház nincs. A rendezői színház a mozi. Forгатáson azt mondja a rendező, nézz jobbra, közben gondolj erre vagy arra - aztán hogy mit vág be, hova, mit akar kihozni az egészből, arról ő dönt. De ott sem szabad megfélemlkezni a filmipar sztárkultuszáról. Nevekre adnak pénzt. Mi is eljutunk majd lassan ide. Először kapitalizmus volt, aztán jött a szocializmus, most megint kapitalizmus van, vagy...

- *...kapitalista szocializmus?*

- Igen, igen, amolyan kapiszoci... A színészeket negligáló színházi plakátokkal kapcsolatban annyit mondanék: aki megengedheti magának... Nem akarok én itt rontani senkinek a helyzetén, de a nézők akár tragédiát, vígjátékot, kabarét, akár operát, operettet, musicalt választanak, miként a háború előtt, ma is a színésziért, az együttjátszásért mennek színházba. A szórakoztató színháznak nem ellenpontja a művész-színház. Ellenpontja azonban az unatkozató színház.

- *És épp Brook írta: „Az ördög neve unalom.”*

- Olyan nincs, hogy jaj, de szép, amit látok, közben meg halálra unja magát a közönség. Az ízlésesen, unalmasan, néző számára érthetetlenül „tartalmas” előadás ugyanúgy riasztja és semmibe veszi a közönséget, mint az ízléstelen, otromba produkciók. Ha a néző nem érti az előadást, kikapcsol, és megpróbálja átvészelni a számára érthetetlen részeket. Egyrészt szörnyű érzés számára, amikor nem tud visszakapcsolódni - ilyenkor vagy végigkínlódja az előadást, vagy ha nem sajnálja a pénzt, szünetben hazamegy. Másrészt mikor kikapcsol, megszűnik a kapcsolat közte és a színész között. Ami örületesen fontos. Én a színpadon úgy teszek, mintha a partnerrel beszélgetnék, de lényegében a nézőkkel beszélgetek. Mikor a barnára festett Bessenyei azt mondta az Othellóban, „vért, Jago, vért”, megállt a levegő, mintha jégcsapok lógtak volna a nézőtérben - miközben mindenki tudta, hogy nem fogja leszúrni Szörényit. A néző elhiszi, amit lát, és ő is játszik.

- *De azért nincs kifogása egy olyan film vagy színházi előadás ellen, mely arra sarkallja a nézőt, hogy otthon leemeljen a polcról egy könyvet?*

- Nincs. De ezt a hatást sem unalmas, sem érthetetlen előadás nem tudja kiváltani.

- *Találkozott már olyan rendezővel, akinél azt érezte, ő akar kilátszani a produkció mögül?*

- Hogyne, többször. Meg is mondtam mindig, hogy ez tévedés. Még akkor is, ha jó előadás születik. Azok a különösen nagy tévedések, mikor a rendező annyira ismeri a színdarabot, hogy mindjárt az első felvonásban eljátszatja a harmadikat. Láttam egyszer egy *Liliomot*, ahol a főszereplő már az első percekben olyan hisztérikus volt, hogy csöppet sem lepett meg, hogy végül öngyilkosságot követett el.

- *Épp egy színész mondta nekem mostanság, hogy szerinte a nagy drámaírók műveinek, például a Csehov-darabok „megbolondításának” az a csapdája, hogy ezekben a darabokban bele van írva a katarzis, mely elvész, ha nagyon kiforgatják, vagy teljesen figyelmen kívül hagyják a szerzői útmutatókat, esetleg rosszul vagy keresztbe osztják ki a szerepeket. Ilyenkor marad a szövegtenger, ami, bármilyen különleges elképzelésbe ágyazzák, önmagában*

érdektelen.

- Ezzel egyet tudok érteni, és ugyanezt gondolom Molnár Ferenc, de Shaw darabjairól is. Ha a rendezőnek nem tetszik a darab, semmi gond, az alapötletből, alapgondolatból, amely miatt kiválasztotta, írni vagy íratni kell egy másikat, egy újat. Shakespeare, Dürrenmatt, Brecht megcsinálta.

„Az én olvasatomban” kezdetű mondatoktól meg tudok örülni. Ahogy attól is, mikor egy komédia próbáin azt mondják: ne menj rá a nevetésre. Vagy hogy: játszottunk ellene. Van olyan, hogy a színész ötlete láttán percekig fuldoklik a nevetéstől a rendező, majd gyorsan hozzát teszi: az előadáson ezt ne csináld semmiképp. Néha az az érzésem, hogy ilyenkor nem jut eszébe semmi, ezért találja ki, hogy menjünk szembe a darabbal. Hogy ez mitől alakult ki? Hogyan? Nem tudom. Talán nem volt olyan igazgató, aki azt mondja: „Mányai, maga nem tud rendezni.”

- *A Film, Színház, Muzsika A hét portréja rovatsorozatában Illés Jenő a következőket jegyezte le önről: „Nemcsak a színpadi szituációt tudja átforrósítani, pezsgővé tenni, hanem a nézőtér hangulatát is; mosolyától, mozdulataitól valami különös áram fut végig a széksorok között, s a nézők szívesen elfelejtkeznek a legképtelenebb helyzetekről is, mert Bodrogi képes arra, hogy a játék költészetével elfedje a szituációk roskatag támasztékait, a megírás hiányosságait.” Majd a záró sorokban: „Talán arra is képes lesz, hogy játékkultúrájával igényesebb szerepek lépcsőin az igényesebb nézőkhöz és önmaga rejtett lehetőségeihez is eljusson...” Az utolsó mondat számos változatban visszaköszönt későbbi pályája során. Mit gondol erről?*

- Az igényesebb szerepekkel egyetértek, az igényesebb nézőkkel nem. Ha egyetlen ember ülne a nézőtéren, lehetne róla értekezni, hogy ő igényes vagy sem. A közönség a színház része. Másik része a színpad, ahol a színészek játszanak. Ami és aki ezeken kívül van, az mind segítőtárs. Segíti a nézőt vagy a színészt.

Igényesebb szerepen pedig én azt értem: könnyű eljátszani, felépíteni, mert nagyon jól meg van írva. Rengeteg olyan darabban játszottam, ahol ki kellett találni, mit lehet egyáltalán kezdeni vele, mit lehet egy ilyen gyenge szerepben eljátszani.

- *Ma sem bánja, hogy nem volt sokkal több olyan nagy, drámai főszerepe, mint, mondjuk, a II. Richárd vagy Willy Loman?*

- Azért nem, mert műfajok csak a közönség számára léteznek, számomra nem. Nekem Az ügynök halálában is a közönséggel való játék, a közös hangulat volt érdekes.

- *És a közönséggel való játék szempontjából nem érez különbséget Willy Loman és egy mókás vígjátéki figura között?*

- *Az ügynök halála után éreztem, hogy az emberek itt másfajta szórakozásban vettek részt. Tehát természetesen érzek különbséget, de mégsem így állok hozzá a szerepekhez. Egy igazán jó komikus szerep még a tragikusnál is tragikusabb.*

- *Miért volt akkor több nagy komikusunknak élete fájdalma, hogy csak nevettekőként emlegetik? Gondolok például Kabos Gyulára, Csákányi Lászlóra.*

- Ez egy nagyon kedves, szimpatikus affektálás. Kabos Gyula vagy Latabár Kálmán, ha belépett a színpadra, és a közönség nem csinálta össze magát azonnal a röhögéstől, behalt. Egyszer játszottunk valami vígjátékot a Margitszigeten, Latabárnak a testvérével volt egy jelenete, melyben löttek egyet, mire leesett egy vadliba. Az ügyelők egyszer rosszul csapták össze kint a két lécet, ami miatt a liba is később esett le. Latabár tragikus örvényben tört ki, hogy lehet egy poént így tönkretenni. A nagy drámai szerepek utáni vágyakozás arról szól, hogy ezt kell mondani. Én viszont attól vagyok olyan, mint a mostani rendezők, hogy nem azt válaszolom erre a kérdésre, amit illene, hanem felhívom magamra a figyelmet azzal, hogy mást mondok, mint a többiek, és kitalálom, hogy a műfaj a közönségre, és nem a színészre tartozik. Ez egy ilyen szakma. Nem véletlen, hogy a penicillint nem mi találtuk fel. Nincs olyan színházi előadás, melynek végén a sánta a botját eldobva megy haza. Három órára

tudunk felemelni. De akkor akár olyan erővel, hogy még szeretnek is minket, igazi
érzelemmel.

Színház, 2011. május